

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Katedra teorie kultury (kulturologie)

DIPLOMOVÁ PRÁCE

MAORSKÁ KULTURA

MAORI CULTURE

Libuše Pirunčíková

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Zdeněk Uherek, CSc.

Praha 2008

**Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s využitím uvedených pramenů a literatury.**

V Praze, dne 24. srpna 2008

Obsah:

Obsah:	3
1 Úvod	5
2 Od osídlení Nového Zélandu po vyhlášení nezávislosti	7
2.1 Osídlení Nového Zélandu	7
2.2 Strava	8
2.2 Ústní podání mýtů a genealogické linie	11
2.4 Technologické změny	13
2.5 Sociální uspořádání a válečné spory	14
2.6 První setkání	17
2.7 Obchodní aktivity	19
2.8 Misionáři a přijímání křesťanství	20
2.9 Prohlášení nezávislosti Nového Zélandu	24
3 „Nový“ Nový Zéland po druhé světové válce	30
3.1 Zakládání nových měst a osad	30
3.2 Nové evangelium	33
3.2.1 Nové evangelium - půda	34
3.2.2 Nové evangelium - zákon	35
3.3 Hnutí maorských králů a taranacká válka	37
3.4 Strategie na ochranu autonomie	40
3.5 Železnice a další vymoženosti	41
3.6 Ekonomická situace	45
3.7 Počátky sociální politiky	46
3.8 Školství	48
3.9 Liberálně demokratický styl politiky	49
3.10 Penzijní politika a změny ve společnosti	51
3.11 Maorští proroci	52
3.11.1 Papahurihia	53
3.11.2 Pai marire a Te Ua	55
3.11.3 Rok 1867 – Rok beránka	57
3.11.4 Te Whiti a život v obci Parihaka	58
3.11.5 Víra ringatu	59
3.12 Maorové na přelomu století a v době první světové války	62
3.12.1 Maorská hnutí	63
3.12.2 Období Strany mladých Maorů	64
3.12.3 Pozemková a zdravotnická politika přelomu století	65
3.13 Období po první světové válce	68
3.13.1 Ngatovy reformy	69
3.14 Novozélandská společnost v době 1. světové války a době poválečné	71
3.15 Hospodářská krize	74
3.16 Ekonomické a sociální změny labouristické vlády	75
3.17 Druhá světová válka	76
4 Doba poválečná - období asimilace	81
4.1 Období asimilace	81
4.1.1 Hunnova zpráva	83
4.1.2 Novozélandská maorská rada	84
4.2 „Nová renesance“	85
4.2.1 Gangy	86

4.3 Řešení nároků půdy	86
5 Závěr.....	89
Obrazová příloha č. 1 – Severní ostrov	92
Obrazová příloha č. 2 – Jižní ostrov	93
Literatura:	94
Internetové zdroje:.....	95

1 Úvod

Ve své práci se věnuji původu, způsobu života, kultuře, historii a posléze soužití Maorů a Evropských přistěhovalců.

V úvodu se zabývám etnikem Maorů, kteří patří k těm národům na světě u kterých se přesně neví odkud pocházejí ani odkud přesně na Nový Zéland připluli. Proto se věnuji možným teoriím jejich původu. Společně s jejich původem je velice zajímavý způsob, jakým po dobu své cesty pečovali a následně se snažili rozmnožit rostliny, jenž jim na jejich domovských ostrovech poskytovaly potravu.

Sami Maori si nejsou svým původem jisti, avšak na místo důkazů svého původu si vytvořili rozsáhlou soustavu mýtů. Každý z nich odvozuje svůj původ od některého z dávných, prvních osadníků. Přestože jsou tyto jejich genealogické stromy neskutečně rozvětvené, jejich paměť je natolik vyvinutá, že je nejen otázkou cti znát je do posledních detailů nazpaměť.

Během let museli postupně upravovat své techniky v závislosti na nové prostředí. Měnili však nejen sebe, ale postupně docházelo i k radikálnějším změnám na krajině. Časem zcela vyhynuli velcí nelétaví ptáci Moa a počet tuleňů neregulovaným lovem dramaticky klesl. Na Jižním ostrově byly z velké části vypáleny husté lesy, které musely ustoupit zemědělství. Největší změny do jejich života však přinesla dovezená ocel, vepří a schopnost pěstování brambor.

Nový Zéland objevil Abel Janszoon Tasman. Již při prvním setkání Maorů s Evropany došlo k nedorozumění, kde byli mrtví na obou stranách. Dalším mořeplavcem, kterého Maorové poznali byl James Cook, který zanedlouho začal uplatňovat nároky na novou půdu pro svého panovníka. Na počátku, často jen z důvodu nepochopení, zde docházelo ke konfliktům. Postupně se však obě strany uklidnily, naučily se relativně respektovat a vznikalo zde velmi zvláštní partnerství.

Postupně se začal počet evropských přistěhovalců zvyšovat a zákonitě zde začalo docházet k míšení obou ras. Mezi prvními Evropany se začali objevovat i misionáři, kteří se pokoušeli místní obyvatelstvo „zkulturnit křesťanskou vírou“.

Velmi důležitým mezníkem v dějinách Nového Zélandu je Prohlášení nezávislosti Nového Zélandu, které do budoucna definovalo vztah Nového Zélandu vůči Velké Británii. Dále pak smlouva uzavřená mezi britskými představiteli a několika náčelníky Maorů známá pod názvem Dohoda z Waitangi. Tato smlouva a její chybné pochopení a nepřesné definování

zavdalo příčinu k pozdějším sporům, ozbrojeným konfliktům a je dodnes hlavní důvodem, proč se Maori cítí ukřivdění a okradeni.

I přes odpor místních obyvatel začal po uzavření Dohody z Waitangi počet přistěhovalců evropského původu dramaticky stoupat. Ti s sebou přinášeli nové technické novinky jako byla například železnice, pošty, telegrafy a podobně. Pokrok nešel zastavit ani zde, na celkem izolovaném místě naší planety.

Ke konci devatenáctého století došlo k několika radikálním změnám v politice, které se týkaly převážně politických práv obyvatel a které ve svých důsledcích Novému Zélandu vysloužily nálepku „nejdemokratičtější země“. Tyto změny se dotýkaly v převážné míře nemaorského obyvatelstva, a proto u Maorů pocit křivdy narůstal a zavdal příčinu, že se mnoho z nich začalo přiklánět k maorským prorokům, kteří měli pro své stoupence velice zajímavé programy a myšlenky. S nástupem 1. světové války došlo i na Novém Zélandu k hospodářskému úpadku. Navíc při zavedení všeobecné branné povinnosti, která se vztahovala i na maorskou populaci, došlo na řadě míst k oživení starých ran, nepokojům a střetům, kdy byla spousta maorských mužů za své názory uvězněna.

Období po první světové válce by se dalo nazvat „období působení Ngaty“. Ngata byl ve své době naprosto výjimečným a politicky nejsilnějším Maorem v zemi. Stal se členem kabinetu, navrhl a zrealizoval několik reforem, které měly za následek vzestup životní úrovně Maorů. Tento vzestup však opět zastavila válka. Tentokrát se vláda rozhodla z branné povinnosti Maory vynechat, aby se neopakovaly události z první světové války. Přesto se jich však mnoho přihlásilo dobrovolně, proto vznikl čistě maorský prapor. Za svou účast ve válce si mnozí získali uznání, které přetrvalo i do let následujících.

Doba po konci druhé světové války je někdy na Novém Zélandě nazývána obdobím asimilace. Po zadání porovnávací studie vládou vzniká tzn. Hunnova zpráva, která ukazuje, že Maorové jsou na tom s životní úrovní daleko hůře než bílí Novozélandané. Vláda se postupně snažila a dodnes snaží tyto rozdíly korigovat. Dokonce občas i omluví za křivdy spáchané jejich předchůdci. Přes všechny tyto snahy však Maori na předchozí období nezapomněli a často tvrdí, že omluvy a účta jsou jen přetvářkami.

2 Od osídlení Nového Zélandu po vyhlášení nezávislosti

2.1 Osídlení Nového Zélandu

Před třemi tisíci let došlo k migraci mořeplavců, kteří se již dříve usadili na Fidži, směrem ze západu proti pasátním větrům na ostrovy Samoa (Plavecké ostrovy) a Tonga (Přátelské ostrovy). Tito lidé uměli pěstovat kořenovou zeleninu, živili se rybolovem a vyráběli jemně zdobenou keramiku, která se nyní nazývá Lapita podle místa na Nové Kaledonii, kde ji poprvé archeologové objevili. „In the east, then, these careless housekeepers seem to qualify as the ancestors of the Polynesians – as the pre-Polynesians. By the time they stopped making such pottery – it is known now from both Tonga and Samoa – they were physically Polynesians. In the east, by which we mean the western fringes of Polynesia, there is evidence now (from the Lau island south-east of Fiji facing Tonga) of people fully Polynesian in physical form, associated with Lapita sherds, and dated to about 500 BC.”¹ (Houghton, 1980, str. 70)

Fig. 5: An example of Lapita pottery, from Melanesia



V době kolem Kristova narození objevili lidé, dnes zvaní Polynésany, ostrovy tak odlehlé jako Markézy, vzdálené 10 000 kilometrů východně od Fidži, a usadili se na nich.

Do roku 400 př. n. l. Polynésané z Markéz osídlili Havajské ostrovy, vzdálené odtud 5000 km na severozápad. Nemůžeme ani zjistit, zda se někteří dokázali vrátit do svého domova na Markézách, ale jsou určité důkazy o druhém osídlení Havaje z ještě vzdálenějšího Tahiti.

Na jihozápadě ležel Nový Zéland ještě stále neosídlený : tak tomu bylo po více než 50 milionů let od rozpadu prakontinentu Gondwany. V nesmírných rozlohách největšího světového oceánu byl osamocenější než ostatní ostrovy, osídlen pouze ptáky a pobřežními savci, poslední k obývání vhodná, ale stále neobydlená zem.

Na počátku léta před více než tisíci roky překonal všechny tyto těžkosti dobře zásobený katamarán s polynéskou posádkou z Cookových ostrovů nebo z Tahiti a přistál na severovýchodním břehu Severního novozélandského ostrova. Podle dnes dobře známé tradice

¹ Na východě se pak tito lidé stali předky Polynésanů, pre-Polynésané. Zhruba v době, kdy přestali vyrábět tuto keramiku – známou z Tongy tak ze Samoy, stali se fyzicky Polynésany. Na východě, čímž myslíme západní výběžky Polynésie, se našly důkazy (na ostrově Lau, jihovýchodně od Fidži), že zde žili lidé plně Polynéských znaků a spojenými s Lapitaskými úlomky, a datující se okolo roku 500 př. n. l.

to byla kánoe *Mata-hourua*² a velel jí muž jménem Kupe. “Legend has that the warrior Kupe, coming from mythical Maori homeland of Hawaiki (which may been Tahiti, or perhaps the Cook Islands), discovered the North Island round about 925 A. D., and returned to bring the good news to his people. According to some anthropologists, two other Polynesian people, the Moriori and Moa Hunters, may have discovered the country before the Maoris finally returned. This is uncertain, but Maory legend and modern research agree that at a date somewhere near 1350 a considerable group of Maoris in a fleet of canoes, carrying stores and navigating by the stars (or else drifting accidentally), sailed 2.000 miles across the Pacific to settle their new island home.” (MacInnes, 1966, str. 109)³

2.2 Strava

Podle zvyku ženy na palubě pečlivě chránily malou zásobu rostlin schopných růstu. Byly mezi nimi kokos, řízky papírové moruše, semínka dýně a jamu, sladké brambory a hlízy jedlé kolokázie. Okamžitě po přistání je zasadily a pečlivě ošetřovaly, neboť na jejich rozšíření závisel jejich budoucí život.

Později se zjistilo, že přes roční období příznivé pro sadbu, některé druhy v novozélandském mírném podnebí uhynuly. Avšak alespoň několik vzácných semen kumary, na kterou Te Arawa a lidé kmene Tainui vzpomínají jako na uzavřený vak s Whara-otirangi, se uchytilo.

Právě přežití kumary je příznačné pro místo přistání na severu Severního ostrova. V Polynésii roste sladký brambor po celý rok a rozmnožuje se řízkováním. A pouze na severu Severního ostrova mohly první plodiny přestát novozélandskou zimu a poskytnout řízky na sadbu v následujícím roce. Mořeplavci měli vsutku štěstí, že přistáli na jediném místě Nového Zélandu, kde mohli nějaký čas kumaru pěstovat, jak byli zvyklí. Ve vnitrozemí a jižněji ji pěstovat nemohli, protože nevydržela mrazy. Později pak zjistili, že hlízy lze při pečlivě dodržovaných podmínkách teploty a vlhkosti uskladnit. A tak se sladké brambory udržely spolu s papírovou moruší, jedlou kolokázií, dýní a hlízami jamu. Ostatní dovezené rostliny – kokosová palma, banánovník či chlebovník – nepřežily.

² maorský ekvivalent polynéského slova *foulua*, což značí „katamarán“

³ Legenda říká, že válečník Kupe, pocházející z mýtické Maorské země Hawaiki (což mohla být Tahiti nebo Cookovi ostrovy) objevil Severní ostrov okolo roku 925 a vrátil se s dobrými zprávami ke svému lidu. Jak uvádějí někteří antropologové 2 jiné polynéské kmeny, Moriori a Moa Hunters, možná objevily zemi před tím než se Maori stačili vrátit. Je to však nejisté, ale maorská legenda a moderní výzkum se shodují v tom, že to bylo okolo roku 1350, kdy se nezanedbatelná skupina Maorů ve flotile kánoí, nesoucí si zásoby a navigující podle hvězd, plavila 2000 mil přes Tichý oceán založit svůj nový ostrovní domov.

Nová země, která se už před přistáním jevila mořeplavcům nesrovnatelně větší než ostrovy, které dosud znali, neměla žádné čtyřnožce, ale zato měla nesmírné množství ptactva včetně nelétavých ptáků, kteří byli téměř dvakrát vyšší než člověk. Hnízdila tam spousta mořských ptáků, vody při pobřeží překypovaly rybami a přílivová zóna nabízela mnohem větší pestrost masivních měkkýšů než kterýkoli tropický ostrov. Podél pobřeží a při okolních ostrovech byly rozesety velké kolonie tuleňů. Nedostatek bílkovin tedy alespoň pro začátek nehrozil. Jak průzkum pevniny postupoval, zjišťovalo se, že všechno má nezvykle velké rozměry. Pohoří byly vyšší a nejvyšší hory pokrývala neobvyklá běloba, kterou objevitelé z neznalosti nazývali pěnou (*fuka*). Řeky, širší a hlubší než toky ve staré vlasti, byly považovány za cosi jako hluboké průlivy do ostrovních lagun. Velké vodní plochy ve vnitrozemí byly prostě laguny nebo moře, neboť jezera nebyla z předchozího domova známa.

V roce 1773 zasadil Cook v Doubful Sound brambory a při další plavbě o dva roky později zjistil, že se tam pěstují. Maorští zemědělci brzy poznali výhody tvrdých, rychle zrajících hlíz, které mezi zasazením a sklizní vyžadovaly jen nepatrnou pozornost. V roce 1805 už Maorové pěstovali na ostrovech Bay of Islands nesmírné množství brambor a trochu kukuřice. Roku 1813 byla spatřena maorská bramborová pole rozsáhlejší než čtyřicet hektarů



v místě Bluff na samém jihu Jižního ostrova. To dokazuje, s jakým nadšením Maorové přijali uskladnitelný zdroj uhlohydrátů, který roste na Novém Zélandu kdekoli, nikoli jen na několika málo vhodných místech s patřičnou teplotou. Brambory úplně nahradily oddenky a z velké části i sladké brambory, které vyžadovaly pečlivé ošetřování, složité skladování a vhodné podmínky k pěstování. Naproti tomu brambory rostly všude a snadno a dobře se skladovaly.

Evropští mořeplavci s sebou přiváželi překvapující množství živého inventáře. V roce 1769 u Severního mysu daroval francouzský cestovatel Jean de Surville jednomu maorskému náčelníkovi pár divočáků na chov. Druhá Cookova expedice přivezla na Jižní ostrov vepře, husy, drůbež a kozy a její členové zasadili různé druhy zeleniny, včetně již zmíněných nejdůležitějších brambor. Roku 1805 pak poslal guvernér Nového Jižního Walesu P.G. King na ostrovy Bay of Islands dvacet šest sviní, čtyři kance a pár koz. Nejvítanější byli vepři. Maorové je neuzavírali, nýbrž nechávali volně běhat v buši a na neobdělané půdě. Vepřové maso se brzy stalo zdrojem bílkovin a z buše, do té doby domova opeřenců, se stal výběh pro vepře.

Na všech ostrovech, jež nově přichozí do té doby znali, se sestávala vegetace, pocházející téměř výhradně u jihovýchodní Asie, prakticky ze stejných, poměrně nečetných druhů. Ale vegetace na Novém Zélandu, díky dávnému spojení s Gondwanou, má mnoho společného i s Austrálií a s Jižní Amerikou a v následující dlouhé izolaci vzniklo mnoho edermických rodů a druhů, které noví obyvatelé dříve neznali.⁴ Všechno v novém domově bylo přehnaně velké. Dokonce i letní dny, v nichž připluli, byly delší, než jak je znali v zeměpisných šířkách blíže k rovníku. Proto pojmenovali nový ostrov Aotea-roa (Dlouhé denní světlo či Země dlouhého bílého mraku).



Všechny tyto rozdíly si vyžádaly změny starého způsobu života, nejvíc však bylo třeba se přizpůsobit podnebí. Chladivá stavení s otevřenými bočními stěnami, na jaká byli zvyklí v tropech, musela být nahrazena menšími, bezpečnějšími, uzavřenými. Plstnaté oděvy ze stromové kůry nebyly ani teplé ani nepromokavé a časem je nahradily pláštěnky, ručně tkané z trvanlivého lněného vlákna. Maorské oblečení bylo detailně popsáno v roce 1769. „Men often went almost naked: “About their Waists was a belt from which hung a string which was tied round the preputium and this



seemd to consist most or all of their decency in that particular...”

The women, however, round their waists instead of a belt ... constantly wore a girdle of many platted

strings made of leaves of very fragrant Grass; into this were tuckd the leaves of some sweet scented plant fresh gathered. Both sexes wore



rough rectangular flax garments of the rain-cape kind; these could be worn around the

⁴ Rostlinám, které připomínaly některou rostlinu z domova, dávali přichozí její jméno. Ale novozélandská buš má tak pestré rostlinstvo, že jihopolynéský botanický slovník na ně nestačil, a osídlenci byli nuceni vytvářet nová složená jména.

shoulders of the waist, and a complete dress included both. Important men wore fine flax cloaks ornamented with dog skin, taniko borders, or rarely with feathers or the decorative black thrums characteristic of the korowai.”⁵ (Oliver; Williams, 1981, str. 24) To však vyžadovalo novou techniku tkaní, kterou neobjevili hned.

2.2 Ústní podání mýtů a genealogické linie

Podobnost v detailech polynéských a maorských mýtů dokazují, že je možné informaci uchovat ústní tradicí po mnoho staletí. Jejich maorské historické pokračování vypráví příběhy o objevení a osídlení Nového Zélandu lidmi, kteří připluli na kánoích z Hawaiki, příběhy, jenž v širším smyslu musejí být pravdivé. Nový Zéland byl obydlen z východní Polynésie a nově příchozí mohli připlout jedině na kanoích.⁶

Vyprávění o kánoích – a většina kmenů, zahrnuje jména kánoí do svých příběhů – souhlasí v několika významných bodech. Že lidé z východní Polynésie, kde je jméno Hawaiki dobře známé, přistáli u té části Nového Zélandu kde je podnebí dostatečně mírné, aby umožnilo pěstování alespoň některých tropických rostlin, které si s sebou přivezli. Kánoí bylo více, všechny přistály u východního pobřeží Severního ostrova, všechny připluly⁷ z místa zvaného Hawaiki asi před pěti nebo šesti sty lety. Genealogická chronologie však přináší problém, neboť dnes víme, že Nový Zéland byl osídlen od Severního mysu k Bluffu⁸ už alespoň devět set let.

„The specific island origin (or origins) of the New Zealanders has not yet been defined, but lies in central eastern Polynesia. We cannot yet be sure whether New Zealand was reached by only once, or several groups spread over centuries. There is slight evidence

⁵ Muži často chodili téměř nuzí, okolo jejich pasů byl pás, ze kterého visel proužek, který jim zakrýval genitálie. Ženy naproti tomu, aby si pás ovazovaly páskem, nosily pás mnoha proužků vyrobených z listů velmi tvrdé trávy. Do nich byly vplétány čerstvé lístky některých velmi sladce vonných květů. Obě pohlaví nosila drsné lněné šaty, přšplášťového typu. Toto mohlo být nošeno okolo ramen či okolo pasu a kompletní oděv se skládal z obojího. Důležití muži nosili honosnější oděvy zdobené psi kůží, tanikové okraje, vzácně zdobené i peřím či dekorativními černými třásněmi.

⁶ Mezi nově příchozími musel být alespoň jeden znalec východopolynéské mytologie, jednoho z velkých světových celků tohoto druhu, zachovávaného se ústní tradicí. Bezpochyby tomu tak bylo, neboť ze srovnávací folkloristiky víme, že Maorové si uchovali tolik staré mytologie jako ostatní Polynésané. Tradovala se ústním podáním po tisíc let a její základní obsah, například v markézké a maorské verzi příběhu o *Tafakiovi*, jenž se vyšplhal na nebe, nebo o *Mauiovi*, který vylovil nové země, je úžasný.

⁷ Podle genealogického úsudku

⁸ Jih Jižního ostrova

that the East coast and central North Island people are a little different from others. (Houghton, 1980, str. 80)⁹

Existuje několik možných vysvětlení. Po původním objevení před více než tisíci lety mohlo následovat několik pozdějších příchodů. V současné době není možné toto vysvětlení podpořit ničím jiným než ústní tradicí. Jiná možnost je, že zprávy o kánoích se nemusejí týkat přímého osídlení z Polynésie, nýbrž migrace z jedné části Nového Zélandu na jinou. Existuje archeologický důkaz o šíření fortifikací typu kruhového příkopu, který ukazuje na rannou expanzi ze severu oblasti Aucklandu na jih zhruba v bodě, do níž genealogové řadí tradici o kánoích. Ale otázka ještě není zdaleka uzavřena.

Jak se počet osídlenců zvyšoval, možná zdvojnásoboval každých třicet let, a jak se lidská síla rozšířila po zemi, utvořily se oddělené kmenové skupiny, které ústním podáním předávaly dalším generacím příběhy o svém původu. Historické tradice nejsou příliš bohaté, co se týká období po příjezdu kanoí a před vytvořením kmene, označovaného v genealogiích jménem zakládajícího předka. Potom teprve jsou tradiční vyprávění a genealogie souvislejší, ucelenější a podrobnější.

Pro ústní tradici kmenů je typické, že začíná událostmi souvisejícími s příplutím kanoe s předky a genealogií, spojující jednoho člena posádky nebo více jejích členů se současnou generací. Následuje mezera rozsahu několika staletí, která je přemožena útržkovitě nebo pouze jedinou genealogií do doby před deseti až patnácti generacemi – a to předka, od něhož pocházejí všichni členové příslušného kmene. Potom je podrobností ve zprávách více, ale určité části mozaiky mohou být známy pouze potomkům dotyčných jedinců. Maorové hledají svůj původ jak mezi mužskými, tak i mezi ženskými předky. Tato metoda výrazně zvyšuje počet genealogických linií, které je třeba si pamatovat. Jak se říká, „lidské rodokmeny jsou jako šlahouny tykve“. Celá ta složitost se trochu zjednodušuje myšlenkou hřebenové linie či hlavní rodové linie, které se teoreticky sestávají z prvorozených synů. Prestiž člověka je naznačena z genealogického hlediska, nemusí však být přesně určena počtem generací, které jej vzdalují od zakladatele.

⁹ Specifický ostrovní původ Novozélandců ještě nebyl jistě určen, ale leží v centrální části východní Polynésie. Ještě si nemůžeme být jisti, zda byl Nový Zéland obydlen pouze jednou nebo více skupinami. Některé slabší důkazy ukazují na malé rozdíly mezi lidmi z Východního pobřeží a lidmi z centrální části Severního ostrova oproti jiným.

2.4 Technologické změny

Během staletí následujících po prvním objevení Nového Zélandu se maorští předkové přizpůsobili prostředí tolik odlišnému od tropických ostrovů starého Hawaiki a zvykli si na ně. Jejich počet se zvýšil z osazenstva možná pouze jedné kánoe až na sto tisíc. Obývali poměrně hustě pobřeží a břehy řek a jezer, ale zalesněné oblasti vnitrozemí poněkud řidčeji. Seznámili se s každou pídí ostrovní země i přilehlých ostrovů. Celá země byla rozdělena do mnoha oblastí, které patřily té či oné kmenové skupině, ať už právem dlouhého obývání a užívání, nebo pozdějšího dobytí.

Pomocí starých, ale přizpůsobených technik a nových způsobů práce využívali toho, co poskytovala půda a moře. Na většině území zavedli systém života ve vesnicích, ale do značné míry i v dočasných obydlích – v místech nabízející jen sezónní obživu. Hustota obyvatelstva a velikost skupiny lidí žijících a pracujících společně se lišily podle charakteru okolní krajiny. Skupiny žijící v severních oblastech a živících se zemědělstvím byly větší než ty, které byly závislé spíše na lovu a sběru.

Jak se během staletí Maorové stále více seznamovali s okolím a jejich osady a počet obyvatel rostly, měnilo se jejich okolí, ale změny nebyly katastrofické, i když dva z hlavních zdrojů bílkovin v době prvních staletí, velcí nelétaví ptáci a kolonie tuleňů při pevnině, byly zdecimovány nebo zmizely úplně. Rozlehlé lesnaté oblasti, zvláště na Jižním ostrově, zničil oheň. Nový Zéland už nebyl tak docela nedotčenou a nepokaženou zemí, jak ji kdysi objevili jejich praotcové.

Změny však byly postupné, ne tak radikální jako v době, kdy se zabydlovali zakladatelé kmenů. S příchodem Evropanů a jejich kultury následovaly pak opět drastické a náhlé změny prostředí. První velké změny způsobila ocel, dále pak vepří a brambory.

Zpráva o výhodách kovu se rychle rozšířila. Když britský objevitel kapitán James Cook přistál u míst, kde to té doby bělochy neznali, žádali Maorové železo, ale nepoznali je, když jim bylo nabídnuto. Pozdější cestovatelé zjistili, že nelze nasytit velkou poptávku po železe a oceli.

Tehdejší import z Evropy však nebyl vždy jen prospěšný. Asi v roce 1790 se rozšířila epidemie úplavicové povahy, nazvaná *rewharewha*, z oblasti u Mercury Bay a asi o pět let později vypukla v Bay of Islands nemoc zvaná *tingara* a šířila se velmi rychle. Scrofula, určitá forma tuberkulózy, převládla na začátku 19. století a v jeho polovině bylo maorské obyvatelstvo napadeno epidemií chřipky, černého kašle, příušnic, spalniček a spály.

2.5 Sociální uspořádání a válečné spory

“Maori society, at this early date, was already highly evolved, and consisted of chieftains, commoners and slaves. But despite these divisions, social life was communal rather than individualistic – as indeed Maori life has remained. As they had no written language, they developed to an extraordinary degree their powers of memory, so that today Maori elders can recite interminable tribal genealogies. They were also cannibals, and though apologists maintain that this cannibalism was strictly a ritual and almost a “religious” custom, it seems unlikely; and at all events, contemporary Maoris are not ashamed of this practice in their recent past.” (MacInnes, 1966, str. 109)¹⁰

“Two different units of social organization seem to be implied: an extended family group of perhaps between ten and thirty people, headed by a senior male, and a larger unit, combining several smaller group, which might muster up to 150 fighting men. But Individual small families were also seen.

Ethnological reconstructions of traditional Maori life describe three unit of social organization: whanau (extended family), hapu (sub-tribe) and iwi (tribe). Membership of these groups was based on kinship and particularly on descent from common ancestor, usually in the male line. The system developed over the time. After several generations a large whanau, now containing severe subdivisions, might become hapu. Eventually a large hapu could come to be considered a tribe. There was also the waka, a loose grouping of tribes whose members believed that they were descended from the ancestors who had travelled on the same migratory canoe.” (Oliver, Williams, 1981, str. 12)¹¹

Maorové velice zdůrazňují úlohu *mana* (moc vyplývající z dědičného postavení a z toho, čeho člověk osobně dosáhl) a úlohu *tapu* (rituální zákazy) jakožto společenské kontroly. Stejně důležitý však byl i všeobecný sklon k útočnosti, který řešil narušování společenského řádu různými konflikty.

¹⁰ Maorská společnost byla už takto brzy velmi vyvinutá a tvořili ji náčelníci, řadový lid a otroci. Ale i přes toto rozkastování byl život veden spíše společenský než individuální. A tak i život Maorů zůstal. Protože neměli žádné písmo, vyvinula se u nich nevšední paměť, takže dodnes jsou Maorští stařešinové schopni z paměti recitovat kmenové genealogie. Byli také kanibaly. A přestože jejich zastánci věří, že to byl jen výhradně rituál a téměř náboženský zvyk, zdá se to velmi nepravděpodobné. V každém případě se současní Maori za tyto praktiky prováděné v minulosti nestydí.

¹¹ Zdá se, že se organizovali do dvou sociálních uskupení. V rozšířenou rodinnou skupinu, která čítala mezi 10 – 30ti lidmi, vedená mužským seniorem. Druhou byla velká skupina stávající se z menších skupin, která mohla dosahovat až 150 bojovníků.

Etnologická rekonstrukce tradičního maorského života popisuje 3 druhy sociální organizace. 1) whanau (rozšířená rodina), hapu (pod-kmen) a iwi (kmen). Členství v těchto skupinách bylo dáno příbuzenstvím, především pak původem z jednoho předka z obvykle mužské větve. Tento systém se v průběhu času samozřejmě vyvíjel. Po několika generacích se velká whanau, nyní se skládající z několika podskupin, mohla změnit v hapu. A stejně tak se v případě hapu dá po několika generacích brát jako kmen. Dalším uskupením zde byla waka. Skupina kmenů, která věřila, že všichni pochází z předků plavících se na Nový Zéland na jedné migrační kánoi.

Uvnitř skupiny se všechna provinění trestala pleněním zvaným *murū*, jímž byl narušitel pořádku kárán, fyzicky napadán a zbavován svého majetku. Členové téže skupiny vedli hádky nejen pro porušení zvyku (zákona), ale i pro společenské nevyváženosti a přeměny způsobené takovými samozřejmostmi v lidském životě, jako jsou



sňatek a smrt. Je asi málo společností, kde hosté byli a stále jsou vítáni s takovým vyjádřením nepřátelství, jako je šklebení, vyplazování jazyka a hrozebnými výkřiky patřící původně v válečnému tanci *haka*, a kde se nedostatek dohadování o posledním místu odpočinku považuje za neúctu k nebožtíkovi.

Urážky způsobené jinými skupinami si vyžadovaly smrtelnou odvetu. K vyřizování vnitřních i mezikmenových konfliktů sloužil výkonný orgán zvaný útočící strana (*taua*) a útok zvaný zápas (*whawhai*). V obou případech se vyžadovala *utu*, což znamená kompenzace, ačkoli v určitém kontextu lze toto slovo přeložit jako pomsta.



Maorové byli prudeci, což první příchozí z Evropy měli bolestně pocítit. Z posádek Jamese Cooka, holandského objevitele Abela Tasmana a osudem pronásledovaného francouzského mořeplavce Mariona du Fresne bylo zabito čtyřicet mužů. Cook měl spoustu příležitostí vidět a komentovat nepřátelství mezi maorskými skupinami. Válečný stav mezi kmeny byl trvalý a chlapci byli už od narození určeni pro „nošení oštěpu a palice, pro zápasení a běsnění, zabíjení ve válkách a pro útoky na opevnění“. O válčení se říkalo, že je to dědictví, jehož si považovali.

Válčení Maorů se týkalo i nedostatku vyčištěné půdy. Říkali, že je snadnější zabrat něčí plantáž než si vyčistit kus buše kamennou sekerou a hráběmi. Je však málo dokladů, že by se válčilo především z důvodů územní expanze. Důvody k boji byly pomsta a urážlivé poznámky či gesta.



Smrt v bitvě nebo následkem čarodějnictví si žádala odvetu. Vztít život jako odplatu znamenalo „zrušit smrt“, „vyhrabat smrt“ či ji „odklidit“. Říkalo se, že po vykonání odvety je původní smrt *ea*. Toto slůvko se často překládá jako pomstěna, ačkoliv jeho přesný význam se vztahuje k vynoření na hladinu vody po ponoření.

Nepomstěná smrt byla tak závažná věc, že se třeba i malý chlapec vydával k tomu, aby ji zrušil. Vyprávějí se i příběhy o dívkách odmítající se vdát a o ženách odpírající muži manželská práva, dokud nebyla určitá smrt pomstěna.

Je docela možné, že rozmach válčení, k němuž došlo v prvních letech 19. století, ještě než kmeny získaly střelné zbraně, nastal v důsledku více volného času, získaného snadným pěstováním brambor. V minulosti začínala tradiční sezóna válek po zasazení sladkých brambor v říjnu a listopadu. Ať už byl důvod jakýkoli, teprve s mušketou nastoupilo kruté krveprolívání, jež začalo na severu, kde kmeny dostaly střelné zbraně jako první. Šířilo se rychle na jih, neboť jižní kmeny si na svou sebeobranu zajišťovaly zásobu zbraní, kterou získávaly tím, že povzbuzovaly Evropany, aby se mezi nimi usadili. Zbraní pak její členové používali k řešení starých případů krevní pomsty, k umožnění územní expanze a k posílení postavení válečníka.

Není známo, kdo poskytl Maorům zbraně jako první, ale víme, že v roce 1815 už se ve válkách mezi kmeny používaly muškety. To, jak rychle Maorové pochopili nové možnosti při urovnávání starých sporů, udělalo ze střelných zbraní nejžádanější zboží. Hongi Hika a další náčelníci cestovali až do Anglie, aby získali muškety nebo zboží, které by mohli za muškety vyměnit. Obchodníci, a dokonce misionáři byli zatahováni do jejich obstarávání. Celé kmeny se loptily v mokřinách při sekání a zpracování lnu, jímž se za zbraně platilo.

Dvacet let usilovali misionáři o nastolení míru a dobré vůle, ale kmeny si dále urovnávaly staré spory a iniciovaly nové krveprolívání. Válečné skupiny byly často z domova na výpravách po mnoho měsíců a urazily stovky mil.¹²

Mezi tím, zaútočila neúprosná ruka smrti na dalších frontách. S výskytem epidemií a nových nemocí, které se stávaly chronickými, klesl počet válečných výprav, zřejmě hlavně proto, že na ně nebyl dostatek lidí.

A pak se náhle stalo módním přijímat křesťanskou víru, na niž přistoupily celé kmeny. Rok 1840 už nezaznamenal téměř žádné války mezi kmeny. Možná to vše provázela naděje na trvalý mír, jenž měl nastat po podepsání dohody ve Waitangi více než pěti sty vlivnými maorskými předáky z téměř celé země.

Nestalo se tak. Během tří let způsobily nejcharaktističtější maorské vlastnosti, totiž spory o půdu a sklony ke konfliktu, obnovení střetů, tentokrát s cizinci. A tak se incident ve Wairau v roce 1843 spolu s Hekeovou válkou z roku 1845, s útoky v Upper Hutt Valley

¹² Výprava „Amio-whenua“ odešla z Kaipary během roku 1821, cestovala podél východní strany Severního ostrova až do oblasti Wellingtonu a zpátky podél západního pobřeží, což je přinejmenším 800 mil (1280 km), a byly na cestách asi devět měsíců. Další výpravy zpustošily Jižní ostrov a v roce 1835 jeden kmen z Taranaki, který přišel o své tradiční území, obsadil evropskou loď a napadl Chathamské ostrovy.

z roku 1846 a s válkou ve Wanganui následujícího roku stal předejrou k větším konfliktům šedesátých a počátku sedmdesátých let 19. století.

2.6 První setkání

K prvnímu setkání Maorů s Evropany došlo mezi kmenem Nagti Tumata-kokiri a Abelem Janszoonem Tasmanem, objevitelem z holandské Východoindické společnosti. Tasman zakotvil se svými loďmi Heemskerck a Zeehaen večer 18. prosince 1642 poblíž Wharewharangi Beach, dnešní zátoky Golden Bay na severu Jižního ostrova. Přiblížily se k nim dvě kánoe, jejichž posádka pozdravila Tasmanovy lodě trubením na cosi jako trumpetu. Tasmanova posádka pozdrav opětovala a jeden muž, který trochu hrál na trubku, odpověděl nějakou melodií. Takto vyměněné pozdravy, pravděpodobně Maory chápané jako výzva k boji, stála následující den život čtyři Evropany. Tasman zvedl kotvy a nazval toto místo Moordeneas Bay.¹³

Ačkoli to bylo jen krátké a chaotické setkání, dostala celá země při Tasmanově návštěvě jméno Nový Zéland, jímž ji pak Evropané označovali. Izolovaná, oblévaná Tichým oceánem, zůstala pak ještě zemí svobodných kmenů. Maorové si uvědomovali tvar hlavních ostrovů a pojmenovali je. Když britský objevitel James Cook po dokončené vědecké cestě na Tahiti „znovu objevil“ Nový Zéland v roce 1769, Maorové mu svou představu předvedli. V místě zvaném Whitianga mu náčelníci nakreslili úhlem na palubu Endeavouru první známou mapu Severního ostrova, země nazývané Aotea. I když některá pobřežní místa si zachovala své maorské jméno, otiskl Cook civilizační vliv své vlasti na ostrovy natrvalo. Nenápadné narušení identity maorské země bylo Cookovo pojmenování různých míst při globálním mapování, které vážně ohrozilo nezávislost Maorů. Cook uplatňoval nárok na části nové země pro svého panovníka Jiřího III. Byla to rutinní procedura a Británie nikdy nepotvrzovala své nároky okamžitě, ani jich okamžitě nevyužívala, avšak Cook svojí návštěvou otevřel možnost dalších britských vstupů a konečného ovládnutí. Označil dokonce lokality vhodné k osídlení.

Cook se střetl s Maory při několika příležitostech, kdy byli mrtví na obou stranách, ale při obviňování byl překvapivě zdrženlivý. Přes obvyklý evropský odpor ke kanibalismu a vlastnostem, považovaným za brutální, obdivoval schopnosti Maorů v řemeslech a stavebních, jejich výrobu zbraní, způsob válčení, jejich rybolov a zahradničení a oceňoval maorské



¹³ Vražedná zátoka nebo Zátoka vrahů

obyčeje a zvyklosti. Jeho svědectví o Maorech založilo nikoli nepříznivý pohled na ně, podporovaný výpovědi pozdějších evropských návštěvníků na Novém Zélandu. To vše podporovalo Evropanům základ pro chápání složitého a odlišného národa. Cook se snažil, aby nedošlo k urážení



maorských zvyků (i když v tomto bodě docházelo mezi jeho muži k pochybení), a Maorové na druhé straně zjistili, že Evropané nehodlají tolerovat to, co považují za krádež. Obě rasy vykořisťovaly maorské ženy ke svým vlastní účelům. Obě strany se uchýlovaly k násilí a Maorové pocítili zásah muškety. Ale obě strany také hledaly dohodu.

Cookovy návštěvy na Novém Zélandu dokázaly, že při vzájemné účtě, vyplývající často z projevu síly na obou stranách, byli Maorové a Evropané schopni se dohodnout tvůrčím způsobem. Chyba na straně Evropanů mohla vést ke katastrofě pro obě strany. V roce 1772 byl zabit v Bay of Islands Francouz Marion du Fresne s patnácti členy své posádky, a to následkem řady nedorozumění. Na pomstu Francouzů, kteří zničili tři vesnice a provedli těžké tresty, Maorové na severu Nového Zélandu nikdy nezapomněli.

Oboustranné zájmy, nastolené Cookovými návštěvami, daly příklad pro vzájemné vztahy po následujících čtyřicet až padesát let. Partnerství Evropanů a Maorů nebylo příliš srdečné: Maorové byli ochotni akceptovat Evropany pouze za předpokladu, že budou užiteční či neškodní. Jinak byli schopni kdykoli Evropany vyhnat nebo zničit. Avšak na druhou stranu odchod Evropanů či jejich snaha vyhýbat se maorským ostrovům znamenaly, že Maorové nedostávali žádané zboží. Takže většinou docházelo k „vyrovnávání účtů“ a ke smířování. Vzájemná závislost se pak začala považovat za výchozí faktor při určování vztahů.

Do roku 1830 přijal maorský Nový Zéland několik skupin Evropanů, z nichž každá přinesla jiný druh tlaku na maorskou společnost. Od devadesátých let 18. století to byli velrybáři a od roku 1814 misionáři. V roce 1839 zde již bylo 2000 stálých osídlenců, z toho 1400 na Severním, 600 na Jižním ostrově. Usazovali se většinou tam, kde šlo vybudovat přístavy, tedy při tocích řek a na mořském pobřeží. Těch, kteří se na novozélandských ostrovech usadili na přechodnou dobu, byly tisíce. Až do počátku třicátých let 19. století málokdo z Evropanů znal vnitrozemí. Teprve pak s ním maorští průvodci seznámili misionáře. Počáteční aktivita Evropanů svou vykořisťovatelskou povahu zemi celkem nenarušila.

Ze psaných a publikovaných zpráv i osobní zkušenosti věděli Evropané už v roce 1840 o Maorech dost. Jejich pozorování byla často zaujatá a omezená, ale stala se podkladem pro porozumění lidem, kteří žili na Novém Zélandu už více než tisíc let. Maorská společnost byla

jak homogenní, tak různorodá: spojoval ji systém víry, kultury a jazyk, avšak dělila ji silná kmenová identita založená na rodových vztazích. Autorita spočívala na uznaném vůdcovství náčelníka, zčásti dědičném, zčásti získaném statečností v bitvě, a schopností podporovat příbuzné. Náčelníci a obyčejní lidé často rozhodují společně. Zajatci měli málo práv. Maorové neměli jednu ústřední zprávu a pravomoc náčelníka byla omezená. Aby se vyhnuli konfliktu, museli Evropané respektovat ústřední body maorské víry a způsobu chování. Přivítání *haeremi* a dotyk nosů jako pozdrav byly často očekávány i od nových osídlenců.

Evropané se snažili odhadnout počet maorských obyvatel. Jejich odhad pro dobu od Cookových návštěv do roku 1840 se pohybovat od sta do dvou set tisíc. Jelikož však Evropané neznali celou zem, nemohli získat celá čísla.

2.7 Obchodní aktivity

Se založením britské trestanecké kolonie v nové Jižní Walesu v Austrálii v roce 1788 začali Britové kořistit na novozélandských zdrojích – na tuleních, velrybách, na dřevu, lnu a zemědělských produktech. V roce 1792 se usadila první skupina lovců tuleňů daleko na jihu Jižního ostrova u místa zvaného Dusky Sound a v první čtvrtině 19. století přicházely další skupiny ze Sydney, Hobartu, z Velké Británie a Ameriky a lovily kolem pobřeží od Dusky Soundu na jih a pak vzhůru podél břehů celého Otaga. Byl to výbuch zuřivé aktivity, která skončila ve dvacátých letech 19. století a prakticky tuleň vyhubila. Základní nutností byla pracovní dohoda s místními Maory. Mnozí lovci tuleňů měli poměr se ženami z kmene Ngai Tahu, zakládali rodiny, které se později zabývali lovem velryb, obchodem, stavěním lodí a pěstováním zemědělských produktů pro vlastní potřebu. Nebylo jich mnoho, ale na Jižním ostrově vytvořili pozoruhodné společenství Maorů a „pakehů“¹⁴, které vedlo k trvalému míšení obou ras.

Po roce 1802 se nepravdělně zastavovali britští a američtí lovci vorvaňů v severních přístavech, hlavně v Bay of Islands, aby opravili lodě a doplnili zásoby. Přestože povraždění posádky lodi Boyd v roce 1809 na nějaký čas Evropany odradilo, začaly od roku 1815 připlouvat lodi pravidelně. Když se snížil počet britských a koloniálních plavidel, zvýšil se počet plavidel francouzských a amerických. Námořní ruch měl výrazný vliv na Maory na severu, kteří začali usilovat o patronát náčelníků nad Evropany. Náčelníci byli zapleteni do výměny zboží za provize a služby, včetně služeb maorských žen. Počáteční poptávka po hřebících, rybářských háčcích a po kovaném nářadí ustoupila kolem roku 1814 honbě za

¹⁴ „pakeha“ byl každý Novozélandčan jiného původu než maorského

mušketami, střelným prachem a náboji, které se staly nejvyhledávanějším zbožím. Brzy byli Maorové vyzbrojeni mušketami a ostatní, kteří dosud mušketu neměli, dělali podle evropských obchodníků všechno možné, aby tento nedostatek napravili.

Obchod se dřevem byl společný evropsko-maorský podnik. Pila v Horeke zaměstnávala několik tuctů Maorů a Evropanů. Náčelníci se osobně o všechno zajímali a pravidelně dohlíželi na kácení stromů. Někteří, jako například Te Taonui¹⁵, se stali odborníky v propočítávání množství dřeva, které podnikem prošlo. Pod vedením náčelníků nakládali maorští dělníci dřevo na lodě, které v Horeke většinou neplatily poplatky za kotvení, v jiných přístavech od poloviny třicátých let běžné.

Ve třicátých letech se otevřely dřevařské podniky i jinde a obchodníci z ostrovů v Bay of Islands, Clendonu a Mairu měli na podnikání podíl. V oblasti Waikato, v zálivu Hauraki a v přístavu Kaipara pracovalo v roce 1840 na pilách několik set dělníků. Dřevařské podniky tehdy zaměstnávaly stovky Maorů, kteří byli zruční nejen na zpracování dřeva, ale také v uměleckém truhlářství a ve stavbě lodí.

2.8 Misionáři a přijímání křesťanství

Lovci tuleňů, velrybáři a obchodníci se na Novém Zélandu zaměřovali pouze na čerpání ze zdrojů jak na souši, tak na moři a maorskou společnost měnit nehodlali. Jinak tomu bylo s misionáři. První zástupci Církevní misionářské společnosti (CMS) se dostavili roku 1814 a usadili se v Bay of Islands, nejprve v Rangihoua a později v Kerikeri a Paihii. Po nich potom v roce 1823 přišli metodisté, kteří si po nevydařeném začátku ve Whangarei vybrali za svoji základnu Hokiangu. Pokračovali v činnosti na západním pobřeží podle úmluvy, která ponechávala východní pobřeží zástupcům CMS. Ve třicátých letech se tato dohoda zhroutila a obě skupiny začaly rozšiřovat své působení do dalších oblastí. CMS měla v roce 1839 deset stanic a metodisté jedenáct. Roku 1838 začali pracovat římskokatoličtí misionáři v přístavu Hokianga za vedení francouzského biskupa J. B. F. Pompalliera, kteří následujícího roku přesunul své hlavní sídlo do Kororareky a odtud se vydával se členy mariánského spolku na misijní cesty do několika lokalit.

První misie CMS, jejíž činnost plánoval Samuel Marsden, starší kaplan z trestanecké kolonie v Austrálii, chtěla nejdříve Maory „civilizovat“, což měl být první krok k přijetí křesťanské víry. Marsden byl už delší dobu v kontaktu s Maory přicházejícími do Sydney, kteří na něj udělali dojem svými vlastnostmi a schopnostmi.

¹⁵ Patron Horeke

Madresen věřil, že Maorové mají schopnost se změnit, tj. přijmout západní hodnoty chování. Zvláště v nich chtěl probudit obchodního ducha, který by je vedl k závislosti na evropském zboží, a otevřel jim tak cestu ke křesťanství.

Během třicátých let se dostavili další misionáři. Jelikož však koncipovali své misijní stanice jako enklávy západní kultury v pohanském světě, začaly jejich ženy působit mezi Maory na změnu jejich životního stylu. Podle zpráv se jim to dařilo. Misionáři působili jako tým. V době, kdy nebyli muži přítomni, řídily misie jejich ženy. Muži se učili maorštině a všichni působili v misijních školách. Ale změny jejich duše neprobíhaly tak rychle. Maorské děti nechodily do školy pravidelně, neboť potřeby kmene byly přednější. Bylo potřeba pamatovat na nakládání zboží na lodě – a to vše Maory rozptylovalo a misionáře zlobilo.

Maorové nazírali na misionáře asi tak jako na obchodníky – byli jim užiteční svým zbožím, tím, co uměli, i tím, že rozšiřovali moc náčelníka – svého patrona. Maorové sledovali své vlastní zájmy – pokrok kmene a mezikmenové vztahy, což nevyhnutelně vedlo k válkám. Válečný stav byl zavedenou součástí maorského společenského zřízení, ale k tradičním důvodům k válce jako byla pomsta za urážku, přistoupil další – tvrdý zápas o ekonomické zdroje vhodné pro obchod. Mušketa takový zápas ještě více zostřovala, když nastala honba za surovinami a odbytišti, a když obchodníci – pakehové – přilévají olej do dávného antagonismu. Mušketa byla sice spíše používána k zastrašování než k zabíjení, ale stala se základním prostředkem k dosažení úspěchu v nové vlně válčení.

Severní Maorové, dokonale vyzbrojeni mušketami, táhli v roce 1818 na ničivé válečné výpravy jižním směrem. Patuone, Nene a Tuwhare vedli následujícího roku velkou sílu mužů z Hokiangu do Taranaki až ke Cookově úžině. Přidali se k nim Te Rauparaha a kmen Ngati Toa z Kawhie. Když se náčelník Hingi vrátil v červenci 1821 z Londýna vybaven novými zbraněmi, zaplacenými z prodeje darů, počet výprav se zvýšil. Skupiny válečníků ze severu se dostaly až ke Cookově úžině mezi Severním a Jižním ostrovem a vstoupily do vnitrozemí směrem na Rotoruu a Waikato.

Pod tlakem útočících severních kmenů zahájily podkmeny (*hapu*) ve Waikatu a Taranaki ve dvacátých letech sérii migrací, která zahrnovala podkmen Ngati Toa, Ngati Raukawa, Te Atiawa, Ngati Tama a Ngati Mutunga. Kmeny, které žily na těchto místech – Ngati Apa, Muaupoko, Ngati Ira, Rangitane a Ngati Tahu -, byly buď přemoženy nebo se spojily s příchozími kmeny.

Ve třicátých letech 19. století pokračovalo mnoho migrantů a jižních Maorů, tehdy již také plně vyzbrojených, ve válkách započatých na severu. Lidé z Ngati Tama a Ngati Mutunga, kteří se báli další agrese, táhli na Chathamské ostrovy, kde pobili místní obyvatele.

Maorové z oblasti Hawke's Bay a Wairarapa, kteří rovněž chtěli utéct před útokem, našli útočiště na poloostrově Mahia. Během patnácti let tyto války a přesuny podstatně ovlivnily a změnily osídlení celé země a byly rovněž příčinou značného úbytku obyvatelstva. Podle jednoho odhadu se mezi lety 1800 a 1840 snížil počet bojeschopných mužů o 20 - 25%, což představuje 20 až 80 tisíc osob.

Je však pravděpodobné, že mnohem katastrofičtější důsledky pro Maorskou populaci měly evropské nemoci, jejichž vliv se začal šířit od prvního setkání s Cookovou expedicí: zhoubu přinášela chřipka, úplavice, černý kašel, spalničky, skrofulóza (krlice), tuberkulóza, streptokokové infekce a pohlavní choroby. Některé choroby se šířily zemí ve formě epidemií, jiné, jako chřipka, udeřily od konce třicátých let každé jaro a každý podzim. Některé z těchto nemocí nebyly přímo smrtelné, ale tradiční léčení bylo neúčinné a život v komunitách podporoval jejich šíření a zpomaloval jejich zotavování. Změny v hospodářských a sociálních zvycích Maorů, které nastaly ve dvacátých letech, přispěly k šíření nemocí v letech čtyřicátých. Pozorovatelé zjistili i úmrtí dětí následkem podvýživy.

V souvislosti s těmito přeměnami a převraty došlo k prvnímu přijetí křesťanství v roce 1830 na severu, kde byla změna maorské společnosti nejmarkantnější. Maorové, kteří mohli říci, že se stávají *mihanare*¹⁶, počítali se v roce 1840 již na tisíce. Záhy začal značný rozmach křesťanství. Roku 1845 odhadoval George Clarke, z celkového počtu 110 tisíc se hlásilo 64 tisíc Maorů ke křesťanství.

O povaze maorské konverze historikové hodně diskutují. Přičítá se kulturnímu narušení, způsobenému mnohostranným evropským vlivem, lepším misionářským metodám a zvláště vzdělanosti misionářů i významu náboženství pro vnitřní život vůbec, jak je učili a chápali sami Maorové. Možná se tyto vlivy uplatnily v rozličných částech země různě. Také se snad správně říká, že misionáři ve skutečnosti neměli tak velký vliv, jaký se jim připisuje, a jsou obviňováni z větší škody, než jakou skutečně způsobili. Jisté je, že ve většině oblastí předcházela snahám o šíření náboženství expanze obchodní nebo nastupovaly paralelně. Misionáři pak využívali ekonomických a společenských změn ve svůj prospěch. Pro rychle se měnící maorskou společnost plnili úlohu obchodníka, učitele, smířovatele a léčitele.

Od konce dvacátých let začali misionáři působit jako smírčí vyjednavací nejen na žádost Maorů, ale i z vlastní iniciativy. Obě strany se zřejmě vzájemně využívaly. Smírčí snahy nebyly však vždy úspěšné. Ve třicátých letech války Maorů pokračovaly. Objevovaly se však i známky vyčerpání. Náčelníci zjišťovali, že dát dohromady velkou válečnou výpravu

¹⁶ Konformní alespoň s vnějšími křesťanskými zvyklostmi

již není tak snadné. Jednotlivci hledali důvody jak se vyhnout boji a požadavek křesťanského míru posloužil dobré věci. Náčelníci mohli uzavírat příměří, aniž by ztratili *mana*. Pýcha by jinak byla zabránila oběma stranám uzavřít mír, ale nestyděly se jej uzavřít, když je zastupovali misionáři. Někteří náčelníci a předáci podkmenů zřídili nové křesťanské osady a byli prostě šťastni, že mají více času na užitečnou činnost. Během několika let někteří z nich pochopili hodnotu míru. Mladíků, jimž se podařilo dosáhnout věku dospělosti, přibývalo. V roce 1843 spatřil jeden návštěvník asi 250 mladých Maorů na rybářské výpravě.

Misionáři využili pro svou věc náporu evropských chorob. Přestože misionářská medicína byla stejně tak neúčinná jako tradiční maorská, dodávali misionáři svým vysvětlováním smysl nevysvětlitelnému. Říkali Maorům, že nové nemoci jsou buď navštívením Boha, nebo d'ábla, ale Bůh Maory trestal za dřívější barbarství. Ať už bylo vysvětlení jakékoli, nemoci Maorů se připisovali na účet Bohu a Maorové pak byli svolnější přijmout křesťanské učení. Někteří byli posléze ochotni uvěřit, že evropský Bůh vládne svrchovanou silou, která může působit ve prospěch lidí, tak jako síly maorských bohů.

Misionáři tak cíleně podkopávali důvěru Maorů v jejich společenské a náboženské instituce – v sílu zákazů a kněžů a v posvátnost pohřebišť – a zdůrazňovali podřadnost maorské a nadřazenost evropské kultury. Autorita náčelníků byla vědomě podryvána misionářským odsudkem válčení, otroctví a polygamie. Zřeknout se většího počtu žen znamenalo pro starší muže ztrátu vlastní prestiže, neboť mladší muži nabývali vlivu spojením s křesťanstvím a se západními idejemi, poznáváním dovedností Evropanů a jejich zboží. Někteří náčelníci tedy volili křesťanství a kombinovali nové s tradičním vůdcovstvím.

V roce 1827 začali misionáři překládat náboženské texty a za šest let bylo v oběhu 3300 výtisků stosedmdesátistránkové knihy výňatků z Písma a osmdesátistránkové modlitební knížky. Byly vytištěny tisíce knih, ale nestačily pokrýt poptávku vyvolanou náhlým maorským nadšením pro čtení a psaní, které podle některých misionářů – předčilo nadšení pro zábavu a hry, jako je dáma. Gramotnost byla něčím novým a vzrušujícím a dávala nově zasvěceným pocit moci. Ti, kdo se naučili číst a psát, předávali pak své vědomosti dalším. Když učili Maory číst a psát, předávali jim misionáři i mnohé prvky křesťanského učení. Příslušníci kmenů vyhledávali misionáře, jejich knihy a jejich schopnosti považovali za užitečný přínos.

Změnu v postoji Maorů chápali misionáři jako svůj triumf. Tím, že vytvořili psanou podobu maorského jazyka, stali se alespoň dočasně pro Maory nepostradatelnými. Protože schopnost číst se omezovala na náboženské texty, mohli jí Maorové využívat pouze ve spojení s misiemi. To byl monopol, který pomohl křesťanství ke krátkému, ale ohromnému

vzestupu a k jeho přijetí. Při propagaci křesťanských myšlenek šířili misionáři ucelený souhrn západních kulturních zvyklostí, které ke křesťanství patří. Tak jako jiné evropské novoty, bylo křesťanství Maory nejen přijato, ale též přetvořeno.

Ve třicátých letech 19. století ovšem přejímání prvků západní kultury začalo být zřejmé. Tradiční maorské oblékání ustoupilo košilím, kalhotám a dalším součástem oděvu, často nošeným nekonvenčním způsobem. Maorové začali nosit kratší vlasy. Potřásání rukou se stalo obvyklým pozdravem. Tabák se stal oblíbeným předmětem obchodu a někteří Maorové začali ochutnávat alkohol. Evropané si říkali, že už se dá s Maory lépe vyjít. Krádeže byly méně časté a Maorové byli méně citliví, když Evropané porušili jejich zvyky.

2.9 Prohlášení nezávislosti Nového Zélandu

Problémy Maorů pracujících na lodích upoutávaly pozornost britských guvernérů Nového Jižního Walesu i nadále a nebyly vyřešeny ani britskými místodržícími z let 1817, 1823 a 1828. Nešlo přehlédnout, že Nový Zéland je nezávislé teritorium ležící mimo dosah britské nadvlády, ale expanze obchodních zájmů Nového Jižního Walesu ve třicátých letech vytvořila z Nového Zélandu sféru koloniálního zájmu a zahrnovala i právní problémy. Britští obchodníci a cestovatelé směřující na Nový Zéland čekali od guvernérů, že jim urovnají cestu. Očekávali, že zástupci Koruny rozšíří svou pohostinnost i na Maorské návštěvníky v novém Jižním Walesu a že oplátkou předáci Maorů budou s Brity dobře nakládat na Novém Zélandu. Když nebylo s maorskými náčelníky jednáno ohleduplně, obávali se obchodníci o své bezpečí a o snadný průběh svých obchodních jednání. Jelikož se vyplácelo získat si přízeň Maorů, guvernéri Nového Jižního Walesu je často zvali i do své vládní rezidence. Maorové tak osobně poznávali způsob koloniálního zřízení.

Navzdory tomu, že ve třicátých letech byli Maorové vyčerpaní válčením a jejich zájem o křesťanství se zvyšoval, nebyl ještě mír pod britskou nadvládou ¹⁷ a na křesťanských zásadách bezprostředně pravděpodobný. Zdálo se, že pokračující neklid ve vztazích mezi kmeny je prostě součástí maorského způsobu života. Evropanům, kteří v maorském válčení neviděli nic konstruktivního, se obzvlášť protivil narůstající obchod s preparovanými hlavami zabitých Maorů. Ten děsil zejména Marsdena a guvernéra Ralpha Darlinga. Původně sloužily tyto dobře rozeznatelné hlavy kmenových nepřátel hlavně k pobavení kmene, který v nich viděl svoji válečnickou trofej, ale později je Maorové začali prodávat Evropanům a často se také dostávali zpět do míst, kde byl zabítý doma. Marsden a Darling se obávali, že tato hrůzná

¹⁷ Pax Britannica

záležitost způsobí v maorsko-evropských kontaktech nové napětí a povede k vážnějšímu narušení mezikmenových vztahů. Marsden již dávno uvažoval o potřebě pevnějších obchodních vazeb s maorským Novým Zélandem a obával se, že tato záležitost je ohrožována aktivitami kriminálních živlů a vykořisťovatelů bez skrupulí, před nimiž je třeba Maory ochránit. A koloniální obchodníci zase prostě měli jen zájem na tom, aby si vytvořili příznivější podmínky.

Dilema právního postavení Nového Zélandu ve vztahu k Novému Jižnímu Walesu zůstávalo nevyřešené. Incident z roku 1830 tuto záležitost ještě zvýraznil¹⁸. Provinilci zůstali nakonec nepotrestáni. Kapitán lodi Elizabeth John Steward unikl vězení zaplacením kauce. Zdržení ve vyšetřování bylo důsledkem nejasností týkajících se jurisdikce Nového Jižního Walesu vzhledem k britským občanům na Novém Zélandu. Darlingovo memorandum, podpořené řadou zpráv od obchodníků, misionářů a jednotlivců zajímajících se o tento případ, mělo na ministerstvu pro kolonie ohlas: pro Nový Zéland musí být jmenován britský koloniální správce.

V květnu 1833 připlul do Bay of Islands James Busby, aby se ujal této funkce. Busby však nemohl povolat vojenskou hotovost a nemohl na nezávislém území zřídit dostatečně autoritativní úřad. Bezmocnost jeho pozice rozčilovala místní Brity, kteří potřebovali účinný zásah v rozmanitých sporech. Kde byli do sporů zahrnuti i Maorové, tam mohl Busby stěží udělat něco víc, než jen usmiřovat. Mezi náčelníky na severu se mu však podařilo vytvořit základy dobré spolupráce. Po dobu následujících šesti let se na něj náčelníci měli obracet jakožto na facilitátora, jemuž měly být hlášeny spory týkající se krádeží dobytka a půdy. Kdyby však výsledky kontroly chování Evropanů nebyly takové, jak by Maorové snad mohli očekávat, mělo se této slabosti v roce 1840 využít jako pádného důvodu k oficiální britské intervenci.

Na návrh náčelníků se Busby s rodinou usadil ve Waitangi. Tam se pokoušel uplatnit jednu z daných instrukcí, totiž přimět Maory k souhlasu se stálou formou vlády. V březnu 1834 zorganizoval velké setkání, na které pozval náčelníky, aby si vybrali státní vlajku. Té bylo totiž zapotřebí pro loď.

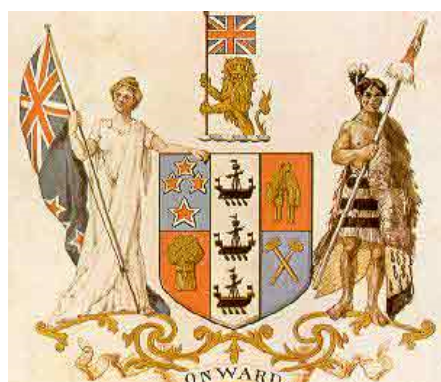


Od konce dvacátých let odmítal Nový Jižní Wales registraci lodí postavených na Novém

¹⁸ Jednalo se účast britských občanů na přípravu lodi Elizabeth. Anglický kapitán a anglická posádka vyjednávali obchod s Te Rauparahou, náčelníkem kmene Ngati Toa. Měli jej a jeho válečníky převézt na Jižní ostrov výměnou za náklad lnu. Te Rauparaha se rozhodl pomstít se nic netušícím lidem Ngai Tahu za smrt svého příbuzného, staršího náčelníka Tamaiharanua, jenž byl mučen a pak zabit spolu s několika členy své rodiny. Příšerné detaily této aféry zhnusily Evropany a vyvedly z míry i ostatní Maory. Dva maorští poslové z Bay of Islands, Ahu a Whare se vydali do Sydney, aby u guvernéra Darlinga protestovali. Ahu, příbuzný zabitého, chtěl kompenzaci za mrtvé, kdežto Whare viděl věci v širších souvislostech: budou-li se Evropané do maorských konfliktů plést, může to vést k vážnějším konfliktům mezi kmeny.

Zélandu, protože Nový Zéland nebyl britské teritorium. Po příchodu Busbyho potřebovaly registraci další lodě. Busby dostal nápad vyřídit zároveň s registrací jinou věc: totiž vytvořit zárodek budoucí maorské vlády. Volba vlajky nebyla jednomyslná a na debatu nebyl vyhrazen žádný čas, nicméně země svoji vlajku získala. Okamžitě ji vyvěsili spolu s britskou za jásotu asi padesáti Evropanů a za pozdravných výstřelů z jedenadvaceti zbraní. Vlajka byla ohlášena v Sydney v úředním listě a zajišťovala lodím registrovaným na Novém Zélandu volný přístup do australských přístavů, což naplnilo pýchou obchodem nadšené náčelníky. Registrace vlajky se stala podle chápání Maorů uznáním síly *-mana-* Nového Zélandu a zvláštním způsobem symbolem maorské národní nezávislosti.

Busby doufal, že by obřad s vlajkou mohl vést k vládní konferenci náčelníků, ale nestalo se tak. Další příležitosti se tedy chopil v říjnu 1835, kdy dal sepsat „Prohlášení nezávislosti Nového Zélandu“. Prohlášení nezávislosti s třiceti čtyřmi podpisy zaslal do Londýna v listopadu 1835. Británie Prohlášení uznala a přijala nezávislost země i svoji úlohu protektora. Busby, jenž byl myšlence Prohlášení zcela oddán, sbíral další podpisy a v červenci roku 1839 jich měl dvaapadesát, většinou od severních náčelníků zastupujících tzv. Spojené kmeny. Prohlášením se postulovala *rangatiratanga*, tj. nezávislost země a její správa prostřednictvím náčelníků. Veškerá suverénní moc v zemi spočívala v rukou náčelníků. Podepsaní pak poděkovali králi Vilémovi IV. za uznání jejich vlajky a požádali jej, aby i nadále byl „otcem jejich mladého státu... ochráncem před všemi útoky na jeho nezávislost“. Bylo navrženo konání každoročního kongresu ve Waitangi a náčelníci z jihu byli vyzváni, aby se připojili ke Konferenci spojených kmenů.



Tehdejší evropští pozorovatelé na Novém Zélandu pochybovali, že Konfederace bude vůbec fungovat. Neexistovala žádná původní politická struktura, na jejímž základě by bylo možno svolávat jednotný kongres. Země byla příliš veliká a kmenové dělení brzdilo shromažďování všech lidí. Přestože kolem roku 1830 už Maorové znali pojem svého „maorství“, získaný ze společných zkušeností s evropským světem, jejich zájmy byly především kmenové a ještě po mnoho let tak zůstaly. Kongresový výbor se příležitostně s Busbým scházel, ale k výstavě budovy pro kongres nikdy nedošlo. Dokument Prohlášení v maorštině však byl vytištěn dvakrát a pro Maory se stal základem jejich uplatňování autonomních práv během 19. století a vlastně až dodnes. Nikdo nevěděl lépe než Busby, že Prohlášení dává jen chabou náhražku skutečné vlády.

Ministerstvo pro kolonie bylo ovlivněno i plány některých soukromých kolonizačních skupin, zvláště Novozélandské asociace, která se zaměřovala na zřízení kolonie na Novém Zélandu, založené na principech Edwarda Gibbona Wakefielda. V květnu 1839 vypravili vedoucí této asociace loď Tory, aby se postarali o první nákup půdy. V září pak následovalo několik lodí s emigranty. Nezbytnost kolonizace donutila vládu k jednání.

Ministerstvo pro kolonie, řízené horlivými humanitárními úředníky, váhalo po celý rok 1838. V prosinci usiloval ministr pro kolonie lord Glenelg o jmenování Hobsona konzulem. Roku 1839, již za nového ministra lorda Normanbyho, se úvahy o Novém Zélandu ustálily. Hobson byl po návštěvě roku 1837 přesvědčen, že již jen vzhledem k rozsahu britských investic do rybolovu je intervence nevyhnutelná, ba dokonce žádoucí též z hlediska rychle se snižujícího se počtu maorské populace. Navrhoval vyhlášení suverenity nad celou zemí a obdržel svolení, aby se podle vlastní rozvahy pokusil získat vše nebo alespoň něco.

Norman připouštěl, že i když Nový Zéland nemá žádnou politickou vládu, byl již uznán za suverénní a nezávislý stát. Hobson musel projednat převedení suverenity na britskou Korunu a získat svobodný a rozumný souhlas Maorů. Norman intervenci vysvětloval zeširoka a omluvně. Zároveň však chápal, že nemůže být ospravedlněna malou skupinou zhruba dvou tisíc usedlíků, musí splnit povinnost vůči tisícům očekávaných emigrantů a potvrdit práva Maorů. Přes vyjádření úmyslu dodržet obojí závazek, nevyvíjelo ministerstvo pro kolonie úsilí, jehož cílem by bylo nastolení rovnováhy mezi maorskými zájmy a zájmy osadníků. A koncem roku 1839 pak již ministerstvo pro kolonie neuvažovalo o maorském Novém Zélandu, kam by přicházeli osadníci, ale o Novém Zélandu osadníků, kde by se zajistilo místo pro Maory.

Na krátké zastávce v Sydney složil Hobson přísahu jako viceguvernér veškerého území, které získá, a zajistil si personální jádro pro státní správu. Hobson oznámil, že se ujímá svých povinností viceguvernéra, a předpokládal, že Maorové jeho pověření přijmou. Jeho prvořadým zájmem bylo jednat s Maory, a to zvláště s náčelníky Konfederace, o ustoupení od suverenity. Žádný návrh smlouvy pak Hobson nepřivezl a několik dní sestavoval text za pomoci svého tajemníka Jamese Freemana a Busbyho, který se nabídl, že zorganizuje setkání náčelníků. Smlouvu bylo potřeba rychle přeložit do jazyka Maorů.

Překlad, pořízený misionářem Henrym Williamem a jeho synem Edwardem, se od anglického tisku odchyloval. Nejdůležitější bod, tedy převedení suverenity nebyl vyjádřen jasně. Smlouva garantovala plnou autoritu náčelníků v jejich územích, obydlích a dalších ceněných statcích. V Busbyho návrhu tohoto článku se prostě jen garantoval majetek.

Náčelníci na druhé straně připustili *kawanatanga*¹⁹. *Rangatiratanga* byl výraz použitý pro nezávislost náčelníků v Prohlášení nezávislosti z roku 1835 a s Maory už se dávno zacházelo jako s těmi, kdo se osobně velice těší „dobrotivé péči Koruny“, pro což rovněž používali výrazu *kawanatanga*. Smlouva slibovala i ochranu Koruny a stejná práva a privilegia, jako měli britští občané. Není divu, že jen málo Maorů pochopilo implikace této smlouvy.

Přestože maorský překlad Williamsů nevystihoval úplně fakt, že se jedná o národní suverenitu, bylo možno text ujasnit, ovšem podané vysvětlení nebylo dostačující. Bylo nastylizováno tak, aby přimělo náčelníky k podepsání, obcházelo záležitosti suverenity podléhající mezinárodnímu právu a prezentovalo ideální obraz působnosti britské vládní moci na Novém Zélandu. Maorští náčelníci se měli podílet na vládě, jejíž moc bude rozšířena o britskou jurisdikci, která se bude vztahovat hlavně na kontrolu Evropanů působících potíže.

Náčelníci diskutovali o chystané smlouvě více než pět hodin. Mnoho z těch, kteří měli zkušenosti z jednání s Evropany, se stavělo k věci velice kriticky. Ti, kteří se stýkali s římskokatolickým biskupem Pompallierem sídlícím v Kororarece, vyrukovali s bystrými a kompetentními poznámkami o pravděpodobných následcích podepsání smlouvy. „Náčelník Rewa vyjádřil svůj názor týkající se půdy, která sice byla prodána, avšak, jak řekl, „tato země je naše [...] my jsme tu guvernérem – my náčelníci na půdě našich otců“. Přijmou-li Maorové guvernéra, bude muset Nový Zéland snášet stejný osud jako jiné země zabrané Brity. (Sinclair, 2003, str.48) Než den skončil, podařilo se však britským misionářům odvést příval názorů ve prospěch smlouvy. Než všichni podepsali, pronesl ještě misijní tiskař William Colenso své pochybnosti o míře porozumění smlouvě ze strany Maorů. Bezpochyby věděl, že kromě nedostatků v překladu a nedostatečného vysvětlení dostavili se několik náčelníků pozdě, dokonce až v průběhu podepisování. Hobson však jeho protest smetl ze stolu. Naproti tomu byla přijata Pompallierova žádost o dodržování náboženské tolerance. Dostalo se mu ujištění, že budou tolerovány i maorské zvyky.

Kromě 39 náčelníků, kteří podepsali anglický text smlouvy v přístavu Manakau a na horním toku Waikato, podepsali i ostatní Maorové smlouvu v maorském jazyce. Smlouvu smělo podepsat i pět žen, poté co jejich *mana* potvrdili zástupci misí. Na pobřeží ostrova Kapipi další ženy neúspěšně namítaly, že mají právo se celé akce zúčastnit i proto, že na druhé straně je také žena, totiž královna Viktorie.

Organizace podpisové akce neměla systém. Na severu byla její důležitost podtržena slavnostmi a obvyklými dary, jinde však souhlas Maorů záležel z velké části na taktu a

¹⁹ Vládu Britů nad zemí

trpělivosti vyjednávacích. Někteří náčelníci podepsat prostě odmítli, což někdy znamenalo, že se od smlouvy distancovali celé kmeny např. Te Arawa z Rotoruy a Ngati Tuwharetoa u Taupa. Ngati Ruanui z jihu Taranaki vůbec neměli možnost přijmout ani odmítnout a některé oblasti např. Hawke's Bay se sotva o vyjednávacích doslechli. Někteří náčelníci souhlasili, ale podepsali velmi váhavě. „Makoare te Taonui z Hokiangy, zkušený cestovatel po Tasmanově moři, vyslovil své obavy : *Rádi guvernéra uvidíme. Ať přijde a je guvernérem pakehů. Co se týká nás, my žádného guvernéra nechceme, jsme svým vlastním guvernérem. Jak se chovají pakehové k černým kamarádům v australském Port Jacksonu? Zacházejí s nimi jako se psy! [...] Tahle půda je náš otec, je to naše krajina, kterou si spravujeme. Nevzdáme se jí [...] Vaše královna nejdřív pošle na Nový Zéland misionáře, aby tu dali věci do pořádku, a dá jim 200 liber ročně. Pak pošle pana Busbyho, aby vyvěsil vlajku, a dá mu 500 liber za rok a 200 liber [na dárky] pro nás domorodce. A teď posílá guvernéra.*“ (ibid, 50).

Te Taonui však nakonec také podepsal. Byl možná jako ostatní náčelníci přesvědčen,



že vláda nechce půdu, nýbrž suverenitu, neopírající se o pozemky. Vysvětlení uvedená na některých shromážděních podporovala úsudek, že na základě smlouvy se vyvine vztah, v němž se Maorové a pakehové budou dělit o pravomoci. Britská správa nezmenší jejich náčelnickou *mana*, dokonce rozšíří jejich

*rangatiratanga*²⁰. Další motivy pro přistoupení Maorů ke smlouvě byl očekávaný zvýšený obchod a účast Koruny na prodeji půdy. V některých oblastech se splní přání Maorů, aby je Koruna chránila před dotěrnými Evropany zájímající se o koupi půdy, jinde se splní přání prodat půdy více. Dále pak se splní přání získat různé materiální výhody, pomoc při zvládnutí změn ovlivňující maorský život a v neposlední řadě může britská autorita pomoci v mezikmenových sporech.

Pro Hobsona bylo náboženské porozumění, pokud to vůbec chápal, pouze součástí cesty k získání suverenity. A protože si byl zcela jistě vědom přání ministerstva pro kolonie, aby se s Maory jednalo spravedlivěji, a tím aby se vylepšila pověst kolonie, jeho hlavním zřetelem bylo zajistit britskou svrchovanost co nejrychleji a nejefektivněji. V květnu 1840,

²⁰ Kontrolu kmenových záležitostí

ještě než se mu všechny obíhající kopie vrátily, vyhlásil suverenitu na Severním ostrově na základě odstoupení a nad Jižním ostrovem tzv. právem objevení.

Text smlouvy ještě koloval a ještě se k němu sbíraly podpisy, a Maorové už začínali pochybovat o tom, zda bylo moudré tuto novou autoritu přijmout. Mnoho Evropanů se provokativně ohánělo nově získanou britskou mocí a sdělovalo Maorům, že jsou „otroky královny“. Někteří Maorové hrozili, že se postarají o odvetný úder a „praští provokatéry po hlavě“. George Clarke, jmenovaný v dubnu 1840 Ochráncem australských domorodců, upozornil Hobsona, že Maorové zvažují výhody a nevýhody nových vztahů a že se obávají zotročení, což bylo ještě umocněno tím, že Nový Zéland byl závislý na Novém Jižním Walesu až do května 1841, kdy teprve začala platit Charta pro novou kolonii.

Hobson stál nyní před nesnadným úkolem smířit zájmy Maorů a britských přistěhovalců. Smlouva, tolik vychvalovaná britskými zástupci jako „Magna Charta“ maorských práv, zformulovala alespoň určité principy vztahů mezi rasami, ale byla to právě spíše její úskalí než její výhody, která se maorskému lidu ozřejmila. Ještě než bylo kolonii deset let, projevila se Hobsonova slova pronesená náčelníkům při podepisování ve Waitangi jako nanejvýš pochybná. Byla to slova: „Teď jsme jeden národ“.²¹

3 „Nový“ Nový Zéland po druhé světové válce

3.1 Zakládání nových měst a osad

Ve čtyřicátých až sedmdesátých letech došlo k významnému politickému, ekonomickému a sociálnímu rozvoji. Populace Evropanů vzrostla z odhadovaných 2000 v roce 1839 tak, že v roce 1858 počtem převýšila maorské obyvatelstvo²². Do roku 1872 vzrostl počet Evropanů na 256 000, zatímco maorská populace tvořila méně než jednu pětinu tohoto počtu. V řadě pobřežních lokalit postavili osadníci z Velké Británie a z jejích australských kolonií obytné, obchodní a obecní budovy. V roce 1840 byl založen Auckland a Wellington, v roce 1841 Wanganui a New Plymouth, Nelson v roce 1842, Dunedin roku 1845, Christchurch roku 1848. Toto jádro pionýrských osad už bylo trvalé, přestože všechny prodělaly období nerovnoměrného hospodářského růstu.

Nové možnosti zemědělství a obchodu přiměly osadníky ke stěhování dále za tato první města. Způsob osidlování půdy a jeho rozvoj byl ovlivněn královským výnosem,

²¹ *He iwi tahi tatou.*

²² Přibližně 56 000 Maorů a 59 000 Evropanů

krajinou, postojem maorských kmenů v dané oblasti a konečně spoustou nařízení provinčních úřadů, zřízených Ústavním zákonem z roku 1852.

Důvodem k expanzi byla obvykle potřeba pastvin, získávaných pomalu a plynule. Jinak tomu bylo ve středním Otagu a na západním pobřeží Jižního ostrova, kde byly změny náhlé a dramatické. Objevením zlata v Gabriel's Gully v roce 1861 začala zlatá horečka. Za deset let se počet populace evropského původu více než zdvojnásobil a tisíce lidí směřovaly do oblastí, kde dříve byli jedinými Evropany průzkumníci terénu. Zatímco osadníci ve válečné zóně v Taranaki žili uvnitř hranic vymezených vojenskými úřady, jejich současníci hledající na jihu zlato se vždy po slibné zvěsti přemísťovali. Některá zlatokopecká města přetrvala, jiná byla pomíjivá jako sama vidina bohatství.

Oblastní rozdíly, jež byly tak nápadným rysem kolonie, byly v těchto počátečních letech vyjádřeny i politicky. Přestože v roce 1852 byla občanská práva dospělých mužů poměrně značná, byla ovlivněna majetkovými poměry, takže účast na politickém životě byla v podstatě omezena na ty, kdo měli materiální zdroje přiměřené svým politickým ambicím.

Mladá země směřovala ústavně od systému britské kolonie, který vyžadoval Korunu určeného guvernéra a jeho výkonnou radu, k systému parlamentní demokratické vlády. Vývoj ovšem nebyl tak rychlý, jak by si politicky aktivnější osadníci tehdy přáli.

Přestože ústavní charakter kolonie byl významný pro všechny občany, většina osadníků se zajímala především o každodenní hospodářské otázky. Živobytí bylo mnohem nákladnější, než si mnozí kdysi představovali, neboť z počátku bylo nutné dovážet veškeré průmyslové zboží z Británie nebo z Austrálie. Dokud nebyl dokončen průzkum terénu a zajištěny nároky na půdu, většina prvních přistěhovalců žila ze dne na den. Aucklandští osadníci na tom byli nejlépe, neboť žili mezi maorskými kmeny a Maorové denně nabízeli na ulicích nebo na pobřeží čerstvě ulovené ryby, ovoce, vepřové maso a brambory. Úzké společensko-ekonomické vztahy mezi Maory a pakehy, které byly tak podstatné pro prosperitu severních krajů a staly se též neodmyslitelnou podmínkou rozvoje hlavního města, byly však ojedinělé. Osadníci v jiných oblastech z dobré vůle Maorů těžili, aucklandští obyvatelé na ní byli závislí.

Pro osadníky prvních tří desetiletí byla jednou z nejotřesnějších součástí jejich života nezkušenost s prostředím, a tedy i nemožnost předvídat pravděpodobný vývoj. Ti, kteří přišli z geologicky klidných krajín, zjišťovali, že se v tomto ohledu ocitli ve velmi mladé zemi. Zemětřesení z roku 1848 byl otřesný zážitek pro ty, kdo se usídlili při Cookově úžině. Z opatrnosti začali tehdy záhy používat dřevo místo cihel jako stavební materiál, což se jim vyplatilo: vážnější otřesy a výzdvihy půdy z roku 1855 jim způsobili méně škod. Když po

sněhových bouřích v roce 1867 v hornaté oblasti Canterbury zahynul dobytek, pochopili farmáři, že i podnebí je síla, s níž je nutno počítat. Sucha, vichřice, přivalové deště, záplavy, mrazy a posuvy půdy, to vše patřilo ke zkušenostem prvních osadníků. Patřily k nim i škody na úrodě způsobené kobyilkami a housenkami.

Za některé katastrofy v přírodním prostředí si však přistěhovalci mohli sami. Ptáci, které sami nasadili do Canterbury, ohrožovali úrodu pšenice. V roce 1870 se začaly projevovat nešťastné následky přemnožení králíků. Málomnozí z osadníků pomyslel na obnovení úrodnosti půdy, zbavené vypalováním veškerých živin. Považovali si půdy, které dosáhli mýcením původní buše sekerami, pilami a ohněm, i když oheň zbytečně ničil i okolní farmy a lesy.

Nutnost vyrovnat se s původními obyvateli ostrovů Aotearoy byla pravděpodobně tím nejméně předvídatelným aspektem života osadníků, a to včetně těch, kteří přišli na Nový Zéland před rokem 1840. Na Severním i Jižním ostrově bylo mnoho nových osadníků, kteří s Maory nepřišli přímo do styku. Názory na ně si vytvářeli podle toho, co se doslechli, co si pak představovali a předpokládali. Jiní byli s Maory v kontaktu neustále a v některých z nich narůstal pocit nadřazenosti. Málo z těch, kdo přišli po roce 1840, si zřejmě dokázali představit, co invaze Evropanů může pro Maory znamenat. V mužích, ženách i dětech vyrůstala z neznalosti nedůvěra a nakonec nepřátelství.

Napětí ve čtyřicátých a šedesátých letech přineslo osadníkům nový druh zkušeností. Civilisté se chopili zbraní, někteří nadšeně, jiní váhavě, někteří dobrovolně, jiní pouze z povinnosti, a odmítali riskovat životy své a svých rodin, aby napravili situaci, která – podle mnohých – vznikla následkem neschopnosti úřadů.

V letech 1840 – 1872 a ještě několik let poté je historie vztahů mezi Maory a pakehy historií dvou nezávislých zón či oblastí. Ani jedna z nich nebyla politicky jednotná. Dosti zjednodušeně řečeno, maorská společnost byla rozčleněna do nespočetných kmenů a podkmenů. Např. kmen Ngati Ruanui často rozděloval spoustu svých podkmenů (hapu) do tří hlavních skupin. Hapu se vyskytovaly ve skupinách dočasných i stálých, kmeny se sdružovaly do dočasných i stálých skupin - a každá takováto formace mohla vystupovat jako politický činitel.

Do roku 1845 nebylo divu, že maorská nezávislost přetrvává. Donucovací moc mladého státu bělochů zpočátku sestávala z několika opilých strážníků. Brzy se k nim přidalo 150 imperiálních vojáků – což zhruba odpovídalo vojenské síle většího podkmene. Námořní kapitán a guvernér Robert FitzRoy, nástupce guvernéra Hobsona z roku 1843, byl člověk čestný a dosti inteligentní, avšak poněkud malicherný a trpěl utkvělými představami. V roce

1845 jej nahradil Georgie Grey, nadaný, bystrý muž. Byl schopnější než FitzRoy, měl také více možností – včetně jednoho tisíce vojáků. I to však bylo stěžívíc než síla velkého kmene, a tak se Grey, FitzRoy i Hobson snažili podmanit si Maory postupně s minimálním uplatněním síly a s co nejmenšími náklady.

Svoji strategii opírali o dva předpoklady, totiž že Maorové jsou na „černé“ neobvykle inteligentní a že inteligence je vede k touze podrobit se Britům. A tak z jedné strany humánnost a z druhé nedostatek financí vedli k názoru, že Maorové se toliko vlivem příkladu a jemným tlakem moudrého vedení podrobí vládě Evropanů, tak jako se obrátili na křesťanství. S výjimkou jediného krátkodobého konfliktního období se od počátku let čtyřicátých až do konce let šedesátých mohlo Greyovi i jiným zdát, že toto nové „evangelium morálního přesvědčování“ je mimořádně úspěšné. A lze ostatně popravdě konstatovat, že Maorové reagovali pohotově na všechny čtyři základní body tohoto „nového evangelia“: na Boha, peníze, půdu a zákon.

3.2 Nové evangelium

Součástí starého Nového Zélandu, který překlenul rok 1840, byla misionářská aktivita. Misionáři získávali do roku 1850 každoročně vyšší počet duší, a tak k tomuto datu již byla „spasena“ velká většina Maorů. Tyto konverze Maorů však bohužel nebyly tím, co jimi misionáři pošetile zamýšleli. Křesťanství přitahovalo Maory novostí, způsobem života, materiálními výhodami, možností naučit se číst a psát, ale jen zřídka se mu oddali úplně. Na druhou stranu by bylo mylné domnívat se, že tyto konverze byly neupřímné nebo lehkomyšlné. Nebyly to prostě jen úplné konverze. Maorské náboženství bylo vždy otevřené, schopné začleňovat nové bohy a zbožné předky, a tak i křesťanství vtělili Maorové do svých tradičních představ, které takto pozměnili.

Maorové tedy byli křesťany – anglikány, metodisty, katolíky – někdy dokonce všemi dohromady. Vlastně si ale vytvořili svůj osobitý druh křesťanství a zároveň byli stále pohany a navíc z části též přívrženci toho či onoho proroka. Citově jim byl blízký především Starý zákon a někteří se nádavkem považovali za Židy. Přijali tedy křesťanství, ale upravili si jej. Vše se tedy událo poněkud jinak, než jak si evropští hlasatelé Slova božího původně představovali.

Další berličkou šíření nového „morálního evangelia“ byl obchod, jenž někteří Evropané považovali pro civilizování divochů za účinnější než náboženství. O šíři maorského obchodního podnikání toho víme hodně. Do oblasti bělochů dodávali Maorové potraviny –

brambory, žumaru, pšenici, kukuřici, vepřové maso, ryby a ovoce. V padesátých letech už měli i pšenici a přivázel všechno na trh na dvoukolácích, na koních, na malých lodkách i velkých škunerech.

3.2.1 Nové evangelium - půda

Další doktrínou nového „evangelia“ byla půda, rozumí se maorská půda, prodávaná bělochům. Prolínání území Maorů s územím osadníků se považovalo za nejrychlejší cestu ke „splynutí“ a oblasti osídlené pakehy se samozřejmě potřebovaly rozšiřovat. Maorové většinou prodávali půdu velice ochotně, a to z mnoha důvodů, z nichž některé byly krátkozraké. Někteří prodávající byli podvedeni, ačkoli často tomu bylo i naopak, když tentýž kus pozemku byl důvěřivým bělochům prodán třeba třikrát. V nákupech půdy do roku 1840 byl zmatek, zvláště když jej prováděla Wakefieldova Novozélandská společnost, a většina jich byla později zrušena. Potom, s výjimkou krátkého období za guvernéra FitzRoy, už se realizovaly jen státní nákupy. Tím se sice zredukovala cena, ale obchod byl poctivější, protože se předem žádalo o souhlas většího množství majitelů nebo alespoň náčelníků, kteří je zastupovali. Hlavním vládním nákupcem půdy byl Donald McLean, který podle svého mínění nikdy Maory nevykořisťoval, i když se svými kolegy někdy při nákupech chytračil a naléhal, zvláště na Jižním ostrově. O některých jejich nákupech lze vážně pochybovat, avšak vesměs kupovali půdu od Maorů, kteří věděli, co dělají, a chtěli prodat.

Maorové prodávali půdu proto, že chtěli mít u sebe více pakehů, ale částečně i proto, že se obávali, aby jich ostatní kmeny neměly více. Ale mezi maorskými a evropskými představami o prodeji půdy existovaly rozpory. Gramotnost Maorů možná nebyla tak rozšířená, jak někteří historikové předpokládají, ale i když Maorové byli, chápali nepochybeně Dohodu z Waitangi jako pevnou a posvátnou ústní úmluvu, což pro ně znamenalo víc než nějaká „drápanice na papíře“, z níž si pakehové udělali jakýsi suvenýr. Maorové kmene Ngati Tahu však věřili, že dali souhlas k prodeji mnohem menšího množství půdy, a po určité době měli skutečně pravdu. Pokračovali v těžbě přírodního bohatství ze své „korunní půdy“, jak to dělali vždycky. Rozlehlé „vykoupené oblasti“ nebyly bělochy osídleny ihned, ale byly okupovány postupně. Pokračujícím využíváním tradičních zdrojů spolu s intenzivním zemědělstvím, jehož produkce směřovala na nové trhy bílých osadníků, se v padesátých letech stabilizovala ekonomika i populace kmene Ngai Tahu. Ale od roku 1860 způsobilo objevení zlata a možnost chovu ovcí, že městečka Dunedin a Christchurch začala neobvykle rychle vzkvétat. Kmen Ngati Tahu byl tedy nejprve zdecimován v bojích

s kmenem Ngati Toa, pak odstrčen, a to sice bez války, nikoli však bez protestu a nenásilného odporu.

3.2.2 Nové evangelium - zákon

Poslední doktrínou nového „evangelia“ byl zákon. V roce 1860 napsal guvernér Thomas Gore Browne, nástupce Greyův od roku 1855: „V anglických osadách vždycky vládl anglický zákon, ale za osadami je tento zákon jen mrtvou literou“ (Sinclair, 2003, str. 76) Z velké části měl pravdu. Maorské právo převládalo v maorských oblastech, anglické v krajích bělochů. Do roku 1847 vysílalo nové „evangelium“ k Maorům „misionáře práva“, tzv. Ochránce domorodců, a později pak smírčí soudce, kteří měli určitý úspěch. V některých oblastech v některých obdobích a v některých případech Maorové jejich právo přijímali, zvláště ve sporech mezi Maory a bělochy. Příležitostně, když pakehy podpořila policejní nebo vojenská posila, byli Maorové k přijetí zákonů bílých donuceni. Častěji však Maorové používali svého vlastního výkladu zákonů osadníků, přidávali je ke svým praktikám, podobně jako si přidali křesťanství ke svému náboženství. Na druhé straně se menšina bělošských osadníků přizpůsobovala maorskému právu.

Nové „evangelium“ tedy dosáhlo určitého úspěchu, ale jeho zásady si Maorové opět spíše přizpůsobovali pro sebe, než aby se mu přizpůsobovali sami. Následkem toho byla situace na Novém Zélandu v letech 1840 – 1860 „neoficiálním impériem“, jakýmsi volným panstvím dovolujícím jistou místní autonomii a uplatňujícím řízení jen k získání ekonomických a strategických výhod. Otázka je, čím „neoficiální impérium“ to bylo: Maorů nebo pakehů? Odpověď byla v různých dobách a na různých místech různá.

Maorové byli k prodeji půdy motivováni tím, že chtěli mít pakehy jako sousedy. Chtěli jejich trhy, jejich zboží, jejich dovednosti, služby a někde je potřebovali jako tlumiče útoků ze strany jiných kmenů, které si netroufily napadnout bělochy „patřící“ někomu jinému, neboť se obávali, že by si tím odpudili své vlastní. Tyto původní cíle, ale zároveň prostředky vedoucí k cíli, totiž k *mana*, které se často definuje jako autorita nebo prestiž, ale výraz „duchovní kapitál“ je možná výstižnější.

Ale ve čtyřicátých letech 19. století nastala inflace. Pár „přisvojených pakehů“ domestikovaných ve „kmenové stáji“ již nestačil, a tak větší hráči začali vyjednávat o celá města, symbol vrcholného společenského postavení. Naneštěstí pro nové „evangelium“ se Maorové nedívali na „své pakehy“ ani tak jako na morální příklad, ale spíše jako na hodnotný majetek.

Maorské kmeny vysílaly na sezónní práce i organizované skupiny a ženy za prostitucí. Evropští cestovatelé v maorských oblastech poskytovali možnost další práce : potřebovali průvodce, převoz přes řeky a ubytovací domy. Maorové kupovali dovezené evropské zboží jako oblečení, zbraně, cukr a alkohol.

Válčení ve čtyřicátých letech potvrdilo rozdělení na maorskou a bělošskou oblast a stanovilo meze jejich spolupráce. Britové sice v žádné z větších bitev nezvítězili, ale ve wellingtonské oblasti jim výsledek války strategicky prospěl. Oblast pakehů se pak rozšířila a získala větší moc. V roce 1860 se počet obyvatelstva evropského původu na severním ostrově²³ blížil počtu Maorů²⁴. Větší osady nového typu ze sebe setřásly maorskou svrchovanost, ale jinak severní válka znovu potvrdila a zaručila nezávislost maorské oblasti.

Obě sféry tedy vykazovaly široké spektrum vztahů. Na samém okraji byly maorské komunity a komunity bílých osadníků, ovládající menšinu té druhé etnické skupiny. O maorskou menšinu řízenou bělochy se historikové zajímají nejvíce. K dobru pakehů lze přičíst, že legislativní diskriminace Maorů téměř neexistovala. Ale jak napsal roku 1863 předseda koloniální Sněmovny reprezentantů, „ žádná legislativa nikdy nezařídí, aby běloch považoval barevného člověka za sobě rovného“. (ibid, str. 80) Maorové, kteří přijali návrh, aby se stali „hnědými Brity“, obvykle zjistili, že to Britové nemyslí vážně. Málo zkoumaná situace v místech, kde byli běloši podřízeni Maorům, vypadá lépe, hlavně proto, že Maorové neměli touhu vnucovat svůj způsob života jiným např. prostřednictvím nějakých „evangelií“. Dále existovaly komunity bílých osadníků, které nad maorskými komunitami uplatňovaly suverenitu nižších stupňů, což platilo i naopak.

Konečně začala převládat jakási kompromisní situace, v níž města bílých a maorské kmeny spolupracovaly na základě přibližné parity: ekonomicky vzájemně na sobě závislý pakehové a Maorové byli politickými spojenci při zachování vlastní autonomie – tedy více méně rovnocenného partnerství ovšem často napjatého a nesnadného, založeného spíše na momentálním pragmatismu než na neměnných politických principech. Celkem však toto partnerství fungovalo natolik dobře, že léta 1840 – 1860 znamenala rozkvět vztahů mezi rasami na Novém Zélandu. Toto obdivuhodné soužití se zhroutilo v ostrém konfliktu roku 1860.

²³ Asi 40 tisíc

²⁴ Asi 60 tisíc

3.3 Hnutí maorských králů a taranacká válka

John Gorst sice podceňoval maorskou vazbu na půdu jako takovou, ale jinak měl pravdu. Prodej další půdy znamenal další vyloučení z jejího ovládnutí. Po prodeji velkých ploch půdy nemuselo ihned následovat obsazení celé její rozlohy, ale za vyměřovače a osadníky šla britská správa. Během padesátých let se proto mnoho Maorů stavělo k prodeji půdy negativně, a to i těch, kteří jinak velice toužili po kontaktu s pakehy. Narůstalo hnutí za volné držení půdy, často spojované s velkou konferencí v Manawapou na území kmene Ngati Ruanui v květnu 1854. Mezi roky 1855 a 1858 se toto hnutí spojilo s hnutím maorských králů.



Maorský král Taupihia, ve zprávách bělochů velmi podceňovaný

První král, velký waikatský náčelník Potatau Te Wherowhero, nastolený roku 1858, byl vybrán mnoha kmeny během dlouhého procesu vyjednávání a schvalování. Po Potatauově smrti roku 1860 nastoupil jeho syn Tawhiao. Hnutí maorských králů mělo jen málo institucí evropského typu.

To, že se objevilo hnutí maorských králů a že prodej půdy zpomalil, ještě neznamenalo, že válka je nevyhnutelná. Maorský král oblast bílých osadníků neohrožoval, a ti měli stejně již více půdy, než mohli obdělávat. Dokonce i u hustě osídleného New Plymouth čekalo na soukromé kupce 20 tisíc akrů půdy, patřící Koruně. Jednotlivé skupiny osadníků bezpochyby chtěly získat konkrétní kusy maorské půdy, ale hledat zde příčinu, která by Brity přiměla k větší válečné akci, je nepochybně neopodstatněné. Šlo především o to, co si bělošští osadníci předsevzali získat jako celek. Z různých důvodů, a ne všechny zasluhují výtku, osadníci věřili, že je jim určeno vládnout celému Novému Zélandu. Vesměs se shodují na tom, že Maorové jsou na nižší úrovni než oni, ale lišili se v názoru, zda je ona nižší úroveň dočasná nebo trvalá. Ještě předtím, než byla tato teorie podložena sociálním darwinismem, formulovali si názor, že Maorové podle „zákona přírody“ nutně dospějí k fyzickému či kulturnímu zániku. A zatímco se maorská oblast odkupováním půdy zmenšovala, vše poukazovalo na to, že příroda koná své. Když hnutí maorských králů prodej půdy zastavilo, mnoho bílých osadníků, mezi nimi i guvernér Browne, došlo k závěru, že se „přírodě“ musí trochu pomoci. Browne a Grey, který se stal podruhé guvernérem v září 1861, přesvědčili ne zcela rozhodnutou britskou vládu k akci, možná jí dokonce do ní vmanipulovali. Válka vypukla 17. března 1860 a zuřila téměř nepřetržitě třináct let.

Vlastní taranacká válka o waitarskou půdu trvala ovšem jen jeden rok, do 18. března 1861. Její účastníci – kmen Te Atiawa na straně jedné a usedlíci z New Plymouth na straně druhé – si oba vedli v boji dobře, ale v jádru šlo o odboj hnutí maorských králů proti Britskému impériu. Maorové v Taranaki se vesměs snažili bojovat tak, aby nepoškodili ekonomické vztahy jinde. Britské ozbrojené síly vzrostly z 900 na 3500 mužů, což byla v novozélandských poměrech armáda střední velikosti. Maorské ozbrojené síly vzrostly z 200 na 1000 mužů, příležitostně i na vyšší počet.²⁵ Ovšem Britové přece jenom měli mnohem větší možnosti a přesnější plán: rozdrtit hlavní maorskou bojovou sílu v jedné rozhodné bitvě, v oné „ostré lekci“, která by Maory naučila, kdo je na Novém Zélandu skutečně pánem.

Během války v Taranaki si Maorové vystavěli tucty opevněných vesnic *pa*, které se staly pro Brity velkým problémem. *Pa* tvořily kolem Nového Plymouthu neproniknutelný kordon, uzavřely Brity uvnitř, pohlcovaly jejich nákladné výpady a působily jako základny příležitostných partyzánských útoků na majetek osadníků, za něž si kmen Ngati Ruanui vysloužil přezdívku „Ruinující Ngati“²⁶. Nově vystavěné *pa* byly účinné, ale byly také snadno postradatelné, a tak se jich Maorové také pohotově zbavovali, jakmile je nepotřebovali.

Později se za této války pokusil britský generál Thomas Pratt porazit na jednom místě kordonem *pa* pomocí metodicky promyšlených obléhacích operací – „sapováním“ – podkopáváním. Ale zatímco Pratt podkopával starou *pa*, Maorové už si pořizovali novou.

Válka skončila 18. března 1861, když se Tamehana a McLean dohodli na zastavení palby. Obě armády byly zcela neporušené. Britové si ponechali Waitaru, Maorové se zmocnili větší části pozemků pakehů jako zástavy za ni a Brownův pokus potvrdit skutečnou suverenitu nad maorskou oblastí zjevně ztroskotál. Browne viděl, že základní překážkou je hnutí králů, a rozhodl se tedy porazit je útokem na jádro waikatského území. 12. července 1863 již Greyova armáda²⁷ zaútočila na Waikato, a tím zahájila největší a nejvýznamnější z novozélandských válek.

Greyova armáda čítala 14 000 mužů a byla to největší, nejlépe připravená, nejlépe vybavená a nanejvýš dobře vedená Britská vojenská síla, jakou do té doby Nový Zéland viděl. Maorové proti němu nevybavili více než 2000 mužů najednou, a tak opět museli čelit převládajícímu množství Britů inovacemi. Stavěli na sebe navazující linie důmyslných *pa*,

²⁵ Kdyby se ovšem tato čísla měla přepočítat na pracovní hodiny, rozdíl by se zdvojnásobil, neboť Maorové na rozdíl od Britů byli vojáci jen „na půl úvazku“ – nedostávali plat, a tak za sebe neměli náhradu ve svém hospodářství. Stoupenci maorského krále – „kingité“ – tento problém vyřešili zavedením systému směn : skupiny bojovali pár týdnů v Taranaki, a potom se vrátily domů, aby zasely nebo sklídily a nabraly zásoby, a na bojiště za ně nastoupily další skupiny. Tisíc bojovníků v jedné směně tedy reprezentoval přinejmenším další tisíc v záloze.

²⁶ *The Ngati-ruin-ruin-us*

²⁷ Nastoupil po Brownovi a převzal i jeho plán.

aby zabránili Cameronovi v postupu, a zahájili systematickou kampaň nájezdů na jeho komunikace. Podařilo se jim dokonce pořídit si dělostřeleckou baterii určenou k potopení parních lodí. Na první linii střetů v Merimere dokázali kingité zadržovat Cameronovu sílu po tři a půl měsíce, což bylo obdivuhodné. Jejich děla střílela na obrněné lodě rychle a přesně, ale neměli pořádnou munici. 31. října 1863 obklíčila Cameronova armáda Meremere na vodě, ale Maorové unikli beze ztrát.

Velká část maorské armády kingitů se pak musela z hospodářských důvodů nakrátko vzdálit a mezitím nemohla druhou waitarskou linii u Rangiriri plně zabezpečit. 20. listopadu Cameron napadl slabě bráněnou část linie, a přestože osm nájezdů na její zbytek bylo odraženo, získal pozice tím, že zneužil parlamentářské vlajky. Cameronovo skvělé obklíčení třetí waikatské linie 22. února 1864 znamenalo pro Maory sice málo obětí na životech, ale ztrátu bohaté zemědělské oblasti Rangiaowhia. Na počátku dubna pak následovala porážka u Orakau. Těžce zkoušená maorská armáda se kryla za zbývajícími liniemi, chránila území kmenů Ngati Maniapoto a Ngati Haua a očekávala konečný Cameronův úder.

Ten však nepřišel. Cameronovým cílem stejně jako předtím Prattovým bylo vyhrát válku rychle a levně jednou rozhodující bitvou, zničit podstatnou část vojenské síly kingitů a zlomit vůli Maorů k odporu. Protože Maorové nechtěli bojovat na otevřeném poli a protože opevněná *pa* nebylo možno obklíčit obvyklým způsobem, znamenalo to, že na *pa* se musí udeřit, dokud v ní je ještě nepřítel. Ať to však Cameron zkoušel jakkoli, nepodařilo se mu to. Byť se ztrátami, unikala maorská armáda z každé akce a Cameron ztrácel naději na rozhodné vítězství. Cameron postupem času usoudil, že opevněná *pa* je nedobytná. Přes naléhání Greye a osadníků odmítal Cameron ve válčení dále pokračovat.

Britové nebyli s to hnutí maorských králů zničit, ale potlačili je a značně oslabili. Znamenalo to velký obrat ve vztazích mezi oběma oblastmi rasami. Kingitské hnutí ztratilo ze své schopnosti ubránit maorskou nezávislost mimo své vlastní území, které až dosud sahalo od horního Waikato k hornímu Wanganui a říkalo se mu Královská země. Maorská jednotka byla oslabena a spolupráce s vládou naopak posílila. Bílí osadníci byli tedy již s to prosazovat „nové evangelium“ o něco energičtěji : vojenskou silou a navíc pomocí nových institucí: Soudního dvora pro pozemky Maorů²⁸ a Konfiskačního projektu²⁹.

²⁸ Native Land Court

²⁹ Confiscation Scheme

Jakmile se válečné rány začaly v určité oblasti zacelovat plíživá konfiskace odtrhla stroupek. To vše podnítilo další boje, na nichž se též podílelo nové maorské náboženství *pai marire* neboli hauhaismus. To bylo v zásadě orientováno na mír, ale někdy svým působením inspirovalo obnovení rezistence nebo způsobovalo rozpolcení uvnitř kmenů. Od roku 1864 proto novozélandské války vstoupily do nové fáze- nyní šlo o sporadické místní konflikty.

Maorská oblast pak byla rozdělena na „naše lidi“ (insidery) a „stranou stojící“ (outsidery). Na ty, kteří spolupracovali a vyjednávali s Konfiskačním projektem, se Soudním dvorem pro pozemky Maorů a akceptovali upravené „nové evangelium“, a na ty, kteří tak nečinili. Území „našich lidí“ vytvářelo stále narůstající přechodnou zónu mezi vlastní maorskou oblastí a oblastí bílých osadníků. „Naši lidé“ si zpočátku udržovali určitou autonomii, ale státní chapadla se jich zmocňovala. Aby se vyhnula nákladným tažením, byla vláda často ochotná vrátit kousek půdy, kterou chtěla konfiskovat, jako „rezervaci domorodců“, ale pouze těm jejich skupinám, které vstupovaly do zóny „našich lidí“, vyjednávaly s vládou a byly ochotné se podřídit. Mnozí ze „stranou stojících“ měli dobrou půdu v přechodné zóně, ale přišli o ni ve prospěch spoluvlastníků – insiderů, neboť bojkotovali Soudní dvůr pro pozemky domorodců. To je pak nutilo, aby se přidali k „našim lidem“ a hájili své nároky před tímto Soudním dvorem. Tyto páky tedy posunovaly Maory z pozice „stranou stojících“ mezi „naše lidi“.

3.4 Strategie na ochranu autonomie

Maorové se nepodřizovali těmto různým tlakům pasivně. Když se britské jednotky v roce 1866 stáhly a útoky přestaly, uplatňovali tři hlavní strategie na ochranu své autonomie: vojenskou spolupráci, nenásilnou rezistenci a násilnou rezistenci.

Maorská nenásilná rezistence byla velmi složitým fenoménem, avšak v celku lze konstatovat, že zřejmě šlo o aktivity mnohem soudržnější a působivější, než se dnes všeobecně předpokládá. Dokonce lze pro období od roku 1864 možná právem hovořit o mírovém hnutí či o řadě mírových kampaní. Mírové hnutí mělo určitý vliv na zpomalení plíživé konfiskace, na ochranu maorské oblasti a na vytvoření kulturní a spirituální duchovní záštity proti „novému evangeliu“.

Nenásilná rezistence byla účinnější než válčení, neboť bílí osadníci ji nemohou dost dobře registrovat. Někteří z jejích vyznavačů – včetně kingitů – se ocitli těsně u idey absolutní oddanosti míru, jak ji vyjadřoval např. Te Sbiti, ale zde se náhle zarazili. Opakované státní zásahy totiž snadno mohly zvrátit nenásilnou rezistenci na třetí typ maorské strategie : na

další násilný odboj. Mezi rokem 1864 a počátkem roku 1868 byl násilný odboj mizivý a bílí osadníci si blahopřáli, že jejich víra v asimilaci Maorů je správná. Pak se však v polovině roku 1868 objevili dva maorští náboženští a vojenští vůdci, jejichž vystoupení hrozilo zvrátit výsledky waikatské války. Byli to Te Kooti Arikirangi a Riwha Titokowaru.

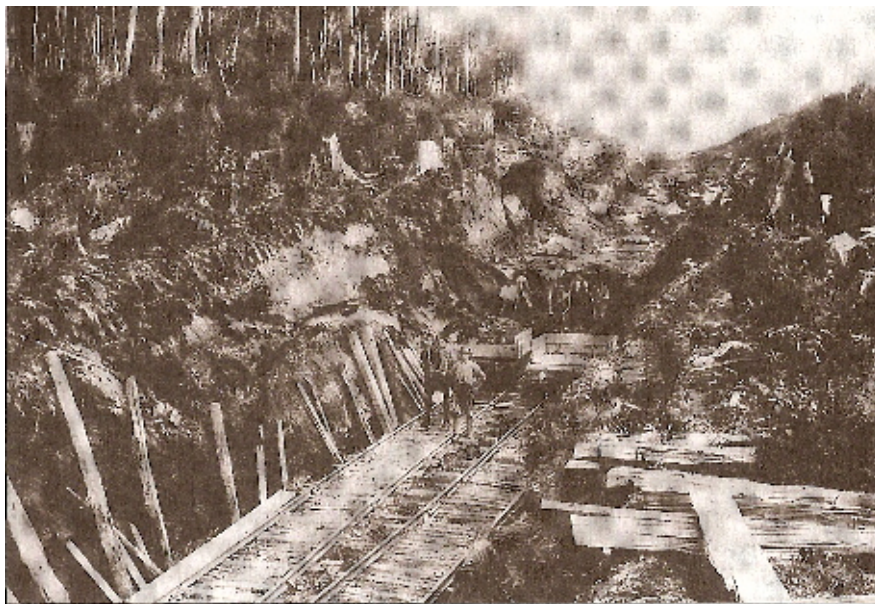
Všechny tyto tři maorské strategie přispěly k přetrvání nezávislosti maorské oblasti až do roku 1872, dokonce i déle. Britům se sice nezdařilo nezávislou maorskou oblast vojensky dobýt, avšak nejtvrdší štít maorské nezávislosti byl přece jen rozbit. Dále se uplatňovala plíživá konfiskace, sílila činnost Soudního dvora pro pozemky Maorů a tvrději se šířilo „nové evangelium“.

Maorskou nezávislost bychom si však neměli romantizovat. Mezi její rysy patřily někdy dost krvavé kmenové spory a zabíjení pro cizoložství a čarodějnictví. Byl to dynamický výraz maorské vitality a identity a prosazoval se bílým osadníkům navzdory, nikoli pro jejich nezáměr či osvětu. Soubytí dvou novozélandských etnických oblastí v padesátých letech, kdy snahy o maorskou nezávislost vrcholily, představovalo skutečné partnerství, byť plné napětí. Toto partnerství bylo slučitelné se sebeurčením pakehů i s rozumnými materiálními zájmy. Nabízelo možnost kooperativního rozvíjení obou kultur a lze chápat, proč bylo pro Maory tak nesnadné bílým osadníkům prominout, že tento stav nepřijali.

3.5 Železnice a další vymoženosti

V sedmdesátých a osmdesátých letech 19. století mohli evropští kolonizátoři získat pocit, že Nový Zéland je konečně jejich. V zápase o něj byla prolita krev, děti v zemi narozené už vyrůstaly a považovaly ji za svoji vlast, parlament přistěhovalců vládl na svém území. Maorové, ať už zůstali neutrální, či bojovali proti osadníkům, případně s nimi byli zajedno, se museli vyrovnat s trvalým evropským osídlením a smířit se se ztrátou svých bojovníků, se ztrátou půdy, s narušením svých hospodářských struktur, s nedobрым zdravotním stavem své populace a s vysokou úmrtností. Obě etnické společnosti se setkávaly v parlamentu, na soudech, rozhodujících pře o území, omezeně v obchodování, příležitostně v přátelských a manželských svazcích, někdy v nepřátelství a konfliktu. Avšak vyvíjely se odděleně, protože odděleně žily, a jazyková bariéra, minulé události a přítomné postoje bránily v představě budoucnosti, v níž by maorský a evropský způsob života mohl spojit. Váhy se přiklonily na stranu Evropanů, kteří teď byli rozhodnutí přetvořit zemi podle své vůle.

Následujících dvacet let přineslo technické změny a inovace, které životní tempo zvýšily. Zvýšily se nároky na jednotlivce i na společnost jako celek. Obdělávání půdy, kterou zdědili Maorové po předcích, převzali evropští farmáři. Před vládou a obchodníky vyvstávaly nové možnosti – ale i nové obtíže. Komunikační revoluce začala spojovat osadnická města a venkov do jednotné sítě.



Většina Maorů však nebyla součástí této sítě, v některých

Výkop koridoru pro železnici byl jedním z velkých inženýrských a stavebních výkonů poslední třetiny 19. století. Muži pracovali v pustině, bydleli v táborech a v tvrdých podmínkách se prokopávali dál do krajiny.

případech úmyslně, jindy proto, že nebyla jiná možnost. Měli své vlastní sítě, které neměly nic společného se železnicí ani se společenským uspořádáním Evropanů.

Alespoň do roku 1887 zatlačoval vývoj potřeb volebních okresů do pozadí ostatní politické zájmy. Formovaly se politické svazy, které hájily místní požadavky – tu železnici, jinde most, místní průmysl, volnost obchodu, jež měla pomoci místním farmářům. Většina politiků byla v této věci zcela bez skrupulí. Byli v politice proto, aby pro svůj region získali část vládních výloh.

Politici vůdci byli ve většině případů amatéři. Věděli, že parlamentní lavice vyhrazené členům vlády představují moc nad rozvojem, ale nebyli natolik přesvědčeni o důležitosti moci, aby si podporu svých voličů zajišťovali natrvalo. Členové vlády a vůdcové opozice vždycky během zasedání parlamentu zahráli patřičné divadlo a potom se zase na dlouhé měsíce stáhli na své farmy, ovčí ranče, do svého obchodování. Politické programy byly rámcové a plnily se nesystematicky, tak jak problémy přicházely. Přesto však byli někteří představitelé politické moci muži značného formátu.

Politika před vznikem moderních politických stran byla samozřejmě chaotická. Jakkoli politikové hlásali, že si nade vše považují své nezávislosti, vděčili za své zvolení svým schopnostem získat od vlády výdaje pro svůj volební okres, a byli tedy nepřístupní co do požadavků, které neměly co dělat s jejich hlavními zájmy. Více než třetina členů sněmovny v letech 1866 – 1890 vykonávala svou funkci jen po jedno volební období. Rezignace a doplňovací volby byly v sedmdesátých letech časté. Nedostatek zkušeností členů sněmovny a

jejich neustálé střídání vedli k tomu, že politický život ovládlo jádro zkušených politiků, ovlivněných pár obchodníky mimo sněmovnu. V roce 1875 začala opozice razit termín „trvalé ministerstvo“³⁰, jímž překřtila Foxovu vládu sestavenou v roce 1869, která až na několik přerozdělení ministerských křesel úřadovala po větší část následujících osmi let.

V sedmdesátých letech se pozornost politiků přesunula z místní na celostátní scénu. Provinční rady po dvacetiletém soutěžení o moc s centrální vládou konečně přiznaly porážku. Byly příliš úzce vymezené a bez dostatečných zdrojů, takže své úkoly v regionálním rozvoji nemohly zvládnout.

Premiér William Fox byl jistě zkušený politik, ale o financích a ekonomice toho věděl málo. Dovolil proto, aby se mladý ministr financí ujal vedení politiky. Vogel navrhl vládní program spočívající v půjčkách na financování rozvoje a imigrace, za nějž se postavil i Fox. Úvěru centrálně řízeného státu se mělo použít na získání peněz na londýnském peněžním trhu. Takto získané fondy budou posléze investovány do komunikací – do silnic, železnice, telegrafu – a na dovoz pracovní síly. Další peníze půjdou na nákup maorské půdy. Ta bude prodána evropským prospektorům a farmářům, a tak zajistí vládě zisk a osadníkům umožní proniknout hlouběji do vnitrozemí, a hodnotit tak půdu v produktivním hospodářství. Vládní výdaje pak povzbudí i soukromé investice, vytvoří se značná nabídka práce a Nový Zéland začne prosperovat. Parlament rozhodl, že železniční trať povede po délce obou ostrovů. Politici předáci malých měst a zemědělských oblastí se vesměs pokoušeli získat místní přípojku na základě doplněného ročního plánu stavby. Parlament často souhlasil, ale skutečně vybudováno bylo jen málo místních tratí. Silnice se ovšem stavěly po celé zemi. Telegrafní systém se rozšířil do mnoha vzdálených oblastí a v roce 1876 dokonce Nový Zéland navázal telegrafní spojení s Austrálií. Generální zástupce v Londýně získával přistěhovalce z Velké Británie i z evropského kontinentu. Od listopadu 1871 do roku 1880 připlulo dohromady asi 100 000 lidí, jímž plavbu hradila zčásti nebo úplně vláda. Více než polovina přišla z Anglie, asi čtvrtina z Irska spolu s menším počtem Skotů a méně než desetina z ostatních zemí Evropy. Počet mužů mezi dospělými převyšoval počet žen asi o osm tisíc. Počet evropského obyvatelstva se zvedl z 256 393 v roce 1871 na 489 933 v roce 1881. Více než 60% jich žilo na Jižním ostrově. Současně klesal počet maorských obyvatel ze 47 330 v roce 1874 na 46 141 v roce 1881, přičemž většina Maorů žila na Severním ostrově. Velká úmrtnost Maorů se zvýšila epidemií spalniček v letech 1875 – 1876 a epidemií černého kašle během let 1877 – 1880.

³⁰ The Continous Ministry

Silnice, železnice a mosty měnily tvář krajiny i život lidí. V roce 1871 dorazil do New Plymouthu první dostavník s premiérem dalšími hodnotáři. Ten den měly všechny obchody zavřeno, uprostřed města vztyčili obyvatelé triumfální oblouk a na domech vysely prapory.

„Na počátku sedmdesátých let obchod podle očekávání vlády kvetl. Aucklandští podnikatelé se zaměřili na zvelebování půdy ve Waitaru, plánovali vysoušení mokřin, osévání pastvin a přípravu půdy pro menší farmy, to vše s velkým ziskem. Zakládali dřevařské společnosti, společnosti pro těžbu zlata a rozvíjeli obchod s Tichomořím. V Canterburské oblasti se obchodníci spojili a utvořili Novozélandskou lodní společnost a Kaiapoiskou vlnářskou společnost, které byly dokladem sepětí života města venkova v pastýřských oblastech.“ (Sinclair, 2003, str. 98)

Jakmile byla půda přístupna a silnice se vějířovitě rozbíhaly do krajiny, stěhovali se evropští osadníci do oblastí, které předtím patřili Maorům, nebo kde bývalo jen velmi málo rodin evropského původu. Vesnice se zvětšovaly a vyrůstaly v městečka hlavně v sedmdesátých a osmdesátých letech. Další města vznikala na křižovatkách silnic a na řekách, sloužila cestujícím a okolním zemědělským rodinám. Objevovaly se hostince, poštovní úřady, pily, dobytčí farmy a ovčí ranče, pivovary, koželužny a někde i nádraží. Městští obyvatelé chtěli působit pokrokově a zajímali se o blaho obce a o příliv dalších obyvatel a investic, zakládali sdružení pro stavbu kostelů, škol, radnic, veřejných čítáren a dokonce i divadel. Zakládali dechové orchestry, hasičské sbory, asociace pro potírání alkoholismu, výpůjční knihovny, debatní kluby či unie matek.

Zatímco malá městečka se teprve postupně prosazovala, čtyři největší města vzrůstala a měnila se skoro k nepoznání. V roce 1891 přesahoval počet obyvatel Dunedin 23 000 a s předměstími měl roku 1891 již 51 000 obyvatel. Následoval Christchurch se 44 688 a Wellington s 33 224 obyvateli. Ohromná čtyřpatrová budova úřadu vlády ve Wellington hlásala rostoucí význam centrální správy. V osmdesátých letech byly založeny další vládní úřady: ministerstvo pro přistěhovalectví (*Immigration*), ministerstvo pro veřejné práce (*Public Works*) a ministerstvo školství (*Education*), která přibyla ke stávajícím ministerstvům: financí (*Treasury*), vnitra (*Internal Affairs*), pro záležitosti domorodců (*Native Affairs*), pozemkové (*Lands*) a ministerstvo pošt (*Post Office*). Úpravy přístavů v Aucklandu a Wellingtonu nadobro změnil vzhled pobřeží a rozsáhlé doky, plné ruchu různých aktivit, zaměstnávaly stovky příležitostných dělníků.

3.6 Ekonomická situace

Ceny z exportu byly každoročně (kromě roku 1871) nižší než ceny importovaného zboží, neboť na Novém Zélandu se dosud průmyslově vyrábělo jen málo věcí. Průmyslový sektor se omezoval na výrobu textilu a oděvů, na několik pivovarů, mlýnů, pil, podniků na zpracování masa a na výrobu zemědělských strojů. Ještě v roce 1871 zaměstnávaly doly více lidí než průmysl.

Vysoké vývozní ceny ospravedlňovaly půjčky a přispívaly k optimismu počátku let sedmdesátých. Od roku 1876 však začínalo být zřejmé, že prosperita má své meze. Ceny za vlnu, která tvořila více než polovinu veškerého vývozu, začaly pomalu a na dlouhou dobu klesat. V Dunedinu a Christchurchi hrozila nezaměstnanost. Inspektoři bank psali pochmurné zprávy o vyhlídkách bankovních poboček a jejich klientů, o životaschopnosti ekonomiky se začalo pochybovat. Politici předáci ztráceli nervy. Vogen byl od poloviny roku 1874 až do začátku roku 1876 v zahraničí a za jeho nepřítomnosti získali podporu opatrnější politikové. Osvědčil se Harry Atkinson, který v roce 1874 převzal po Voglovi ministerstvo financí. Podle jeho názoru probíhaly změny příliš rychle, radil proto omezit půjčky, aby nedošlo k hospodářskému krachu.

Aktivita vlády se zpomalila, Atkinson volal po „politickém odpočinku“. Investoři však měli v soukromém sektoru velmi mnoho v sázce a na Atkinsonův „odpočinek“ nebyli připraveni. Pokračovali dál s přiléváním vesměs vypůjčených peněz do ekonomiky, zvláště do nákupu půdy a do její kultivace. V roce 1877 byl Atkinson v parlamentu poražen, nastoupila Greyova vláda s Johnem Balancem jako ministrem financí a s dávným dunedinským stoupencem „expansionismu“ Jamesem Macandrewem jako ministrem pro veřejné práce. Tato vláda obnovila půjčky, zřídila kapacity pro další přistěhovalce a přišla s novými návrhy na výdaje na veřejné práce. Realizace jejích plánů se náhle zastavila v roce 1879 vlivem citelné recese světové ekonomiky. Ceny pozemků prudce klesly, pozemkoví vlastníci a poskytovatelé hypoték museli počítat se ztrátou, a to i když se jim podařilo najít ochotného kupce. Novozélandští investoři začali posílat peníze ze země ven, hlavně do australského Melbourne, kde nastal velký rozvoj stavebnictví. Grey požádal o rozpuštění parlamentu a ohlásil předběžné volby. Výsledek nebyl příliš jasný, nešlo ani o Greyovo vítězství, ani o vítězství opozice. Atkinson se vrátil jako ministr financí, okamžitě se zasazoval o snížení vládních výdajů a zavedl daň z majetku.

Hlavním Atkinsonovým cílem bylo vyrovnání rozpočtu, a to se mu docela dařilo. Ale nepodařilo se zastavit pokles výrobních cen, jenž pokračoval až do poloviny let devadesátých. Zemi postihla nezaměstnanost, nejkrutěji ve městech během zimy, kdy bylo málo příležitostné

Krizové hospodářství zhoršilo situaci v rodinách, rostly potíže žen bez finanční podpory a s tím i spojené problémy nehlídaných dětí. Tisk přinášel historky o mladistvých výtržnících a zlodějíčcích a nápravné ústavy pro delikventní děti byly přeplněné.

3.7 Počátky sociální politiky

Typická scéna na poli v době, kdy se vyvíjely stromy děřiny. Henry Deane, 1860. (Zdroj: <http://www.royalontario.ca>)

Atkinson si svým návrhem vysloužil označení rodu. V roce 1888 jej opustila řada politických míra zvýšil daň na značné množství dováženého ý tabák.

Jako jiná možná cesta ke zlepšení situace se navrhovaly změny v občanských právech. Od poloviny osmdesátých let prohlašovaly ženy vedené Kate Sheppardovou z Unie křesťanských žen pro šíření abstinence³¹, že by bylo spravedlivé, aby dostaly hlasovací právo a mohly použít svůj hlas ve prospěch toho, aby se do parlamentu vrátili osvícení muži a uzákonili sociální a hospodářské reformy. V roce 1889 bylo zrušeno právo tzv. plurálního vota, tedy právo majitelů půdy hlasovat ve všech obvodech, kde měli pozemky. Maorové, nespokojení svou symbolickou účastí v parlamentu Evropanů, chtěli svůj zvláštní parlament, kde by jejich problémy byly prvořadé a kde by se uplatnila jejich suverenita, tak nejasně určená dohodou z Waitangi.

Vzrůstala podpora zavedení osmihodinového pracovního dne a někteří pracující – tesaři, strojníci, železniční dělníci, střihači ovcí a námořníci – se začali odborově sdružovat v místech svého zaměstnání. Odborová námořnická rada³² - federace námořníků a horníků – byl nejmocnější z kombinací dělnických profesí a v srpnu 1890 svolala své členy k neúspěšné generální stávce.

Pro mnoho lidí bylo politické řešení jejich problémů příliš pomalé. Chtěli, aby se pro zmírnění bíd udělalo něco pořádného ihned. Výbory, často přidružené k místní farnosti, zřizovaly vývařovny polévek a střediska, kde se rozdávalo oblečení. Metodisté v Dunedinu založili Ústřední městskou misii na pomoc chudým. Armáda spásy poskytovala noclehárny pro bezdomovce a útulky pro svobodné těhotné ženy. Členky Unie křesťanských žen pro šíření abstinence zakládaly ve městech jesle, poskytovaly porady jak vystačit s hubeným výdělkem, navštěvovaly nemocné a snažily se pomáhat ženám v nouzi.

Řešení diskutovaných politických a ekonomických problémů bylo dosud v rukou mužů jakožto více či méně mocných účastníků společenského dění, což bylo v souladu s kontextem a idejemi doby. Až to té doby jak novozélandská bělošská společnost, tak domorodá společnost maorská vyznávala ideu zásadního rozdílu mezi muži jakožto vůdčími činiteli v řízení společnosti, v obchodu a v obstarávání obživy pro rodiny, a ženami jakožto hospodyněmi, vychovatelkami dětí, případně aktivistkami v obecních záležitostech. Říkalo se, že muži i ženy uplatňují svou moc každý ve své sféře a že sféry a vliv z toho vyplývající se vzájemně doplňují. Některým ženám však jejich svět v domácnosti nestačil, a tak stále více hledali ne-li změnu ve způsobu uspořádání společnosti, tedy alespoň zajištění přístupu žen ke vzdělání, což jim mělo napomoci k lepšímu porozumění veřejným, politickým aktivitám, a případně se jich i účastnit.

³¹ Women 's Christian Temperance Union

³² Maritime Council

Náboženství a záležitosti farnosti byly oblastmi života, v nichž ženy vynikaly, i když ještě nemohly působit jako kazatelky nebo zaujmout nějaké důležité postavení v církevní hierarchii. V jistém smyslu se ženy stávaly důležitými organizátorkami v církevních věcech a v náboženském životě, který značně upadal.

3.8 Školství

„Zatímco církve ztrácely vliv na lidi, školství jej nabývalo. Školní výchova se vymaňovala z rukou místních orgánů a přecházela do kompetence centrálních úřadů a zároveň z rukou samouků do rukou připravených profesionálních učitelů. Celý proces však byl teprve v začátcích. Roku 1877 byl schválen školský zákon, zřízen školský odbor a v regionech školské rady financované vládou. Pokud rodiče neposílali děti do školy požadovaný počet dnů, hrozila jim pokuta. Maorské děti měly možnost chodit do státních škol s dětmi bílých osadníků, ale systém „škol pro domorodce“, zavedený v šedesátých letech stále existoval.“ (Sinclair, 2003, str. 109)

Do roku 1890 bylo v zemi 1200 státních škol, 68 maorských vesnických škol a 298 soukromých základních škol. Učební plány byly zajímavé: všechny děti se měli učit čtení, psaní, počtů, anglické gramatice a kompozici, zeměpisu, dějepisu, a jestliže rodiče souhlasili, také přírodopisu, kreslení a zpěvu. Pro dívky bylo navíc šití a základy vedení domácnosti, pro chlapce vojenská příprava. Vlastní vedení výuky bylo ovšem obvykle málo atraktivní. Ve třídách bylo mnoho dětí, často pod dozorem o málo starších žáků, kteří jen nedávno skončili školní docházku. Učebnice byly nudné a hlavní metodou bylo mechanické biflování, aby žáci byli schopni odpovídat na otázky, když do školy zavítal inspektor.

Vedle systému státního školství existoval však i méně propracovaný způsob vzdělávání, totiž na vzdálených farmách, kde děti učili jejich rodiče, případně starší sestry či domácí učitelé a guvernanky. Existovala i síť církevních škol, většinou římskokatolických.

Po dosažení věku třinácti let chodilo dál do škol již jen velmi málo dětí. Posílat dítě do školy déle, než bylo povinné, znamenalo vzdát se jejich pomoci doma, eventuálně jejich výdělků, nemluvě o výdajích za školní uniformu a za učebnice a o školném. Střední školy byly určeny těm, kdo chtěli jít na univerzitu či získat určitou profesi. Jen pro nečetnou elitu existovaly již v osmdesátých letech tři univerzity, respektive samostatné vysoké školy³³. Zajištění vzdělání, přestože se realizovalo pomalu, bylo výsledkem poznání, že země ke svému rozvoji potřebuje vzdělané obyvatelstvo.

³³ Colleges

3.9 Liberálně demokratický styl politiky

V sedmdesátých osmdesátých letech 19. století přestal tedy Nový Zéland být soustředěn jen na své vlastní záležitosti a začal navazovat styky se světem, především ovšem v rámci Britského impéria, jehož byl součástí. Nejtěsnější svazky byly stále udržovány s Británií, jež byla zdrojem půjček, přistěhovalců, dováženého zboží a konečně i moci. Začalo se však již mluvit i o tom, že Nový Zéland by měl mít více práv ve vztahu k mateřské zemi, že novozélandský generální zástupce by měl být povinně konzultován ve věcech Nového Zélandu, že by Nový Zéland měl mít svého zástupce v londýnské dolní sněmovně nebo že by měl existovat říšský parlament, který by rozhodoval ve věcech důležitých pro Británii a její kolonie. Zkusmo se začaly navazovat kontakty se Spojenými státy. Novozélandští loďaři, obchodníci a finančníci hleděli na ostrovy v Tichomoří s nadějami na rozvoj obchodu tímto směrem a vláda se rozhodně takovému plánu neprotivila.

„Nejoblíbenějším sloganem politických řečníků v sedmdesátých letech a cílem všech usedlíků byl „šťastný domov a prosperující země“. Období začalo s velkými nadějami na ekonomický růst, nová sídliště a mír. Pro některé obyvatele končilo bídou a těžkostmi, pocitem, že nemohou dál. Nový Zéland dal přistěhovalcům ze čtyřicátých a ze sedmdesátých let naději na nový život. Mluvílo se o něm jako o zemi skutečné sociální svobody, rovných možností pro všechny. Zkušenosti z osmdesátých let takový idealistický pohled značně zpochybnily. Nezaměstnanost, chudoba, vykořisťování pracujících žen, otrhané děti na ulicích, muži v odraných oděvech na potulce, vlhké temné chýše v chudinských uličkách – to byly podmínky známé ze starého světa v Evropě. Bylo kruté zjištění, že tato zla otrávila i nový svět. Individuální možnosti jako by neexistovaly. Většina dobré, úrodné půdy byla v soukromých rukách a nové rodiny měly malou naději stát se nezávislými a soběstačnými někde na venkově. Růst měst společenské rozdíly ještě zvýrazňoval. Přeplněné barabizny ve Freemanově zálivu v Aucklandu a v jižním Dunedinu byly nápadným protikladem vil a honosných domů ve venkovských oblastech Remuery a Maori Hillu. Něco se muselo změnit, aby se země dostala zase do správných kolejí.“ (ibid, str. 111)

„Liberální éra“ let 1891 – 1912 se často považuje za počátky „moderního“ Nového Zélandu. Za této éry například začala vláda politických stran. Hlasováním ve Sněmovně reprezentantů v lednu 1891 nastoupili liberálové jako první stranická vláda na Novém Zélandu s Johnem Balancem jakožto předsedou. Liberálové pak vládli následujících jedenadvacet let – což je až dosud rekord nepřetržité vlády jedné novozélandské politické

strany. Ale protože Nový Zéland nikdy předtím neměl žádnou stranickou politiku, trvalo lidem dost dlouho, než si uvědomili, že dochází k revoluci ve vztahu mezi vládou a lidmi.

Za vedení Richarda Johna Seddona, přezdívaného „král Dick“, prosazovali liberálové nový demokratický styl politiky. Seddon nahradil zesnulého premiéra Balance roku 1893 a zůstal v úřadě do roku 1906. Seddon v sobě spojoval schopnost velitelského vystupování na řečništi s tvrdou prací a se zálibou v často turbulentním, skandálním světě parlamentní politiky. Jeho úspěšné vystupování bylo základem tradice novozélandských populistických premiérů. Seddon se nepříliš zabýval politickými idejemi, ale usiloval o to, aby lidé cítili, že vláda slouží jim, a aby politické postupy byly přijatelné pro široké masy.

Liberálové věřili v dominantní úlohu centrální vlády. K provinčním autonomiím nebylo návratu a také jen málo Novozélandců by si jej přálo. Stavba silnic, mostů, železnic, celý rozvoj infrastruktury závisel nyní na centrální vládě. Liberálové zřídili dvanáct nových resortů, a vytvořili tak mocný aparát státních úředníků, úzce spolupracujících s politiky nakloněnými reformám. Jedním z důvodů, proč se liberální vláda udržela tak dlouho, byla slabá opozice, která se zdiskreditovala v období ekonomické stagnace. Liberálové se cíleně pokoušeli zastrašit voliče možností návratu ke starým zlým časům a upevnit v nich víru v souvislost mezi hospodářskou stagnací a státní politikou v dobách označovaných jako „trvalé ministerstvo“. Ideologie liberálů a jejich styl práce znesnadňovaly možnost nástupu jiné efektivní a důvěryhodné vlády. Liberálové si činili nárok na zastoupení všech vrstev obyvatelstva.

Veřejnému životu vládli muži generace, která měla zkušenosti s Novým Zélandem před stagnací a za stagnace osmdesátých let. Rozhořčení, které pociťovali nad sociálními těžkostmi a hospodářskými problémy v osmdesátých letech, vyplývalo z jejich vlastních zkušeností přistěhovalců, jejichž výchozím bodem byly sny a touhy, které si s sebou přinesli. Šok z toho, že se v jejich zaslíbené zemi cosi pokazilo, byl traumatizující a tyto pocity ovlivnili příklon k liberalistickým reformám.

Ceny vlny, masa a mlékárenských výrobků začaly po roce 1895 stoupat. Pomalu se vracela prosperita a životní úroveň stoupala k nebývalé výši. Byla dokonce jednou z nejvyšších na světě. Klíčem k nové hospodářské prosperitě byla možnost vyvážet mražené potraviny, vznik mrazírenského průmyslu a schopnost novozélandských výrobců využít za pomoci vlády možností nové techniky a nových spotřebitelských trhů na druhém konci světa.

Novozélandská společnost se stala demokratičtější do značné míry proto, že se v ní upevnily rysy, které v ní už dříve existovaly. Rozdíl oproti dřívějšímu však byl v tom, že se Nový Zéland stal jednou z nejuvědomělejších demokratických společností na světě

zavedením všeobecného volebního práva dospělých mnoho let před Spojenými státy a Velkou Británií. Novozélandčané na to byli právem hrdi a jejich pocit hrdosti se stal důležitou součástí národní identity. V zámorí měl Nový Zéland pověst země s nejodvážnějšími sociálními experimenty. Počet obyvatel Severního ostrova stále narůstal a na přelomu století předstihl Jižní ostrov. Mezi lety 1869 a 1911 vzrostl počet nemaorských obyvatel na Severním ostrově ze 48% na 56%.

3.10 Penzijní politika a změny ve společnosti

Velké starosti vládě působila nezaměstnanost, která v roce 1910 prudce stoupla na 10 391 osob, protože byla dokončena výstavba hlavní železniční trati na Severním ostrově. Před válkou potom počet nezaměstnaných opět klesl asi na 5 700. V zemi bez sociálního zabezpečení a bez podpory v nezaměstnanosti to byly velmi zneklidňující vyhlídky. Navíc bylo velmi běžné nestálé zaměstnání a spořit peníze bylo obtížné. Z toho důvodu byly odmítnuty návrhy na vlastní příspěvky na důchod. Mnoho dělníků prostě nemělo pravidelnou práci, a nemohli si tedy šetřit na dobu stáří.

Už v roce 1894 doporučil zvláštní výbor Sněmovny reprezentantů, aby všechny osoby, které žili na Novém Zélandu alespoň po dobu posledních pětadvaceti let, měli nárok na důchod, jakmile dosáhnou pětadesáti let věku. Důchodový systém nebyl záležitostí charitativní, nýbrž nárokovou, protože si pracující důchod zasloužili placením daní (většina daňových příjmů se odvozovala z nepřímých daní uvalovaných na základní spotřební zboží). Penzijní systém byl konečně zaveden roku 1898. Důchody byly vypláceny státem, byly nepříspěvkové a byly omezeny na ty, kdo byli úplně bez prostředků, a tudíž žili v bídě či na pokraji bídě. Chápalo se to jako morální zkouška: osoba mohla dostávat tento důchod jen tehdy, jestliže si sama bídu nezavinila svými chováním nebo svou povahou. Penzisté si prostě měli důchod zasloužit.

Rozvoj možností komunikace, zejména poštovních služeb, sjednotil zemi jako nikdy předtím. Byl to zlatý věk novozélandské pošty. Počet poštovních úřadů se zvýšil z 856 v roce 1880 na 1700 roku 1900. Poštovní úřady byly významnými místními institucemi, neboť spojovaly vzdálené zemědělské obce s ostatním světem. Na poštách se vyplácely starobní důchody a další státní příspěvky. Až koncem osmdesátých let 20. století byl tento aspekt života v řadě novozélandských obcí ukončen.

V odlehlých končinách země byli osadníci pochopitelně posedlí výstavbou silnic a mostů. Technika jejich stavby byla sice podle dnešních měřítek primitivní, avšak postupně se

zlepšovala. Navzdory špatnému stavu venkovských silnic se v tomto období objevila motorová vozidla, například v době volebních kampaní.

Společnost se v těchto letech měnila i v jiných ohledech. Nový Zéland byl oslavován jako první země na světě, kde ženy dostaly volební právo (1893), na Novém Zélandu samotném se však přímé následky tohoto politického úspěchu jen nesnadno hledají a definují. Ženy sice volební právo dostaly, ale jen pasivní, ještě se nemohly stát poslankyněmi, natož členkami vlády. Politické strany se nepokoušely zmobilizovat ženy jako zřetelnou politickou sílu, ani se k ní neodvolávaly. Neutvořilo se rovněž žádné ženské seskupení, které by ve prospěch žen využilo jejich volebního práva. Jedním z důvodů, proč politikové tak ochotně přivolili k tomu, aby ženy směly hlasovat, bylo jejich přesvědčení, že se ženy nebudou chovat politicky. Debata vedoucí k udělení volebního práva ženám byla z velké části soustředěna na boj proti alkoholismu, v němž se ženy budou angažovat, a tak působit na ochranu rodinného života. Od žen se prostě očekávala spíše podpora rodiny jako základní společenské jednotky, než to, že jejich volební právo by mohlo sloužit jako prostředek k vlastní emancipaci.

3.11 Maorští proroci

„Ústní tradice Maorů na východním pobřeží Nového Zélandu stále vzpomíná Te Toirou jako jasnovidce, který prý tři roky před připlutím Jamese Cooka předpověděl příchod bílého člověka. Jako přímý potomek Ngatoro-i-rangiho, kněze³⁴, který velel kanoi Arawa a vyvolal ohně u hory Tongariro, patří Toiroa do přímé linie proroků maorského světa před příchodem Evropanů. Ve vysokém stáří byl Te Toiroa ještě svědkem počátku válek v Poverty Bay, které předpověděl.“ (134)

Od počátku evropského osidlování se v různých částech Nového Zélandu objevovali proroctví vůdci. Byli to muži i ženy pokoušející se řídit činy svých stoupenců v rychle se měnících situacích. Tato forma vůdcovství, vyplývající z víry, že jasnozřivec³⁵ je schopen komunikovat s duchy praotců, je běžná v mnoha společnostech s ústními tradicemi. Moudrost předků získávají tito jasnovidci ve snu či ve vidění, případně ji vyslovují v záhadných proslovech ve stavech podobných transu. Maorové se domnívají, že se jedná o zážitky, které prodělala jejich duše při komunikaci s duchem mrtvých, nebo o posedlost duchem. Podivné mluvící zvuky, často hvízdání, jsou hlasy předků. Takové vize mají stejnou platnost, jakou

³⁴ *tohungy*

³⁵ *matakite*

měla kdysi Bible u evropských národů. Obsahují nevyvratitelnou, ačkoli často dvojsmyslnou, pravdu a věří se, že to, co sdělují, je zprávou od božské autority.

Přijetím křesťanství byla úloha proroka v maorské společnosti koloniálního období spíše posílena než podkopána. Tradiční důraz na význam starozákonních proroků byl



nedílnou součástí učení raných protestantů, a v polovině 19. století se v důsledku toho začaly vytvářet silné situační paralely mezi maorskými a izraelskými kmeny v konfliktech týkajících se půdy a suverenity. Maorští proroci často přijímali při křtu jména starozákonních vizionářů – Mojžíš, Zerubábel, Daniel. Potřebovali vysvětlit svůj odlišný vzhled a kulturu od vzhledu a kultury osadníků, a tak se rozhodli spojovat se se starými Izraelity, snad proto, že i jejich kmeny prožily historii stěhování.

Tato identifikace se objevila v prvním vizionářském hnutí, které vyrostlo při křížení kultur v novém světě: ve věrouku zvanou *papahurihia*³⁶. Starozákonní izraelská tradice se uhnízdila v maorské historii a ovlivňovala činnost a chápání mnoha svých přívrženců. Ve vypjatých a konfliktních situacích to dokonce vedlo k zavrhování křesťanů a jejich ukřižovaného Spasitele.

3.11.1 Papahurihia

Papahurihia bylo jméno jak vizionářského vůdce, tak i boha, kterého uctíval. Překládalo se různě. Nejspíše pochází ze slova médium – *papa*. Podle faráře Henryho Williamse znamená toho, „kdo sděluje zázraky“. Papahurihia byl tradičním maorským prorokem či jasnozřivcem, ale specifikum jeho učení spočívalo v reakci na měnící se okolnosti života na severu Severního ostrova. Byl zvláště nepřátelský vůči protestantským misionářům, jejich první misijní stanice byla založena mezi jeho lidmi v Bay of Islands. Tyto misionáře nazýval proradnými vrahy Novozélandců a vysoký počet maorských úmrtí přičítal čarodějnictví, které podle něho prováděli. Varoval před protestantským nebem či rájem a tvrdil, že je jen o málo lepší než peklo, protože neobsahuje „nic jiného k jídlu než knihy“. Ve svém učení vědomě odmítal Písmo, ale něco z jeho zásad přeci jen přijal.

Papahurihiovo hnutí se po svém vzniku roku 1833 rychle rozšířilo a přitahovalo mnoho náčelníků ze severních a středních ostrovů Bay of Islands a pak i v Hokianze.

³⁶ Ta vznikla na počátku třicátých let 19. století na ostrovech Bay of Islands a pokračovala ve všech následujících hnutích.

Vytvořilo výchozí bod pro opozici vůči nově se vytvářejícím metodistickým a anglikánským komunitám v těchto místech. Později se s jeho učením seznámili římskokatoličtí misionáři a zjistili, že jejich doktríny jsou zřejmě pro Papahurihu přijatelnější. Katolíci se dostali na Nové Zéland později než misionáři protestantských církví, a proto se často stavěli odmítavě proti dominanci představitelů protestantské obce v politice bojů mezi kmeny. Papahurihia je tedy mohl vidět v příznivějším světle.

Papahurihia byl původně mladý náčelník podkmene, který ochraňoval anglikánské misionáře z roku 1814. Když se proti anglikánům obrátil, podnítil také zabití dvou konvertitů na víru metodistů, kteří kázali v okrese Mangamuka v lednu 1937.³⁷ Papahurhiovi bylo teprve asi třicet let, když se stal hlavním knězem náčelníka Hone Heleno v severní válce roku 1845. Získal značné bohatství – zbraně, dobytek, koně – a starším náčelníkům ozřejmil svou funkci jakéhosi alternativního vůdce, jakou si pro sebe vyhrazovali i někteří z pozdějších proroků.

Papahurhiovo náboženství je popisováno jako chiliastická víra³⁸, první tohoto druhu na Novém Zélandu. Neexistuje ovšem žádný důkaz, že by byl nabízel chiliastickou vizi spásy. Jeho „nebe“ bylo naplněno materiálním zbožím, jaké přivezli Evropané a jehož dodávky veskrze monopolizovali: zbraněmi, loděmi, moukou a cukrem. Papahurhiovo hnutí bylo kultem zboží, slibujícím svým stoupencům hmatatelné bohatství Evropanů v posmrtném životě, ale nevyjadřovalo bezprostřední potřebu okamžitého lepšího světa. Víra v chiliastickou proměnu vyrostla až později ze semeníště války a konfiskace půdy v letech šedesátých.

Koncem čtyřicátých a začátkem padesátých let byla středem zájmu maorských vizionářských vůdců vysoká úmrtnost jejich lidí. Objevovalo se množství místních léčitelů, nabízejících své tradiční schopnosti. Ovšem někteří z nich již přijali křesťanskou představu hříchu po vzoru učení protestantských misionářů, jímž vysvětlovali stále se objevující epidemie.

³⁷ „Dal soudek prachu a mušketu (kterou popsal hieroglyfy z červeného pečetního vosku, aby byla *tapu*, tedy posvátná) jednomu náčelníkovi kmene Hikutu jménem Kaitoke, a to jako „lék“ na misionáře a jejich následovníky. Říkalo se, že tato zbraň zajistí útočníkům vítězství a učiní je nezranitelnými v palbě nepřítele. Tím dal impuls k válce, která rychle eskalovala a do níž se zapojily všechny části kmene Ngapuhi. Mír byl obnoven teprve po smrti několika větších náčelníků.“ (136)

³⁸ „Chiliastičtí blouznivci - věří ve zvláštní duchovní zjevení, které přesahuje zjevení biblické. Věří, že toto zvláštní poznání je možno v dějinách uskutečnit (utopismus). Necouvají před násilím a doufají vytvořit beztrždní společnost (Boží království). Nebudují církev, spíše svolávají lid, který povstává, aby uskutečnil své poslání (často inspirované Starým zákonem).“ (http://www.baptismus.estranky.cz/clanky/teologie/radikalni-reformace-na-prahu-3_-tisicileti---z-pohledu-historickeho-_p_hlavacek_)

Další hnutí, které bylo snad odvozeno od Papahurihiovo, avšak neodmítalo Krista jako spasitele, se objevilo v Bay of Islands a v Hokianze roku 1855. Prorokovo jméno není známé, víme jen, že žil ve Waimate. Okřídlený drak, který připomíná hada Nakahiho, byl jeho strážný duch. Měl to být ochránce lidí před novou „smrtelnou chorobou“, která na ně měla brzy sestoupit. Učil, že je bratrem Kristovým. Úmrtí a snížený počet populace vysvětloval jako důsledek zanedbávání starých bohů a posvátných míst. Řešení viděl ve zničení *tapu* na všech těchto zrádných místech: moc starých bohů musí být vyvrácena, aby mohl vládnout bůh nový.

Problémy, s nimiž první misionáři a proroci zápasili, si byly podobné: konflikt dvou světů a zřejmé vítězství křesťanského boha nad maorskými božstvy. Řešení světských problémů, které nabízeli, se nevyhnutelně chápalo v duchovních termínech: *mana*, život a smrt byly vždy záležitostmi úradku bohů. V novém světě dvou národů už maorové nemohli věřit jen ve staré bohy. A přetrvávalo neustálé dilema, zda je uspokojovat či popírat. Dalším problémem bylo, jak přimět nového boha, aby Maorům nastavil vlídnou tvář. Když byly mnohé kmeny v šedesátých letech donuceny k válce, vyvstala naléhavá potřeba zjistit, do jaké míry jim nový bůh „patří“.

3.11.2 Pai marire a Te Ua

Nejranější z tohoto hnutí bylo *pai marire* neboli víra *hauhau*, jejíž kořeny tkvěly v územním konfliktu v Taranaki. Prorok Te Ua Haumene Tuwhakararo³⁹ byl z taranackého kmene. V roce 1861 se tam stal vůdcem hnutí maorských králů za maorskou autonomii.

Základ nové víry byl založen na Písmu, ale mnohé praktiky se evropským pozorovatelům zdály divné. Dvě slova, pod kterými tato víra vešla ve známost, byla odvozena z frází opakovaných věřícími při modlitbách. *Pai marire* znamená „dobrota a mír“ a týká se atributů Boha. *Hauhau* vyjadřuje vanutí větru a také „dech života“ či „jiskru duchovnosti“ danou lidem od Boha. Ústřední role Te Uova učení hráli zprostředkující archandělé Gabriel a Michael.

V roce 1864 nastolil Te Ua nejen teologii obrany a osvobození, ale také evangelijní misii, která měla dosáhnout do všech čtyř koutů zaslíbené země Kanaán. První snahy o takovéto šíření slova božího však způsobily, že bylo interpretováno jako výzva k válce. V dubnu 1864 byla v Taranaki skupina vojáků na výpravě ničící úrodu, když byla napadena skupinou patřící k *pai marire*, v níž byl i Te Ua. Maorové byli názoru, že jednají podle zákona

³⁹ Původně pokřtěn jako Zerubábel čili „Potomek Babylónský“

na obranu své kmenové půdy. Kapitán Thomas Lloyd byl sťat a na Kaparierarurův rozkaz byla jeho hlava konzervována, a tato trofej se stala symbolem dogmatu nové víry.

Vyslanci, které Te Ua poslal do ostatních koutů země, se rovněž staly zvěstovateli války. Te Ua ovšem nehlásal osvobozenickou válku proti pakehům a jeho poselství míru ani nebylo místními politiky přeručováno, jak se tvrdí. Te Ua jakožto náboženský vůdce židovsko-křesťanské tradice toliko apokalyptickými termíny kázal osvobození od útlaču. Boží poslové byli andělé nesoucí meč. Te Ua používal příběhů Písma ve prospěch Maorů v době konfiskace půdy. Jeho vyslanci přinášeli zprávu o osvobození do oblastí, kde téměř nevyhnutelně nabývalo dosti rozmanitých forem.

„V Tauranze se téměř okamžitě projevíly chiliastické aspekty víry. Te Tiu Tamehana se sem dostavil v prosinci roku 1864 a mluvil o okamžité pozemské spáse. Prorokoval, že rok, který se začal vojenským napadením a přinesl rozsáhlé kořistění půdy, přivodí konec vlády bílých osadníků. Lidé Ngai Te Rangi přibíhali ze svých domovů, aby si poslechli toto poselství naděje. Místním bělošským úřadům přitom zdůrazňovali, že nemají v úmyslu vyprovokovat nepřátelské akce, ale úřady vesměs chápaly víru *pai marire* jako buřičství. Hori Tupaea, jenž byl náčelníkem kmene Te Rangi okamžitě přijal Te Uovu myšlenku o ustanovení územních hranic mezi Maory a pakehy, aby byla zachována alespoň nějaká maorská autonomie, byl zajat a uvězněn. Jakýsi nepříliš pevný mír vydržel až do roku 1866, kdy se se vši vážností začalo s topografickým vyměřováním.“ (Sinclair str. 141)

Tak jako všechna apokalyptická učení měla i víra *pai marire* zřetelně rozvratnické prvky. *Pai marire* dosáhlo vrcholu svého věhlasu kolem roku 1865, kdy jej přijala asi pětina maorského obyvatelstva. Na severu však odsuzoval Te Uovo fanatické mučení Papahurihia⁴⁰ a v Turanganui odmítl Hirini Te Kani a Takiau přijmout jeho vůdcovství, byť dovolil Te Uovým misionářům, aby kázali, protože v jejich slovech neviděl nic pobuřujícího. Konvertité zdůrazňovali, že jejich náboženství nepodněcuje k válce. „Přední náčelník kmene Ngati Maru jménem Anaru Metete, jenž přijal víru *pai marire* roku 1865, řekl nejstaršímu evropským osadníkovi z Turanganui : *Zůstaň. Proč bys odcházel? Přidali jsme se k hauhau, protože si myslíme, že tím zachráníme naši půdu a zbytek našich lidí. Ale s osadníky nemáme žádný spor. [...] Všichni naši náčelníci [...] říkají, že osadníci mají být a budou chráněni.*“ (ibid, str. 142)

Te Ua se vzdal vládním vojákům v únoru roku 1866, poté co nabyl přesvědčení, že šířící se války jsou pro Maory katastrofické. Učil, že Bůh-Vítr⁴¹ a jeho andělé obnoví pro

⁴⁰ Nyní metodistický konvertita a vládní úředník

⁴¹ *Auta Hau*

Maory „nerozdělenou svatou půdu Kanaánu“. Vybízel, aby až do dne osvobození se kmeny rozdělily a stáhly a stáhli se za svoji linii míru. Jako kingitský vůdce a bojovník nepochybně považoval obranou válku Maorů za legitimní, avšak nehodlal vyprovokovat „poslední válku konce světa“. Vzdal se tedy v zoufalém pokusu zastavit válčení a v červenci 1866 těsně před svou smrtí napsal Te Whitimu a Tohuovi, v nichž dříve viděl své duchovní nástupce, že se zříká své víry.

Doktríny *pai marire* byly zdrojem mnoha dalších, následných náboženských hnutí, některá s ním byla dokonce přímo spojena, zvláště ta, která se s ním dostala do styku v rámci kingitského hnutí – tj. hnutí maorských králů. Samotná koncepce *Rohe Potae*⁴², vycházela přímo z te Uovy představy, že mezi Maory a pakehy musí být položena hranice míru. „Jak řekl Tawhiao roku 1865, „krvavé krveprolévání povstalo z rukou pakehů. Nebylo by správné sem přinášet krev, nechte ji, kde je.“ (ibid, str. 142) Následkem toho nesměl až do roku 1883 žádný bílý osadník překročit Rohe Potae bez svolení maorského krále.

3.11.3 Rok 1867 – Rok beránka

V samotném Taranaki se tato víra přenesla na několik dalších prorockých vůdců. Vizionář Titokowaru z kmene Ngati Ruanui přijal Te Uovo poselství, že války musí skončit. Prohlašoval, že rok 1867 je rokem dcer, rokem Beránka. Skutečnost však byla jiná: byl to rok konfiskace půdy, která prakticky zbavila lid Ngati Ruanui domova. Titokowaruova válka v letech 1868 – 69 v jižním Taranaki měla vytvořit vhodné hranice území, které by jim zajistilo přežití. Ale jeho moc se zhroutila, když porušil přísný zákaz cizoložství uvalený na bojovníky *pai marire* a kingity. U něho jakožto náboženského vůdce to byl dvojnásobný zločin, a tak se jeho úspěšné bojové jednotky prostě vypařily a válka dospěla k nečekanému konci.

Rok 1867 byl pod návalem zjevení označován jako „rok Beránka“ a těmito dojmy byla založena nová komunita v Parihace na úpatí hory Taranaki. Od samého začátku byla tato obec zasvěcena věci míru. „Jak zdůraznil Te Whiki, „ani války minulosti, ani války přítomnosti nebudou obnoveny.“ (ibid, str.143) Lidé v Parihace nosili ve vlasech bílá pera na znamení svého mírumilovného života.

⁴² Učení o ohraničení Země maorských králů

3.11.4 Te Whiti a život v obci Parihaka

Obec Parihaka byla postavena uprostřed zkonfiskované půdy. Te Whiti však nikdy neuznal oprávněnost těchto konfiskací. Jeho námitky měly mnoho specifických aspektů, z nichž nikoli ten nejmenší byl ten, že konfiskace byly bělochy ospravedlňovány na základě toho, že se maorské kmeny bouřily. To zásadně odmítal. Od roku 1869 začal kázat nutnost komerčního navrácení veškeré zkonfiskované maorské půdy a popíral právoplatnost zákonů uplatňovaných vůči Maorům. Rok 1869 nazval „rokem pošlapání“. Byl to rok, kdy začal s taktikou pokojné nespolupráce. Jeho cílem nebylo jen znovuzískání ukořistěné země, ale mnohem více chtěl uznání své nezávislosti.



Roku 1878 začalo vyměřování diskutované půdy v Taranaki. Te Whiti a Tohu byli proti – nazývali to krádeží půdy, která byla slíbena jim. A opravdu v konfiskační mapě z roku 1873 je poznamenáno, že požadavky Koruny se berou zpět. Pod vlivem Tohua zahájili



Obec Parihaka 5. listopadu 1861. Lidé jsou shromážděni na moři napravo uprostřed. Vše dělá od příbuzných na dle. Te Whiti a Tohu zvali společně přes jejich příslušné domky a přicházeli na shromáždění. Dle toho stálo se dle toho stálo. Všecko je Te Whitiho dle shromáždění. Měl Māori to dle toho, zapsáno v. M. A. Collis.

Maorové v květnu 1879 v Parihace své nenásilné protesty. Muži přicházeli do práce v malých skupinách, aby orali půdu, a tak ukázali, že jde o jejich vlastnictví. Den za dnem byli zajímány a posíláni do vězení a den za dnem je přicházeli nahradit další. Počet obyvatel Parihaky rychle narůstal, neboť sousední kmeny sem posílaly

své zástupce.

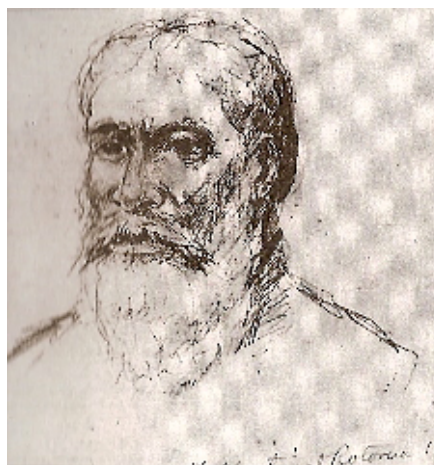
„Ve svých pravidelných měsíčních projevech k obyvatelům Parihaky vystihl Te Whiti situaci zcela jasně: „Vláda se pokouší vzít Izraeli kontrolu kmenových záležitostí (*rangatiranga*) a já se snažím zabránit vládě, aby se stala naším pánem jednou pro vždy.[...] Žádný zákon Evropanů nebude vládnout Maorům. [...] Nemysleme si, že Evropané mohou dělat zákony, kterými by nás ovládli. Nemohou. Nic z toho, co dělají, neobstojí.“ Te Whiki vysvětloval svůj plán týkající se osídlení země: „Země bude osídlena Evropany, ale Maorové

jako vlastníci půdy budou Evropany respektováni.“ Chtěl udělat z Parihaky Izrael, nové království Maorů.“(ibid, str. 144) Doufal, že se mu podaří uzavřít s vládou závaznou úmluvu, jež nahradí Dohodu z Waitangi⁴³, že vláda uzná Maory za vlastníky půdy a jejich právo bude respektováno.

Rozsáhlé spojení s ostatními kmeny, kterého Parihaka dosáhla, dovedla roku 1881 vládu k rozhodnutí zničit ji. 5. listopadu byla Parihaka násilně okupována. Všichni, kdo přišli od jinud, pak byli vyhnáni⁴⁴ a jejich domy zničeny. Te Whiti, Tohu a Titokowaru byli zajati, všichni tři strávili šest měsíců ve vězení v New Plymouthu a čekali na přelíčení u nejvyššího soudu. Toto legislativní šikanování však Parihaku nezničilo. Toka a Te Whiti byli po dvou letech propuštěni, vrátili se do Parihaky roku 1883 a začali s její rekonstrukcí. Konflikty týkající se půdy a zákonů nepřestaly a nezměnily se ani Te Whitiho podmínky. Později byli Te Whiti a Tohu znovu uvězněni. Parihaka zůstala centrem nenásilné rezistence vůči manipulativní legislativě bílých osadníků až do smrti obou vůdců roku 1907.

3.11.5 Víra ringatu

Jediná víra, která se zrodila z válek, ale odmítala jakoukoliv souvislost s *pai marire*, bylo *ringatu*. Jeho zakladatelem byl Te Kooti Arikirangi Te Turuki, kterého vláda poprvé uvěznila při dobývání Waerengy a Hiky roku 1865 „pro podezření, že je špión“. Te Kooti se narodil v náčelnické rodině kmene Ngati Maru v Poverty Bay, ale byl znám hlavně pro své výtržnictví v mladých letech. Byl zajat v občanských válkách v Poverty Bay a bez nadšení bojoval pro vládu jako většina „loajálních“ lidí z Turanganui, kteří měli za to, že jim byla válka vnucena. Jelikož se o jeho vyzvědačství nenašly důkazy, byl propuštěn, ale znovu uvězněn v březnu 1866, poté co byl vytipován jako potenciální původce výtržností při konfiskaci půdy. Přestože žádal o soud, byl poslán se zajatými vyznavači *pai marire* na ostrov Wharekauri. Tam, v „domě zajetí“⁴⁵ se mu dostalo poselství o osvobození.



Te Kooti Arikirangi r. 1887. Kresba tužkou od faráře Richarda Laishleyho.

Oddanost míru, jež byla základní složkou téměř všech pozdějších náboženských hnutí, pocházela od Tawhioa a stala se bytostnou součástí víry *ringatu*⁴⁶ od roku 1873. *Ringatu* na

⁴³ Tu zástupci lidu z Taranaki a z Raunui nikdy nepodepsali

⁴⁴ Jednalo se asi o 1600 lidí

⁴⁵ wharepononga

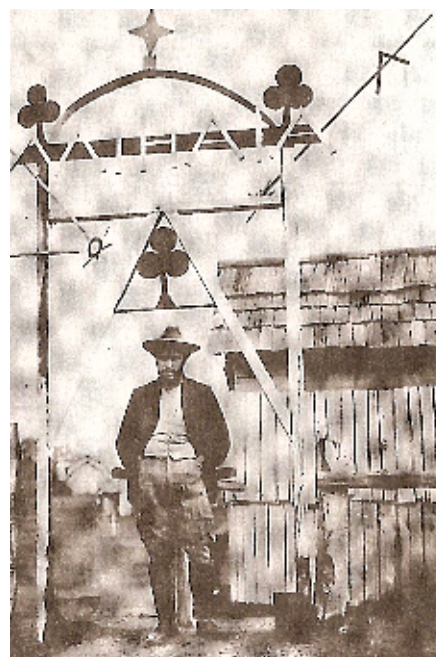
rozdíl od všech předchozích prorockých hnutí bylo s to přeměnit se v institucionalizované náboženství rovněž i proto, že jej jeho zakladatel vybavil patřičnou strukturou. Přestože existovaly – a stále ještě existují – regionální osobitosti *ringatu* a projevuje se v něm i rivalita týkající se vedení celé náboženské obce, místní struktury *ringatu* zůstaly zachovány všude tam, kde se tato víra dosud praktikuje.

V osmdesátých letech se v Hokianze objevily tři ženy prorokyně. Bylo poměrně neobvyklé, aby ženy braly na sebe tuto úlohu, ale existoval precedens v Písmu i u Maorů. Mojžíšova sestra Miriam (Maria) byla prorokyně. V roce 1885 založila Maria Pangari osadu blízko Kaikohe, do níž se nastěhovali lidé Ngati Hao z horní Waihou v očekávání zničení světa na konci března téhož roku. Když se její předpověď nesplnila, vrátila se jich většina domů, ale hnutí *waihou* pokračovalo. Osidlování Hokiangu s podporou vlády pokračovalo a roku 1896 už tam žilo více bílých osadníků než Maorů. Středisko protestu se přeneslo do Waimy, kde působil prorok Hone Toia. Ten dal dohromady komunitu svých přívrženců, kteří většinou pocházeli z okolí řek Omnia a Waima, a vedl hnutí proti novým sazebním zákonům týkajícím se maorského majetku poblíž silnic a rovněž proti dani ze psů, která byla zavedena místně roku 1896 a těžce postihla zemědělské obce jako Waima, zchudlé po skončení těžby pryskyřice. Maorové namítali, že měli psy dávno předtím, než přišel pakeha. Mnozí maorové se raději dali v letech 1896 – 97 zavřít, než bay daň platili.

„Hone Toia přímo prohlásil: „ Nikdy nebudeme platit žádné daně. Nebudeme poslouchat vaše zákony.“ Vláda odpověděla vysláním vojska a dělového člunu. Waima nakonec bezpodmínečně kapitulovala, protože člen parlamentu Hone Heke muže přesvědčil, že ta hrstka jejich zbraní jim nepomůže. Není jisté, zda měli vůbec v úmyslu bojovat, neboť Hone Toia řekl místním osadníkům, že s nimi žádný spor nevede. Vyslal také posla k těm, kdo číhal na blížící se vojáky, a rozkázal jim, aby nestříleli. Te Whitiho poselství pokojné rezistence přijali ve Waimu za své, ale i tak bylo šestnáct mužů včetně Hone Toiy obžalováno a uvězněno pro vyhlášení války královně Viktorii.“ (ibid, str. 151)

⁴⁶ Jméno nové víry je odvozeno od *ringa – tu*, což znamená zdvižená ruka. Toto náboženství se odvíjí od biblické historie Židů a prohlašuje, že všichni jeho věrní věří ve sliby dané Abrahamovi, Mojžíšovi a Davidovi, které budou splněny v době, kdy se Kristus objeví na zemi podruhé. Vyznavači *ringatu* rovněž věří, že biblická archa úmluvy bude obnovena a rod krále Davida navždy upevněn.

Politika prorockých vůdců byla ovšem opoziční, neboť v jejich interpretaci představovala koloniální historie jejich národa jen novou etapu útlaču Izraelitů. O to být zaslíbeným vůdcem se hlásilo hned několik uchazečů. Jedním ze zájemců byl i prorok Rua Kenana z Tuho, jemuž se dokonce podařilo zbudovat „Davidův svatostánek“ ve své obci. Jeho komunita Maungapohatu byla vědomě oddaná „dlouhému trvalému míru.“, jak jen Te Kooti dohodl s vládou, čehož důsledkem byl však další velký konflikt se zákonem, a to v době první světové války, kdy tito muži odmítli dobrovolně narukovat. Rua aktivně odrazoval od účasti ve válce, protože Te Kooti řekl: „Válka nedosáhne na Nový Zéland. Je to svatá země.“ Tato oddanost míru byla označena za buřičství, ale protože se



Prorok Rua stojící v bráně svého Nového Jeruzaléma v Maungapohatu r. 1908.

jednalo o narukování dobrovolné, a samo jeho odmítnutí tedy nelegální nebylo, našla se pro Ruu jiná obvinění. Maungapohatu byla napadena ozbrojenou policií 2. dubna 1916 údajně proto, aby byl Rua zatřen kvůli pokoutnému prodeji lihovin. Rua byl souzen za pobuřování, ale uvězněn byl jen za to, že dříve „zřejmě unikl zatčení“. Když se roku 1918 Rua vrátil z vězení, byla Maungapohatu znovu vystavěna. Rua pak žil stranou od osady, aby vyzkoušel sílu lidu. Později řídil přestavbu domů v očekávání konce světa. Když se Bůh neobjevil, vysvětlil Rua svým lidem, že chyba je na jejich straně. Chiliastické vykoupení bylo odloženo. Rua zemřel roku 1937, poté co předpověděl, že bude vzkříšen a vstane z hrobu. Až doposud žije na Novém Zélandu několik věřících, kteří si uchovávají naději na Ruovo vzkříšení.

Proroci často zavrhovali maorské světské vůdce a většina z nich se odmítala účastnit snah o politickou jednotu. Ze všech proroků si získali nejvíc stoupenců Te Ua a Ratana, kteří rychle zvládli kmenové rozdíly a sjednotili asi pětinu maorského obyvatelstva. Ve sčítání lidu z roku 1981 byla *ratana* nejpočetněji zastoupenou autentickou domorodeckou vírou a třetím nejrozšířenějším náboženstvím maorského lidu hned po anglikánském a římskokatolickém vyznání.

Všichni proroci zdůrazňovali, že Maorové mají společnou identitu s izraelity, potírali kmenové rozdíly, které akceptovali jen z historického hlediska. Čerpali z tradičních maorských kosmologických představ a zvláště z učení o roli duchů předků, kteří se mohou zjevovat žijícím lidem v různých podobách. Věří se, že předkové mluvili a mluví ústy bohů a jsou schopni si vybavit, co se ještě nestalo. Tyto maorské představy cyklické historie byly

vneseny do soustavy víry židovské a křesťanské, a tak bylo vytvořeno nové náboženství. Podobně jako staří Izraelité i maorští proroci věřili, že Bůh provází lidi časem. Jen někteří měli ve svých vizích představu mesiáše a v některých hnutích učili vůdcové přímo, že svoboda lidu Božího spočívá v jeho vlastních rukou.

Přesvědčení o exodu pak zůstává živým vůdčím principem ve světě Maorů až dodnes.

3.12 Maorové na přelomu století a v době první světové války

Maorové chápou historii cyklicky, říkají: „staré časy, které jsou před námi“.⁴⁷ Jejich stanoviska ve dvacáté století byla ovlivněná zážitky z minulosti, především tím, jak se jejich život změnil kontaktem s bílými kolonisty po dobu více než jedno sta let. Ačkoli zpočátku vítali obchodníky a misionáře, nad nimiž měli dohled, bylo stále těžší jednat s evropskými kolonisty, kteří proudili do země po anexi v roce 1840. Roku 1858 už byly jen menšinou ve vlastní zemi. Mnoho náčelníků podepsalo Dohodu z Waitangi v očekávání, že zaručí jejich nezávislost, jejich půdu a další cenné věci. Očekávali, že guvernér kolonie bude jejich ochráncem, ale zjišťovali, že on a koloniální politikové, kteří převzali velkou část jeho moci, prosazují zákony ve prospěch nových osídlenců. Jejich vojáci neudržovali mezi maorskými kmeny mír, ale byli používáni k válce proti nim.

Během let zkoušely skupiny Maorů v jednání s pakehy různé strategie, které obvykle znamenaly buď rezignaci, nebo spolupráci. Ti, kteří se bílým postavili silou zbraně, vyhráli mnoho bitev, ale prohráli válku. Podle novozélandského zákona o osídlení z roku 1863 byly kmeny v Taranaki, Waikatu a v Bay of Plenty postiženy konfiskací velkého množství půdy, což v nich natrvalo zanechalo pocit hořkosti. Ale ani *kupapové*, ti z nich, kteří spolupracovali dokonce do té míry, že bojovali v řadách bělochů, nepořídili celkem vzato o mnoho lépe. Podle zákonů o půdě měli možnost bojovat za právo na svou půdu prostřednictvím Soudního dvora pro pozemky domorodců. Velice často museli půdu prodat, aby měli na zaplacení poplatků za dokazování toho, že jim půda patří. Od roku 1840 byli Maorové neustále zbavováni své půdy ve prospěch Koruny či soukromníků. V roce 1890 už měla Koruna a evropští kolonisté ve vlastnictví 22 milionů z 26 milionů hektarů Nového Zélandu. Zbývající půda, která ještě patřila Maorům, ležela ve vzdálených divokých hornatých částech Severního ostrova.

Hospodářská situace Maorů byla vždy silně závislá na půdě. Některé kmeny a podkmeny byly už téměř bez půdy a udržovaly bídou existenci drobným zemědělstvím,

⁴⁷ *Nga wa o mua*

sběrem plodin a příležitostnou prací pro bílé. Jiní užívali výtěžků prodeje nebo pronájmu půdy na doplnění zisků z těchto činností, a velice často jako jediný zdroj obživy. Ale někteří, zvláště tam, kde měli schopné místní předáky, začínali různě podnikat, včetně pastevectví, mlékárenství, dobývání kauri a rybaření.

Podobné rozrůznění existovalo i v sociálních poměrech Maorů. Někteří potomci rasově smíšených manželství se asimilovali v evropské populaci, ačkoli o něco málo větší počet se jich podle statistiky asimiloval v populaci maorské. Pár úspěšných Maorů bydlelo po způsobu Evropanů v dřevěných domech s patřičnou vnější stafáží, ale většina Maorů žila v nouzových staveních a často se stěhovala. Jejich zdraví nebylo pevné a všechna sčítání lidu od roku 1874 do roku 1896 ukazovala, že jich pomalu ubývá vlivem vysoké úmrtnosti dětí, nehygienických životních podmínek a zákeřnosti evropských nemocí. Maorské léky byly k ničemu, dokonce často i zabíjely, a evropské obvykle nebyly dostupné.

Přes to vše byla maorská společnost mnohem houževnatější, než mnozí lidé očekávali. Přes veškerý tlak ze strany osadníků, úředníků, misionářů a učitelů Maorové většinou odolávali asimilaci. Jejich příbuzenská soustava, jejímž jádrem byla rodina (*whanau*), včleněná do podkmene (*hapu*) a posléze do kmene (*iwi*), přežívala. Přestože některé kmeny a podkmeny byly válkami zdecimované nebo téměř vymřely, jiným se dařilo. Některé dokonce posílilo rozhodnutí Soudního dvora pro pozemky domorodců přidělit půdu těm, kteří ji vlastnili před rokem 1840. Maorové byli ke svým příbuzenským skupinám loajální, ale v případě potřeby mohli také využít linie spojující je s jinými kmeny na základě sňatku. Taková sdružování uvnitř kmene a mezi kmeny nezmizela ani v e dvacátém století. Ani postavení maorského náčelníka se v podstatě nezměnilo, ať už se jednalo o dědičné náčelnictví nebo bylo získáno za zásluhy, popřípadě o náčelnictví žen u některých kmenů. Mladí lidé, kteří si osvojili dovednosti pakehů, uvykli jednání se světem bílých lidí, ale doma ve shromáždění (*marae*) rozhodovali tradiční náčelníci.

3.12. 1 Maorská hnutí

Ve svém boji proti bělochům v 19. století vytvořili Maorové řadu nadkmenových organizací, které se rovněž zachovaly do 20. století. Každá z nich svým způsobem vyjadřovala svébytnou autoritu a identitu (*mana motuhake*). Hnutí maorských králů přežilo waikatskou válku a roztržku mezi kmeny Waikato a Ngati Maniapoto, která vedla k otevření Země králů pro další kmeny v roce 1885. Kingitské hnutí přetrvalo do 20. století navzdory příležitostným



neshodám a postupné ztrátě podpory od širě založené konfederace Tainui, nazvané podle legendární kánoe předků. Ještě širší základnu mělo hnutí *Kotahitanga*. Tradovalo se od těch, kdo roku 1835 podepsali Busbyho Prohlášení nezávislosti a roku 1840 Dohodu ve Waitangi, případně od těch, kdo se zúčastňovali četných shromáždění (*hui*), jež vyústila do utvoření maorského parlamentu roku 1892. I když tato maorská sněmovna nebyla nikdy uznána novozélandským parlamentem, přesto pokračovala v činnosti až do roku 1907. A konečně tu bylo hnutí maorských proroků založené takovými osobnostmi jako Te Ua, Te Kooti, te Whiti, v jejich díle pak ve 20. století pokračovali proroci Rua Kenana či T. W. Ratana. Tito náboženští myslitelé měli každý také svou politickou koncepci, neboť Maorové nerozlišovali důsledně mezi politikou a náboženstvím. Proroci obvykle nebyli muži v tradičním postavení náčelníků (*rangatira*), ale solidarizovali s obyčejnou vrstvou lidí, kteří často neměli žádnou půdu a ocitali se mimo svůj kmen.

Koncem 19. století byly situace Maorů v zemi, která jim kdysi patřila, nanejvýš povážlivá. Nepříliš perspektivní byla budoucnost jejich národa, jehož příslušníků stále ubývalo. Držení zbytků půdy bylo nejisté. Jejich obranné strategie, ačkoli poskytovaly krátkodobé zadostiučinění, vždycky nakonec selhaly. Ničivá síla bílých lidí se jako moloch valila dál a zdálo se, že není prostředku, jenž by Maorům pomohl a byl přijatelný pro všechny. Mnoho starších kmenových vůdců hledělo stále do minulosti a bylo posedlých starýma léky na staré těžkosti. Ale nová generace maorů byla připravena odpoutat se od svých starších i od minulosti.

3.12. 2 Období Strany mladých Maorů

Maorové často používají větu: „když se stará síť potrhá, začne se používat nová“, aby naznačili příchod nové generace. Tak se stalo i v začátcích vystoupení Strany mladých Maorů, skupiny horlivých reformátorů, většinou absolventů školy te Aute College a novozélandských univerzit, kteří měli v první polovině 20. století postupně přetvořit maorskou společnost. Do starého maorského problému vnášeli novou iniciativu – šlo opět o to zlepšit sociální a hospodářskou situaci Maorů a zároveň se vzepřít neoprávněnému zasahování bělochů. Přestože tito Maorové byli elitou z univerzit západního stylu a věděli, jak se do systému bělošské situace zapojit, jejich úspěch závisel také na podpoře kmenových starců, již nebylo snadné získat.

Reformy jež si stanovila cílem Strana mladých Maorů, by nikdy nešlo prosadit bez spolupráce s kmenovými staršími na místní úrovni. Kmeny se ještě nevzpamatovaly

z konfiskací půdy, na reformy Maorové pohlížela jako na něco, co zavání metodami pakehů, a raději se vraceli ke staré víře maorských králů či učení Te Whitiho. Král Tawhiao zemřel roku 1894 a Te Whiti roku 1907, ale kmeny Waikato a Taranaki byly nadále neústupné, a teprve po první světové válce se Pomareovi a Ngatovi podařilo přimět je, aby přistoupily na reformy zdravotních a pozemkových opatření.

Na přelomu 19. a 20. století, když se mladí Maorové ujímali iniciativy, byli běloši přístupnější zásahům v jejich prospěch. Liberální vláda, jež vzešla z voleb roku 1890, uzákonila pro Maory určitá sociální opatření včetně starobních důchodů (1898), byť byly stále nižší než důchody bělochů. James Carroll, původem z kmene Ngati Kahungunu, byl členem liberálního kabinetu a roku 1899 se stal ministrem pro záležitosti domorodců. Přestože nyní zasedal v parlamentu evropského typu, vždy se snažil krotit žádostivost bělochů po maorské půdě a hájil zájem Maorů třeba jen na zbytku půdy. Pomáhal radou Strana mladých Maorů a využíval ji při vytváření a zavádění důležité legislativy.

3.12.3 Pozemková a zdravotnická politika přelomu století

Když se Carroll stal ministrem, použil roku 1900 Ngatovy pomoci při návrhu dvou důležitých zákonů, a to zákonu o správě maorské půdy a zákonu o maorských radách, které řešily problémy spojené s půdou a zdravotní záležitosti. Zákon o správě maorské půdy⁴⁸ přinášel alternativní řešení systému soukromého a státního nákupu maorské půdy. Tento zákon dovoľoval Maorům prodávat nebo pronajímat půdu prostřednictvím pozemkových výborů⁴⁹. Jelikož však tyto výbory měli řídit běloši, nechtělo se maorským majitelům půdy v tomto směru spolupracovat. Během pěti let nebyla prostřednictvím těchto výborů prodána žádná půda a pouze 68 298 hektarů bylo pronajato. Carroll byl nařčen z politiky vyčkávání a roku 1905 vláda novelizovala zákon tak, že maorská půda měla být povinně svěřována pozemkovým výborům. Zákon však též vyžadoval, aby si maorští majitelé ponechali minimální zálohu – deset hektarů na hlavu. Výbory teď usilovně pracovaly a do roku 1914 hlásily, že se prodalo 408 778 ha a pronajalo 1 095 246 ha maorské půdy.

Roku 1907 byl Ngata spolu s předsedou Nejvyššího soudu sirem Robertem Stoutem jmenován do komise, která měla doporučovat zajištění nebo další převod zbývajících maorské půdy. Oba se stavěli kriticky k tomu, že Koruna má předkupní právo a získává maorskou půdu pod cenou, ale připouštěli, že by se některé koupě měly dokončit, zvláště ve střední

⁴⁸ Maori Land Administration Act

⁴⁹ Land boards

oblasti Severního ostrova. Na druhé straně trvali na tom, aby kmeny, které už držely jen velmi málo půdy, měly ji zajištěnou natrvalo. Stout a Ngata z titulu své komise upozornili, že stát neudělal v letech 1891- 1911 nic, co by povzbudilo Maory ke kultivaci jejich půdy. „V důsledku toho byli Maorové národ v nanejvýš svízelné a kritické situaci [...] živoří v úpadku [...] Jako diváci můžeme přihlížet, jak tito lidé hladovějí uprostřed příbytků. Bylo tedy na Maorech, aby si z bryndy pomohli sami.“ (Sinclair, 2003, str. 277)

Ngata a jeho kmen Ngati Porou již ukazovali, jak by se to dalo řešit. Pod důmyslným vedením Ropaty Wahawahy a Paratenea Ngaty si kmen ponechal nejlepší část svých pozemků a začal rozvíjet pastvinářství. Řízení tohoto procesu bylo kontrolováno neformálními výbory majitelů, jež bylo v roce 1903 uznány za legální orgány podle dodatku k zákonu o správě maorské půdy z téhož roku. Tyto nyní legální výbory dávaly také možnost vyhnout se rozkouskování maorských pozemků, které nastávalo v rámci činnosti Soudního dvora pro pozemky domorodců v předchozích čtyřiceti letech. Majitelé tedy odmítali dělení půdy mezi jednotlivce, zvolili si management, začali na pozemcích hospodařit jako jeden podnik, a tak poskytovali zaměstnání a dividendy všem majitelům. Systém takovéto správy se projevil jako zvláště výhodný pro pastvinářství na rozlehlých pozemcích, které byly ještě v držení Maorů. Jejich systém postupně přejímaly další kmeny a ve výhodné situaci jej aplikovaly i na jiné druhy hospodaření, např. na dřevařství.

Takovýto správní systém byl však stěží uplatitelný tam, kde už byla maorská půda rozkouskována následkem činnosti Soudního dvora pro pozemky domorodců a nákupu bělošských kupců. I zde však Ngata přišel na řešení, totiž konsolidací nároků na půdu. Svou činnost v tomto směru zahájil roku 1911 na východní pobřeží. Tam se pomocí nesčetných schůzí s majiteli domohl toho, že vyměnili a jinak seskupili jednotlivé pozemky, aby tvořily souvislé celky. Splnění tohoto úkolu mu zabralo pět let. Aby konsolidaci uspíšil, navrhl Ngata výměnu jednotlivých dílů půdy a doporučil cestu jejího zhodnocování. Jeho úsilí však narušila válka, takže též s ohledem na nedostatečnou vládní pomoc konsolidace mimo oblast Ngati Porou pokračovala až v dvacátých letech.

Ačkoli rozvoj na pozemcích kmene Ngati Porou byl v tomto ohledu zřejmě nejpozoruhodnější událostí před rokem 1914, pokoušeli se i další Maorové zvelebovat svou půdu a podnikat, i když často s jistým rizikem, neboť ohledně držení půdy panovala nejistota a hrozil též nedostatek kapitálu a odborných znalostí. Uvážíme-li však, že Maorové i nadále přicházeli o své pozemky, jsou na místě pochybnosti, zda vůbec ke zlepšení hospodářské situace Maorů došlo. Většinou i nadále získávali ze své půdy jen nuznou obživu, případně se živili příležitostnými pracemi pro bílé.

K určitému ozdravení v záležitosti Maorů však přeci jen došlo. Pomalu, ale trvale rostla maorská populace, od roku 1901 do roku 1916 se její počet zvýšil ze 45 549 na 52 997. Posilovala se imunita Maorů vůči infekčním evropským chorobám, dosud pro ně smrtelných, a zlepšila se i lékařská péče. Rok 1900 přinesl strach z epidemie a tehdy vláda urychleně zřídila ministerstvo zdravotnictví s hygienickým oddělením pro maorské obyvatelstvo, neboť se obávala, že by se nemoc mohla rychle rozšířit v maorských vesnicích, kde se na hygienu příliš nedbalo. Začalo se se soustavnou kampaní, provádělo se očkování a operace, ničila se zdravotnický nevyhovující stavení, rušily se studny se závadnou vodou a hlavně se prováděla osvěta maorské veřejnosti a vštěpovala se jí nezbytnost západní medicíny. S pomocí zákona z roku 1907 se pokoušelo zamezit aktivitám údajných tradičních léčitelů, z nichž byli mnozí jen podomní prodavači pochybných léků. Snad ne všechny tyto zdravotnické reformy dosáhly do každé maorské vesnice, ale jejich účinnost se projevila v roce 1913, když vypukla epidemie černých neštovic a očkování zarazilo šíření nákazy.

Strana mladých Maorů postupovala rychle od provádění místních reforem k celostátní politice. Do parlamentu se v doplňovacích volbách Ngatovou zásluhou dostali Buck a pak i Pomare. Oba z počátku podporovali liberální stranu, Pomare byl jmenován do výkonného výboru Masseyho vlády, v němž byl členem zastupující Maory, tedy v téže funkci, kterou v letech 1909 – 1912 zastávali Ngata a Buck v liberálních kabinetech. Ke Ngatově a Buckově roztrpčení musel Pomare z titulu své funkce obhajovat vládní požadavek další maorské půdy, později však tito dva maorští politici Pomareho stanovisko akceptovali, neboť si uvědomili, jak je důležité mít ve vládě někoho ze Strany mladých Maorů.

Carroll a Strana mladých Maorů značně ovlivnili parlament v letech před první světovou válkou. Tento vliv pokračoval pak ještě příštích dvacet let, kdy nejdřív Pomare a pak Ngata byli významnými osobnostmi ve vládním kabinetě.

Díky válečným zásluhám mohli Maorové doufat, že si na vládě vydobudou určité ústupky. Na výzvu k dobrovolné účasti sestavili kmeny „kupapū“⁵⁰ maorský průzkumnický prapor. Velícím důstojníkem byl běloch, ale jen několik Maorů se stalo „nadpočetnými“ důstojníky a Buck, jenž do praporu původně nastoupil jako lékař, se stal zástupcem velitele. Maorské jednotky bojovali u



⁵⁰ Tj. ty, které spolupracovali s bělochy

Gallipoli a ve Francii. Z 2227 maorských vojáků 336 bylo zabito v bitvách nebo podlehl zranění a 734 vojáci byli raněni. Z kmenů, jimž byla zkonfiskována půda, se do války hlásilo jen velmi málo dobrovolníků. Ve Waikatu vedla protiválečnou kampaň míšenka Te Puea Herangi, nová naděje kingitského hnutí, vnučka někdejšího smírčího soudce H. N. Searanckeho, jenž byl považován za Němce. Ve válečné hysterii začali tuto aktivistku lidé přezdívat „Němka“ a vláda nato zavedla ve Waikatu brannou povinnost, jejímž následkem bylo zatýkání a věznění ještě těsně před koncem války. Podobná hysterie nastala, když prorok Tuhoe Rua Kananna byl podezříván z agitace proti dobrovolnictví. Rua Kenana byl roku 1916 zatčen údajně za prodej alkoholu a po protahovaném soudním řízení uvězněn v aucklandu. Takové události přidaly na letitém zahořklosti Maorů a bylo třeba se s nimi vyrovnat., měl-li krásný nový svět být po válce vskutku lepší než ten starý i v ohledu běloško-maorských vztahů.

3.13 Období po první světové válce

Co se týče Maorů, neměla Masseyova vláda na začátku šťastnou ruku, neboť neposkytovala válečným vysloužilcům z řad Maorů stejnou pomoc jako bělochům. Navíc byli Maorové koncem války mnohem více zasaženi chřipkovou epidemií. Zamřelo jich na ni sedmkrát více než bílých Novozélandců. Mnoho z nich se v zoufalství obrátilo na svého léčitele vírou T. W. Ratanu, který roku 1919 začal předvádět zázračné léčitelství na své farmě poblíž Warnaganui.

Navzdory zákeřné chřipce však znamenalo sčítání obyvatelstva v roce 1921, že počet Maorů (v tom roce 56 987) se zvyšuje rychlejším tempem než počet obyvatel evropského původu. Zdraví Maorů se zlepšilo, úmrtnost klesala, ale přesto až potlačení tuberkulózy po druhé světové válce se úmrtnost maorů přiblížila úmrtnosti bělochů.

Maorské obyvatelstvo se i nadále věnovalo převážně zemědělství, ale jak jeho počet stoupal, bylo zřejmé, že všichni se na stále menších a menších pozemcích neuživí. Roku 1920 vypracovalo ministerstvo pro záležitosti domorodců zprávu, že od roku 1911 bylo vykoupeno 950 837 hektarů půdy, a to Korunou 408 720 hektarů a zbytek soukromými kupci prostřednictvím maorských pozemkových výborů. V maorském vlastnictví zůstalo pouze 1 937 549 hektarů půdy, z čehož jen 367 170 hektarů bylo vhodných pro zemědělství. Zpráva končila tím, že Maorové se „zbavili téměř veškeré půdy, které se zbavit mohli, aniž by se většina z nich stala bezzemky, což by v budoucnu pravděpodobně znamenalo, že by byli břemenem státu.“ (Sinclair, 2003 str. 281). Vidina maorských chudých, závislých na státu,

měla ochladit nadšení budoucích vlád pro nákup maorské půdy. Ve dvacátých letech začaly vlády přistupovat v větším pochopením k řešení dlouhodobých maorských obtíží s pozemky. Na této změně v postoji měl zásluhu Gordon Coates, farmář ze Severního ostrova, jenž si dovedl získat přízeň Maorů. Ministerstva pro záležitosti domorodců se ujal roku 1921 a tento úřad si ponechal i v době, kdy se po Masseyově smrti roku 1925 stal předsedou vlády. Coates sice nevzal Ngatu do vlády, ale i nadále se řídil jeho radami. Většině maorských požadavků bylo vyhověno. Půda sice vrácena nebyla, ale vyplácela se za ni náhrada kmenovým radám. Vplácené sumy byly ovšem více méně symbolické ve srovnání s hodnotou půdy, o kterou kmeny přišly a jejíž cena nesmírně klesla inflací pozdějších let.

Finanční kompenzace za utrpěné křivdy, jakkoli byla v zásadě důležitá, poskytla jen málo živobytí lidem z kmenů, které ji obdržely. Kmenová rada obvykle utratila roční příjem na kulturní účely – na kmenová shromaždiště či stipendia pro děti Maorské obyvatelstvo se tedy muselo znovu starat o zhodnocování zmenšující se rozlohy svých pozemků a čím dál tím víc využívat ekonomiky bělochů.

3.13.1 Ngatovy reformy

Ngata byl od roku 1919 nejvlivnějším Maorem v Zemi. Ačkoli vedl velmi rušný politický život, zůstal i nadále aktivně zapojen do úsilí o pozemkovou reformu. Například v úrodném údolí Waiapu přesvědčoval lidi z kmene Ngati Porou, aby se dali na mlékárenství formou samostatně hospodařících jednotek. Zdejší Maorové tedy nakoupili prvotřídní dobytek, postavili chlévy, instalovali elektrické dojičky a odváděli smetanu do družstevní mlékárny v Ruatorii. Roku 1926 pozval Ngata Coatese do Waiapu, a ten byl tímto systémem tak nadšen, že souhlasil s opatřením státního fondu na kultivaci maorské půdy. Ngata nezanedbal jedinou příležitost, aby se pochlubil tímto pokrokem i jiným kmenům a získal je pro podobné využívání jejich půdy.



Když se Ngata stal ministrem pro záležitosti domorodců, předsedal důležitým výborům, někdy i přebíral jiný resort, dokonce byl nějaký čas úřadujícím předsedou vlády. Po dobu několika let měl v maorských záležitostech zcela volnou ruku a měl též možnost utratit nebývalé sumy peněz na kultivaci maorské půdy – a to navzdory tomu, že tehdy se celá země blížila nejhorší hospodářské krizi ve dvacátém století.

Detaily plánů na rozvoj práce na pozemcích připravoval Ngata sám a uváděl je ve svých ročních zprávách pro parlament. Realizace jeho plánů vyvolala značné nadšení, protože poskytovala veřejně prospěšnou práci pro dosud nezaměstnané nebo jen příležitostně zaměstnané muže, ale i pro ženy a děti. Ngata ve svém systému viděl prostředek obnovení kmenové hrdosti a kultury a doufal, že se obnoví i stará shromaždiště (*marae*) a vytvoří nová. Příležitostně využil i možnost převést korunní půdu nebo koupit zkrachované majetky bělochů pro maorské osady.

Ngata spravoval svůj resort s ohromným zanícením, bral na sebe zodpovědnost za různé druhy výdajů na vybavení, vozy, osivo, hnojivo, dobytek i pracovní síly. Účetnictví jeho resortu nebylo vedeno pečlivě, a tak i přes reorganizaci tohoto ministerského úřadu odmítl generální auditor účty schválit. Ministerský předseda George Forbes určil komisi na prošetření Ngatovi administrativy. V roce 1934 předložila komise o Ngatově administrativě kritickou zprávu, zvláště o jeho osobním stylu práce a znevažování úředních předpisů, o jeho údajném nadřizování svému kmeni a rodině i o korupci některých jeho podřízených (nikoli však jeho samotného). Ngata přiznal zodpovědnost za tyto nedostatky a rezignoval. Zpráva komise z roku 1934 však také ukázala, že vláda bílých má málo tolerance vůči Maorům na zodpovědných místech a málo pochopení pro maorský způsob práce.

Ngata a jeho spolupracovníci se nezabývali jenom otázkami půdy. Pustili se do rozsáhlého programu kulturní obnovy, někdy nazývané maorskou renesancí. Ve dvacátých letech byla zřízena Rada pro maorský etnologický výzkum a Rada účelového maorského fondu, které měly podporovat publikaci maorských materiálů a pomáhat vzdělávání Maorů. Maorský jazyk se stal předmětem studia na univerzitě roku 1925 a roku 1929 předmětem přijímacích zkoušky na univerzitu. V Rotorue byla založena Maorská škola umění a uměleckých řemesel, kde se učili maorští řezbáři. Ožilo stavební umění dřevěných domů z řezbářskými ornamenty, z nichž jeden byl zbudován jako Carrollův památník ve Wairoe, další pak jako památník Ngatovy ženy Arihii ve Waioamatatini a konečně Pomareův památník ve Waitaře. Schůze při slavnostním otevření těchto památníků byly pro Maory významnou událostí. Byla pro kmeny příležitostí vzájemně se pohostit a předvést své řečnické umění, tance se zpěvem a sportovní zdatnost. Často se organizovaly mezikmenové zápasy ragby a pro ženy závody v hokeji. Čistě maorský tým All Black hrál proti zahraničním hostujícím družstvům nebo sám jezdil do zahraničí.

Všechny tyto aktivity byly důkazem energie a kvasu v maorské společnosti a kultuře, zvláště na kmenové rovině, avšak ne vždy se Maorům, takto dařilo. Zatímco některé kmeny měly půdy relativní dostatek, jiné jí měly velmi málo. Ngatův velkorysý plán rozvoje

zemědělství nemohl v době hospodářské krize zastavit proud Maorů z těchto chudých kmenů do měst, kde je čekala nezaměstnanost. V roce 1933 se odhadovalo, že maorských nezaměstnaných mužů je 40% ve srovnání s 12% nezaměstnaných mužů evropského původu. Ngatova pozemková politika mohla udělat jen málo nebo nic. Mnoho se jich připojilo k náboženské obci *ratana*, která získávala věřící v těžce postižených maorských obcích na vzdáleném severu, v jižních oblastech severního ostrova a na Jižním ostrově. V těchto komunitách zajišťovali ratanští duchovní místní okruh přívrženců ratanova politického poslání – totiž podchytit čtyři maorská křesla v parlamentu. Ratana ochutnal výsledky svého úsilí již v roce 1922, když jeho syn Tokuru dostal 800 hlasů za západní Maory. V roce 1928 pak postavil kandidáty za všechny čtyři maorské volební obvody s cílem ratifikace Dohody z Waitangi, odstranění příčin maorských stížností a dosažení specifické důstojnosti a identity maorského lidu⁵¹. Roku 1935 vyhrál Tokuru Ratana volby za západní Maory a v dalších volbách získali kandidáti ratansko-labouristické koalice všechny čtyři maorská křesla. Tyto politické změny byly příznačné pro sociálně-ekonomickou transformaci, která měla zasáhnout maorskou společnost, a ještě více pro neprospěch Ngatova plánu rozvoje maorského zemědělství, který měl zastavit proletarizaci Maorů.

3.14 Novozélandská společnost v době 1. světové války a době poválečné

Relativní úpadek Nového Zélandu v letech 1912 – 1930 se nepřipisuje obvyklým jevům souvisejícím s úpadkem společnosti – nadměrné moci odborových organizací či morálnímu úpadku – ale něčemu úplně odlišnému: venkovské hlouposti. Tvrdí se, že v daném období farmáři ovládali ekonomiku, politiku a sociální vztahy více než kdy jindy. Farmáři podle historiků tvořili „vládnoucí třídu“.⁵² Lidé v té době často rádi zdůrazňovali, že farmáři jsou páteří země. Názory většiny farmářů, zvláště malých, začínajících a těch, kteří hospodařili v odlehlých regionech, byly zmatené, zaostané vlivem ekonomické nestability jejich hospodářství, nedostatkem času na odpočinek a vzdělávání, nekulturností životního stylu, společenské izolovanosti a materiální zanedbanosti.

„Na rozdíl od liberálů v devadesátých letech a labouristů konce třicátých let, kteří žili ve městech, byly vyhlídky farmářů v novozélandské společnosti dosti nevyvážené, byli odsouzeni k provinčnosti. Takže s Novým Zélandem to tedy v letech 1912 – 1930 šlo údajně nezadržitelně s kopce, neboť šlo především o prospěch venkovských balíků, primitivních

⁵¹ *Mana Maori Motuhake*

⁵² Měli svých pět premiérů v letech 1912 – 1935 a Unie arkýřů byla nejvlivnější nátlakovou skupinou.

zálesáků, nevzdělanců s malou představou o tom jak řídit společnost, která se modernizovala, nabývala stále více městského charakteru a byla sofistikovanější.“ (Sinclair, 2003 str.159)

Pocit, že společnost udělala krok vzad, vyvěral především ze zjištění, že docházelo k nebývalému ohrožování lidských práv. V roce 1913 úřady vážně ohrozily právo odborových svazů na stávku. Během první světové války byly ohroženy další svobody, byla zavedena cenzura, vyhlášena všeobecná branná povinnost⁵³ a v prosinci 1916 byla zpřísněna válečná nařízení týkajících se protistátních agitací, které se vykládali jako podněcování nevraživosti mezi společenskými třídami, narušování válečné výroby a vyjadřování odporu proti válce, což všechno vedlo k uvěznění několika labouristických předáků, agitujících proti branné povinnosti. Pozměňovací zákon o expediční armádě z prosince 1918 zbavil na 10 let občanských práv muže, kteří z důvodu svědomí odmítali vojenskou službu.



Odvodní úřad v Aucklandu. Odvody byly do r. 1916 dobrovolné, pak byla zavedena všeobecná vojenská povinnost.

Za příznak odumírajícího ducha země se považoval odchod význačných umělců. Třetím ukazatelem vývoje, který historikové chápou jako nesprávnou cestu, jsou výsledky ekonomiky. Od roku 1895 do roku 1907 prodělal Nový Zéland dvanáct let intenzivního ne nepřerušného hospodářského růstu, spojeného s plnou zaměstnaností, růstem reálných mezd a snižováním majetkové nerovnosti bez inflace a nadměrných půjček. Potom se pohyb růstu zpomaloval, byl značně nestabilní a provázely jej veškeré problémy, které dříve neexistovaly. Recese přinesla v letech 1908 – 1910 zvýšenou nezaměstnanost. První světová válka pak sice povzbudila konjunkturu a vedla ke snižování nezaměstnanosti, avšak za cenu snižujících se reálných mezd, prudkého nárůstu státního dluhu, vysoké inflace a snižující se majetkové nerovnosti.

Netečnost vlády je též přičítána tomu, že než se Massey a jeho spolupracovníci v roce 1912 dostali k moci, strávili v opozici neúměrně dlouhé období. Když se konečně dočkali vládního úřadu, jejich přirozená touha udržet si jej je vedla k opatrnosti, a proto nikdy nejednali dřív, než se seznámili s veřejným míněním. Ve vládě zasedala řada oportunistů, ale Massey je odmítal propustit, protože se jim cítil zaváván za to, že při něm stáli od roku 1903, kdy se stal vůdcem opozice.

⁵³ Nový Zéland byl prvním britským dominiem, které ji zavedlo

Problémy související s administrativou v době války Reformní stranu oslabovaly. Kromě toho měla po další osm let v parlamentu jen malou většinu. Někteří historikové připouštějí, že éra Reformní strany nebyla zcela bez úspěchů. V roce 1912 restrukturalizovala státní správu. Ve dvacátých letech zřídila rady primární výrobců, aby zajistila lepší zvládání exportu. Lze též připustit, že někteří ministři byli poměrně schopnými úředníky. Ministr pro záležitosti Maorů Gordon Coates se zasloužil o řešení maorských problémů a sám Massey se vyznamenal v oblasti zahraničních vztahů. Tyto úspěchy byly však podle názoru většiny historiků vážně podkopávány škodami, jež vláda napáchala v ostatních oblastech. Reformní strana nepokračovala ne cestě liberálů z let 1891 – 1912, která směřovala k vytvoření humánní, rovnoprávné společnosti.

Zanedbávání sociálních opatření také způsobilo, že vláda reformní strany nebyla s to získat si důvěru odborů po jejich porážce v sérii průmyslových konfliktů z let 1912 – 1913. Kdyby byla Reformní strana napravila ekonomické nerovnosti způsobené válkou, mohla zabránit negativním důsledkům jejich přetrvávání a uchránit zemi před novými protesty dělníků v letech 1917 – 1920. Místo toho se Reformní strana pokusila potlačit neklid rušením občanských svobod.

Více patrné bylo všeobecné znepokojení z rostoucích životních nákladů, z černého obchodu a ze zavedení všeobecné brané povinnosti koncem roku 1916. Obavy z branné povinnosti pomohly sjednocení novozélandského dělnického hnutí: v polovině 1916 vznikla Novozélandská labouristická strana. Opozice se se zavedením povinných odvodů nesmířila, ale její protesty neměly velký účinek: většina lidí brannou povinnost přijala, neboť převládal názor, že je spravedlivější než dobrovolná. Místní volby v květnu 1917 ukázaly, že labouristům se dostává pouze omezené podpory. S těmi, kdo odmítli narukovat z důvodu svědomí, se obvykle nezacházelo v rukavičkách a skupina waikatských Maorů byla uvězněna, neboť se povinné vojenské službě vzepřela.

Konečně se vládě Reformní strany zazlívá, že půjčovala příliš mnoho peněz farmářům a v době rozmachu nedokázala kontrolovat trh s pozemky, čehož farmáři využívali ke spekulacím s půdou, které je nakonec dovedly k ohromnému zadlužení, jež farmáři nezvládli, když vývozní ceny klesly. Stalo se tak již po válce bývalým vojákům, když začali farmařit, a během hospodářské krize byl pak postižen celý zemědělský sektor.

3.15 Hospodářská krize

„Období 1931 – 1949 začalo Velkou hospodářskou krizí a končilo zažehnáním strachu z další hospodářské krize. Začalo s doručováním pošty ještě po zemi a po moři a končilo leteckou poštou. Začínalo s nejomezenějšími formami pomoci nezaměstnaným, strádajícím, nemocným a bezdomovcům, a končilo s pevným sociálním zabezpečením. Začalo rozvracet spokojené ostrovní samolibosti, která téměř dvacet let dusila spisovatele a umělce, a končilo obnoveným sebeuvědoměním. Během této doby prožili Novozélandčané mohutnou ekonomickou krizi a další světovou válku, během níž si zvolili labouristickou vládu, která změnila strukturu novozélandské společnosti a přispěla ke znovuzrození novozélandské národní hrdosti. Roku 1949 už byli Novozélandčané opět přesvědčeni, že jejich společnost je tou nejspravedlivější a nejvíce prosperující na světě. V roce 1949 však už byl svět ohromen studenou válkou, Indie získala nezávislost a v Číně zvítězili komunisté. Ještě závažnější možná bylo, že roku 1945 začal atomový věk.“ (Sinclair, 2003, str.179)

V roce 1932 si všichni uvědomili, že hospodářská krize je horší, než si kdo dokázal představit. Vývozní ceny se zhroutily a nezaměstnanost šla prudce nahoru. V říjnu 1933 bylo bez zaměstnání okolo 80 000 lidí. Dobrovolné organizace a nemocniční rady, které se už v minulosti pokoušeli poskytovat pomoc nezaměstnaným a strádajícím, nebyly schopny příliv lidského utrpení zvládat. V březnu 1932 několik zainteresovaných občanů utvořilo Poradenský výbor pro zařazování do pracovního procesu.

Maorové na tom byli jen o málo lépe. Většina bílých Novozélandčanů měla za to, že pospolitý život v *pa* umožňuje Maorům přežít nezaměstnanost bez velkých potíží. Maorští muži se sice nemuseli registrovat a platit poplatek, ale na osm set se jich přece zapsalo. Nouzové práci říkali „uhlazovat silnici“⁵⁴. Na rozdíl od nezaměstnaných žen a chlapců evropského původu však žila většina Maorů ve venkovských oblastech a hodně (asi pět tisíc roku 1938) jich pracovalo ve vývojových programech sira Apirany Ngati.

V letech 1933 – 1935 dávalo mnoho Novozélandčanů vinu za vznik hospodářské krize buď politice vůbec, nebo přinejmenším vládnímu intervencionismu. Prudký vzestup Novozélandské ligy v roce 1933 byl ovlivněn všeobecným pocitem, zvláště mezi vzdělanými středními vrstvami, že politikové ve svém ubohém dychtění po výhodách vůbec nic proti krizi nedělali. Utvoření koaliční vlády se těmto lidem nelíbilo zčásti proto, že Labouristická strana stála mimo.

V listopadu 1935 šla země k volbám. M. J. Savage dovedl labouristy k historickému vítězství. Ohromné davy v Aucklandu jásaly a křičely. V síních odborových svazů se

⁵⁴ Stroking the road, mirimiri rori

oslavovalo celé dny. Nová vláda si získala převládající podporu nejen městské dělnické třídy, ale i na předměstských čtvrtí a menších měst, a dokonce i v zemědělských oblastech Severního ostrova, kde byl nedávno vybudován mlékárenský průmysl. Krátce po volbách se labouristé dohodli i s maorskou náboženskou obcí *ratana* a její tři členové se připojili ke stranickému aparátu.

3.16 Ekonomické a sociální změny labouristické vlády

Koncem třicátých a v průběhu čtyřicátých let prodělal Nový Zéland velké ekonomické a sociální změny, z nichž mnohé uváděla do praxe nastupující labouristická vláda a které urychlila druhá světová válka. Země se postupně zotavovala z krize. Ceny vyvážených zemědělských výrobků stoupaly, rozšířily se veřejně prospěšné stavby, domácí průmysl byl chráněn, nezaměstnanost byla v podstatě odstraněna a vláda podnikla řadu kroků ke zdokonalení sociálního zabezpečení.

S nástupem do úřadu slíbil labouristický předseda vlády maorským lidem „ekonomickou rovnost se zachováním rasové odlišnosti“. Všeho, co slib obsahoval, se nedosáhlo, ačkoli labouristická vláda učinila dost na to, aby měla i nadále zajištěnou maorskou podporu ve volbách. Ministerstvo pro záležitosti domorodců začalo s výstavbou obytných domů pro Maory a některé státní domy byly vyhrazeny maorským nájemníkům. Nedostatek mužů a materiálu za války však zabránil výraznějšímu zlepšení maorského bydlení, a tak teprve po válce bylo možno udělat víc. Maorové dostávali stejnou podporu v nezaměstnanosti jako běloši, ačkoli určité nerovnosti přetrvávali tam, kde maori pracovali na maorských projektech. Nárok na bezplatnou lékařskou pomoc a na peněžní dávky jim dával zákon sociálního zabezpečení z roku 1938, ačkoli až do roku 1945 obvykle dostávali nižší dávky než běloši. Přesto si bílí stěžovali, že Maorové žijí ze sociálních dávek, což si ostatně myslel i Ngata, který se obával, aby tento systém nepodkopala soběstačnost jeho lidí.

Nová vláda se dala rychle do práce. Nezaměstnaní dostali k Vánocům mimořádné příspěvky. V roce 1936 byla zestátněna Záložní banka. Pro farmáře byla zavedena minimální cena mléka a mléčných výrobků. Obnovily se a zvýšily starobní důchody. Arbitrážní soud dostal instrukce, aby zavedl čtyřicetihodinový pracovní týden, kde to bylo možné, a výši minimální mzdy pro všechny pracující, aby se uživil muž, jeho žena a tři děti. Znovu bylo otevřeno studium pro budoucí učitele a pětileté děti se vrátily do školy. Nezaměstnanost začala klesat, prosperita se začala vracet.

3.17 Druhá světová válka

Vypuknutím války rozdmýchalo dlouho doutnající spory uvnitř stranického aparátu. Okázale vystupující a bojovný John A. Lee cítil už dlouho jako osobní křivdu, že byl zbaven ministerského křesla. Lee stál v čele kritiků řady oblastí vládní politiky, především si vzal na mušku její ekonomickou strategii. Lee se pokoušel dokázat, že socialismus je pro Nový Zéland jako stvořený a že vláda nemá jinou možnost než postupovat k plánovanému hospodářství. Když začala válka, Lee jako bývalý voják se dožadoval přibrání do vlády, ale Savage s tím nesouhlasil. Po Savageově smrti nastoupil Peter Fraser. K rozhodnutí poslat do zámoří expediční armádu došlo již dříve, a tak v červu 1940 bylo bez velkých průtahů zahájeno povolávání do armády i do služeb pro válečné potřeby civilistů.

Hlavním úkolem vlády v letech 1940 – 1945 bylo tedy řešení válečných problémů. Fraser a jeho kabinet byli rozhodnutí neopakovat omyly Masseyovy vlády za první světové války. V roce 1940 zavedli stabilizaci cen umožňující dostupnost základních potravin. Na různé produkty jako benzín a později máslo a další zboží byl zaveden přidělový systém.

Válka nakrátko otevřela nové možnosti. Narozdíl od let 1914 – 1918 nikdo nepochyboval o potřebě žen v armádě. Vláda začala vybízet ženy, aby se ujaly práce tradičně vykonávané muži. Tak se ženy staraly o farmy, řídily nákladní auta a autobusy a přebíraly řadu málo placených profesí. Akce zvaná „Děvčata pro venkov“⁵⁵ měla získat mladé ženy pro práci na farmách. Přehodnocení ženskosti přečkalo válku, ale jakmile nastal mír, byly ženy ze svých válečných zaměstnání vypuzeny. A královna Alžběta brzy ženám připomněla, že jejich hlavní povinností je obnovit hodnoty rodinného života.

Pro Maory znamenala válka zkušenost plnou protikladů. „Labouristům se celkem vzato podařilo odstranit zákony diskriminující domorodé obyvatelstvo. Kniha *Maorové dnes*⁵⁶, jejímž editorem byl I. L. G. Sutherland, dokumentovala dramatické vymoženosti a vyslovila již tradiční maorský požadavek větší účasti na rozhodování a na politickém dění.“ (ibid, str. 191) V říjnu roku 1939 souhlasila vláda s vytvořením maorského pěšího praporu. Během tří týdnů se jich dobrovolně přihlásilo na devět set. I tentokrát byl maorský prapor sestaven z dobrovolníků. Nábor byl organizován po kmenech do čtyř skupin a po určité době veleli maorským vojákům v akcích maorští důstojníci. Ihned po jejich odchodu do bojů v zámoří v květnu 1940 byla zavedena povinná vojenská služba, ale na radu maorských poslanců z ní byli maori vyjmuti. I poté se vždy hlásilo dostatečné množství dobrovolníků, takže maorský prapor bylo možno udržet v plném počtu. Maorové bojovali statečně, často jim

⁵⁵ Land Girls

⁵⁶ The maori Today, 1940

byly svěřovány nesnadné úkoly, včetně zajištění ochrany při evakuaci Řecka a Kréty, při útoku na frontové linii u Marethu v Tunisku a v bojových akcích v Itálii. Není divu, že došlo ke značným ztrátám : 640 vojáků padlo nebo zemřelo ve službě a 1791 bylo zraněno. Kolem sta maorských vojáků bylo vyznamenáno.

Vláda rozhodla, že pro Maory nebude platit povolávání k povinné vojenské službě, a to ze strachu, že by se otevřely staré rány. Bylo však nutno zvýšit účast Maorů ve válce už jenom proto, aby se otupilo ostří bílých Novozélandců.

V květnu 1941 dostal nový člen kabinetu Paraire Paikea na starost nábor Maorů. Paikea pořídil seznam všech dospělých Maorů a zřídil organizaci pro účast Maorů ve válce⁵⁷. Tato celostátní organizace byla řízená Maory a starala se o vše, co s věcí souviselo. Zapojili se dokonce i Maorové kmene Tuhoe a Waitako, a to přes veškerou svoji zatrpkllost z konfiskací z šedesátých let 19. století. Kmeny (iwi) a podkmeny (hapu) se staly administrativními jednotkami. Ministr Paikea a národní i kmenoví vůdci si hodlali vytvořit jednotnou maorskou frontu, tzv. *Taha Maori*. Vláda uznala kmenové vedení ozbrojených maorských sil. Nábor vojáků pokračoval a organizace pro účast Maorů rozšířila svoji činnost. Její výbory řídili lidské zdroje pro vojenské účely a v roce 1942 vyslaly sociální pracovníky, aby pomáhali mladým maorským ženám, přiděleným služebně do Wellingtonu a Aucklandu. Vláda však tento pozoruhodný experiment vlastní maorské správy v době války pouze tolerovala a ukončila jej roku 1945 zákonem o zlepšení sociálních a ekonomických podmínek Maorů. Trvala na tom, že tímto zákonem se Maorům dostalo *mana motukake*, tj. jakési síly navíc. Spousta Maorů s tím však nesouhlasila.

Útok na Pearl Harbor v prosinci roku 1941 a pád Singapuru na počátku roku 1942 vyvolaly na Novém Zélandu okamžitou reakci. Mobilizovala se domobrana a vláda nařídila povinné zatemnění a nácvik evakuace do úkrytů v době náletu. Útok na Pearl Harbor přiměl australskou vládu, aby stáhla své divize do Tichomoří. Fraser by rád udělal totéž, ale Churchill jej od toho odradil. Místo toho přijela na obranu Nového Zélandu divize americké námořní pěchoty a novozélandští vojáci pak zůstali na blízkém východě a v Itálii po celou dobu války. Aby vláda mohla splnit své závazky v Tichomoří a vůči Austrálii, dala souhlas k mobilizaci další divize. Neschopnost Británie bránit Nový Zéland před eventuálním útokem ze strany Japonska a rovněž příchod amerických vojáků vyvolaly a prohloubily v Novozélandcích pocit, že se jejich země ocitá v novém a neznámém světě. Oddanost

⁵⁷ Maori War Effort Organisation

Britskému impériu a přání vytvořit na jižní polokouli obdobu britského společenského zřízení už ztrácely na popularitě.

Po kapitulaci Německa se Novozélandská divize přesunula do Terstu, kde měla čelit jugoslávským komunistům. Labouristický kabinet však navzdory Frazerově ochotě odmítl další válčení, protože přednější byla obnova ekonomiky doma. Přes 100 000 vojáků bylo repatriováno a bylo třeba je opět integrovat do novozélandské společnosti. Rozvinula se diskuze, zda se má přistoupit k zakládání nových farem, na nichž by byli demobilizovaní usazováni, a přes všechny negativní postoje vláda zahájila náročný plán dalšího osidlování a vzdělávacích programů pro bývalé vojáky.

Na Novém Zélandu však byli i lidé, kteří odmítali mít s Evropskou válkou cokoli společného. Nejvýrazněji to projevovali waikatští Maorové, pro něž byla Británie stále jen dobyvatelem, nikoli osvoboditelem. Ovšem např. maorský kmen Arawa projevoval odhodlání zapojit se do války. Oproti tomu někteří Novozélandčané irského původu, a to zejména po potlačení tzv. velikonočního povstání roku 1916 v Dublinu, nabývali podobných pocitů jako waikatští Maorové : i pro ně to byla pouze „anglická válka“.

Poté co vstoupily do války Spojené státy a uvolnily pro světový konflikt svůj ohromný vojenský potenciál. Chystal se Nový Zéland zmenšit svůj vojenský kontingent, který byl proporciálně vyšší než u ostatních britských dominií. Méně vojáků na frontě znamenalo nižší daně a více pracovních sil doma – což byly velké ekonomické výhody. Působily též následky hněvu a deziluzí po těžkých ztrátách říjnu roku 1917 a rovněž obavy z nedostatečné kompetence vojenského velení. Nedlouho poté byla schválena radikální redukce počtu vojenských posil.

V dubnu 1941 šli novozélandské jednotky do bojové akce, do neúspěšného tažení v Řecku a na Krétě, které jim připomnělo Gallipoli⁵⁸. Na Krétě byly novozélandské jednotky

⁵⁸ „V bitvě o Gallipoli (1915/1916), vedené Velkou Británií a Francií proti Osmanské říši, šlo o kontrolu strategicky důležitého Dardanelského průlivu, tedy o přístup k Marmarskému moři a tím i o možnost napadnout tehdejší hlavní město Istanbul. V Turecku je tato bitva známa jako *bitva o Çannakale* (podle města na asijské straně průlivu), v britské historiografii se hovoří o *operaci Dardanely* (*Dardanelles Campaign*, zřídka *Gallipoli Campaign*). Gallipoli, turecky Gelibolu, je poloostrov v evropské části Turecka, který tvoří severní stranu průlivu Dardanely.

Plány, obsadit průliv do Marmarského moře, byly diskutovány v britské admiraltě již mezi lety 1904 a 1911, byly však jako neproveditelné zamítnuty. Počátkem první světové války se stoupenci této operace prosadili (mimo jiné i na žádosti Ruska), což vedlo k bitvě o Gallipoli mezi únorem 1915 a lednem 1916, na které se mimo britských a francouzských spojeneckých jednotek podílely i kontingenty z Indie, Austrálie a Nového Zélandu o celkové síle kolem 16 divizí.

přemoženy Němci, kteří ovládli vzdušný prostor, letiště a nakonec celý ostrov. Skoro 30 Novozélandců bylo zabyto a více než 60 zajato na pevnině. Na Krétě z novozélandského kontingentu, čítajícího 7700 mužů, 671 padlo a 1943 byli zajati. Vláda byla dobře informována, neboť Fraser byl v době krétských bojů v Egyptě. Veřejnost na Novém Zélandu toho věděla méně, dokud nebyly rozeslány seznamy padlých. Jako v minulosti Gallipoli, tak i Kréta povzbudila válečné úsilí.

V listopadu 1941 šli Novozélandci znovu do bitvy, a to proti německé a italské armádě ohrožující Egypt, v tažení, které trvalo přerušovaně až do doby, kdy byly armády Osy vyhnány z Afriky. V prvních střetnutích bylo přes 900 zabitých a přes 1900 zajatých Novozélandců. Novozélandské vojsko se zúčastnilo této kampaně znovu v červnu 1942. Ztráty na životech a počet zajatých byly podobné jako v roce 1941, ale tažení mělo v tomto případě úspěch. Vítězství spojenců u el Alamejnu začátkem listopadu 1942 se otevřela cesta do Tunisu, kterého bylo dosaženo v květnu 1943.

Na Novém Zélandu byla roku 1942 ustanovena organizace povzbuzující Maory k dobrovolné vojenské službě. Ta měla za cíl propagaci dobrovolné vojenské služby, získání fondů pro maorský prapor a rovněž pracovních sil pro klíčový průmysl. Přestože tato organizace byla ustanovena jen dočasně, vydržela po celou válku, převzala různé veřejně prospěšné služby a zasahovala i do činnosti ministerstva pro záležitosti domorodců.



Novozélandská dobrovolná vojenská služba v Gallipoli

Výrazným jevem na poválečném Novém Zélandu byla rostoucí prosperita Severního ostrova, zvláště Aucklandu. Válečné hospodářství dalo za vznik stoprocentní zaměstnanosti, která přetrvávala až do konce let čtyřicátých.

První pokusy, kde se jednalo výlučně o námořní akce bitevních lodí, se nesetkaly s úspěchem, proto byla od konce dubna do celé operace zapojena i armáda. Ani její účast však nepřinesla žádané výsledky, turecké jednotky se velice úspěšně bránily (jedním z velitelů turecké armády byl i pozdější zakladatel moderního Turecka, Mustafa Kemal Atatürk).

Neúspěchy vedly k několika demisím ve Velké Británii (na akci doplatili zejména Winston Churchill a Horatio Kitchener), v lednu 1916 byla akce ukončena. Jako důvod pro neúspěch se uvádí neschopnost vojenského vedení, taktické chyby, nezkušenost na akci se podílejících jednotek, zastaralá výzbroj (včetně bitevních lodí) a naprostý nedostatek munice. Některé prameny se zmiňují o 131 tisících padlých a 262 tisících zraněných, jiné hovoří o celkových ztrátách 214 tisících jen na straně spojeneckých armád. Jediným úspěchem celé operace byla skutečnost, že tato jednoroční bitva vážala silné turecké armádní svazy, které tak nemohly zasáhnout do bojů na ruské frontě.“ (http://cs.wikipedia.org/wiki/Bitva_o_Gallipoli, navštíveno dne 8. 8. 2008)

„Je ironií dějin, že druhá světová válka a zapojení do OSN vynesly vzdálený Nový Zéland na světovou scénu, aby se právě zde tato země předvedla ve vší své ostrovní izolovanosti a přehnaném sebeuspokojení. Prosperita a další úspěchy sociálně vyspělého státu, které obnovily pověst Nového Zélandu jako mimořádně spravedlivého, navrátili Novozélandčany zpět do lůna sebeuspokojení. Nejzřetelněji se to projevilo v imigrační politice. V roce 1946 parlamentní výbor zabývající se obyvatelstvem dominia nedoporučil pro „nyní a nejbližší budoucnost“ hromadné přistěhovalectví. Obě hlavní politické strany souhlasily v tom, že imigrační politika má konsolidovat Nový Zéland jako britskou společnost. Odborové svazy už dávno takovouto politiku podporovaly, radikální inteligence souhlasila a přikyvovala i Národní strana. Byl tedy přijat jen malý počet uprchlíků. „Šli jsme na to dobře,“ říkalo se v naději, že tak bude i nadále. Slova „jsme dobří kamarádi“ (*We're alright mate*) mohla být národní hymnou. Místo toho však na základě rozhodnutí z roku 1940 zůstávala novozélandskou hymnou britská *God Save The King*.“ (ibid, str.198)

Předpokládalo se, že sociální problémy budou řešeny po válce, až se vojáci vrátí do civilního života, až země bude zase normálně žít a až bude možno dořešit záležitosti z minulosti, hlavně bydlení. Tentokrát se s maorskými válečnými veterány jednalo stejně velkoryse jako s jejich kamarády z řad pakehů a mnozí z nich dostali pro začátek značné výhody, například se mohli vyučit řemeslům, dosáhnout i vyššího vzdělání nebo získat půjčky na koupi farmy nebo podniku.

Válka tedy urychlila tempo společenských a hospodářských přeměn v životě Maorů. Nezaměstnanost rychle klesala, jakmile muži i ženy začali pracovat v sektoru služeb a klíčového průmyslu. Urychloval se odchod Maorů do měst. Počet maorského obyvatelstva rovněž rychle stoupal : z 82 326 v roce 1936 na 137 326 roku 1956. Při tomto zvýšeném počtu Maorů způsoboval odchod do měst problémy s bydlením, protože Maorové často žili v přeplněných nájemních bytech ve slumech městských center. Byli to lidé většinou svobodní nebo teprve nedávno ženatí a bez dohledu svých kmenových starších. Často měli problémy s alkoholem i se zákonem, ačkoli maorská obecní střediska ve větších městech pro ně organizovala zábavu s dozorem. Maorové se hodně přátelili s americkými jednotkami tábořícími poblíž měst, docházelo však mezi nimi k neshodám.

Maorský dobrovolnický vojenský prapor se v pouštní válce výrazně prosadil. Přestože v jednotce sloužili Maorové jen z některých kmenů, podporovala prapor celá maorská komunita, dokonce i ve Waikatu, kde během první světové války vládl velký odpor proti jakémukoli zapojení do „války bílých“.

4 Doba poválečná - období asimilace

4.1 Období asimilace

Přestože se v padesátých a šedesátých letech zvýšil počet obyvatel hlásících se k maorskému původu ze 6% na 8%, převládal názor, že Maorové splynou s majoritní populací evropského původu a evropské kultury. Rasově smíšená manželství byla běžná, např. v Aucklandu jich byla roku 1960 více než polovina. Koncem šedesátých let byla polovina maorské populace mladší patnácti let a tři čtvrtiny Maorů, žili ve městech. Ve škole se mladí Maorové učili angličtině a hodnotám, cílům a životnímu stylu bílých Novozélandců. Ti, kdo přišli do měst nedávno, trpěli kulturním odcizením. „Hunnova zpráva z roku 1961, přijatá vládou Národní strany, podnítila názor, že integrace je nevyhnutelný a pozitivní jev vývoje, který v budoucnu zabrání rasovému konfliktu; maorové a pakehové se posléze měli smísit a dát základ novému novozélandskému národu.“ (Sinclair, 2003, str. 243) Vzdělání bylo chápáno jako klíč k integraci a k budoucímu ekonomickému a sociálnímu vzestupu Maorů. Proto byla založena Nadace pro vzdělávání Maorů, poskytující finanční pomoc žákům a studentům maorského původu.

Mnoha zemědělským maorským komunitám a kmenovým představitelům však myšlenka asimilace a integrace byla veskrze cizí. Liga sociálního zabezpečení maorských žen, založená roku 1951, a Maorská rada (byla zřízena vládou Národní strany roku 1962 částečně jako protiváha čtyř labouristických maorských křesel v parlamentu, částečně jako opožděná reakce na neustálé volání po takové instituci od roku 1886, kdy pro její ustanovení veřejně hlasoval maorský král Tawhiahoo) tvořily celostátní platformu pro diskuse o sociálních, ekonomických, duchovních a kulturních problémech Maorů.

S biculturností a posléze multikulturností novozélandské společnosti souvisel i známý případ rasisticky sestaveného ragbyového mužstva, které mělo hrát zápas s Jihoafričany. Roku 1960 přes rozsáhlý protest, jehož předznamenáním bylo heslo „nepojedou-li Maorové – nepojede se“, nakonec tým All Black po odstranění hráčů maorského původu do Jižní Afriky odcestoval. V roce 1966, po utvoření nátlakové skupiny CARE⁵⁹ - Asociace občanů za rasovou rovnoprávnost, začala novozélandská veřejnost ještě daleko ostřeji kritizovat takovou formu diskriminace. Premiér Holyoake tehdy požádal Unii novozélandských ragbistů, aby odmítla opětné pozvání do Jižní



⁵⁹ Citizens Association for Racial Equality

Afriky, má-li jít jen o bílé hráče. Nakonec se v roce 1970 konal zájezd ragbyového mužstva včetně Maorů, přičemž Jihoafričané akceptovali maorské hráče s tím, že budou do mužstva zařazeni jakožto „čestní běloši“.

V šedesátých letech si rasové problémy na Novém Zélandu vyžadovaly větší pozornost. Nešlo už jen o Novozélandany maorského nebo evropského původu, ale také o přistěhovalce z Cookových ostrovů, z Tokelau, Niue, Fidži, ze Západní Samoy a z Tongy. V roce 1971 vydala vláda zákon, který zakazoval diskriminaci „z důvodů barvy pleti, rasy či etnického nebo národnostního původu“ kterékoli osoby a zřídil funkci oficiálního vyšetřovatele stížností.

Roku 1945 se prodloužila školní docházka maorských dětí do 15 let věku, což znamenalo, že těmto dětem se dostalo alespoň dvou let středoškolského vzdělání. A s rozvojem ekonomiky v oblasti zemědělství, lesnictví, průmyslové výroby, s výstavbou hydroelektráren a s rozvojem různých služeb přicházela pro absolventy škol i nabídka pracovní příležitosti.

Přestože se životní úroveň Maorů zvyšovala, tempo stále ještě pokulhávalo za rychlostí, s níž se zvyšovala životní úroveň bílých Novozélandanů. Maorové byli většinou zaměstnání jako nekvalifikovaní dělníci. Jen málo jich bylo vyučeno, jen málo jich mělo prostředky k tomu, aby se dostali na horní příčky státních služby, do resortu školství a vzdělávání, managementu a obchodu. Jejich průměrný příjem byl stále o dost nižší než příjem bělochů – a museli jím zaopatřit větší rodiny. Život ve městě a ekonomický rozvoj pouze přeměnily masu maorské pracovní síly z příležitostně zaměstnávaného zemědělského proletariátu na městský. V roce 1960 se odhadovalo, že program výstavby se bude muset zdvojnásobit až ztrojnásobit, aby bylo možno postavit více než 6000 rodinných domků, jichž bylo zapotřebí. Neblahým jevem byla rostoucí kriminalita Maorů, zvláště v Aucklandu, který byl zasažen největším přílivem mladých maorských migrantů. V padesátých letech byla kriminalita Maorů třiapůlkrát větší než kriminalita bělochů. Tak vysoké procento kriminality je ovšem možno přičíst i skutečnosti, že Maorové byli pro svou pleť nápadnější, a tudíž bylo snazší je dopadnout, neměli vlastní obhájce u soudu a k přestupkům či zločinům se přiznávali. Přestože v roce 1958 tvořili Maorové pouze 7% veškerého obyvatelstva, bylo z celkového počtu uvězněných 23,3% Maorů.

Novozélandské úřady ani představitelé Maorů nebyli s to vyrovnat se s narůstajícími sociálními problémy. Uctívání maorští vůdci z doby předválečné již dožívali.⁶⁰ Hodně se

⁶⁰ Ngata a Bennett zemřeli roku 1950 a Te Puea roku 1952

očekávalo od důstojníků maorského praporu, a skutečně mnozí z nich získali značnou vážnost ve státní službě, zvláště jako sociální pracovníci ministerstva pro záležitosti domorodců, v resortu školství a vzdělávání i jako ti, kdo se angažovali v záležitostech kmenů. Zvláště ve větších městech byli zapotřebí maorští předáci, zde se začali uplatňovat někteří mladší univerzitní učitelé, působících v oboru vzdělávání dospělých. V některých směrech byly maorské ženy úspěšnější než muži: v roce 1951 založili delegáti místních sociálních výborů Ligu sociálního zabezpečení maorských žen⁶¹ a Whina Cooperová, veteránka z dob uskutečňování plánu kultivace maorské půdy, a byla zvolena první předsedkyní. Teprve v roce 1962 byla vytvořena srovnatelná organizace pro muže, Novozélandská maorská rada⁶².

4.1.1 Hunnova zpráva

Roku 1960 nevypadla budoucnost Maorů příliš růžově. Přestože demograficky byla zajištěna a tempo narůstání jejich počtu bylo rychlejší než u bělochů, v jiných statisticky evidovaných ohledech tomu bylo hůře. Tolik odhalila Hunnova zpráva, zadaná Nashem, která byla dokončena až v předvečer voleb. A po těchto volbách se vrátila do vlády Národní strana, dosud bez maorské reprezentace.

V předchozím období své vlády se Národní strana v maorských záležitostech nijak zvlášť neodchylovala od politiky labouristů, pokračovala v jejich projektu sociálního zabezpečení a v plánu kultivace maorské půdy a rozšířila program odborné výuky řemesel, nyní však věnovala více pozornosti usídlení maorských farmářů na kultivované půdě. Bojovala se stále vracejícím se problémem, totiž s dalším rozdělováním půdy na malé úseky.

Hunnova zpráva vyvolala velké spory. Hunn odvážně promluvil o úloze vlády v rasové politice, tvrdil, že vývoj lze uchýlit nebo zpomalit, ale že jej nelze zmařit ani přesměrovat. Podle jeho názoru tento vývoj jasně směřuje k integraci Maorů a bělochů. V souladu s tímto trendem se integrace má stát politickou konvencí, ačkoli v delším časovém horizontu na Novém, Zélandu po vzoru Británie pravděpodobně vznikne „asimilovaná“ společnost. Hunnova definice integrace připouštěla, „že některé prvky maorské kultury budou trvat i nadále – jmenoval jazyk, umění, řemesla a instituce maorských shromaždišť“, ale dodával, že tyto starodávne a obyčeje mohou držet při životě jenom Maorové“. (ibid. str. 289) Jeho odvážné výroky vyprovokovaly rozsáhlou kritiku ze strany Maorů, která byla sumárně vyjádřena v brožurce vydané maorským synodem presbyteriánské církve, jež měla titul:

⁶¹ Maori Women's Welfare League

⁶² New Zealand Maori Council

Názor Maorů na Hunnovu zprávu. Ta viděla v Hunnově pojmu integrace pouhý eufemismus pro dlouhotrvající politiku asimilace. Přestože ministerstvo pro záležitosti domorodců se mnohokrát pokusilo definovat pojem integrace, postupně tento termín z oficiální politiky vůči maorům mizel. Koncem šedesátých let hovořil Hannův zástupce Duncan McIntyre o „bikulturní společnosti“.

4.1.2 Novozélandská maorská rada

Hunn a Hanan roku 1962 založili novozélandskou maorskou radu ⁶³, která měla koordinovat činnost okresních rad a místních kmenových výborů. Místní výbory často pracovaly dobře, zvláště v zemědělských oblastech, kde bylo silné zastoupení starších, ale ve městech toto vedení chybělo. Některé okresní rady měly reprezentovat nesmírně rozsáhlé oblasti s místně nesoustředěným obyvatelstvem. Oproti tomu metropolitní okresní rady pokrývaly malou rozlohu, ale reprezentovaly mnohem větší počet maorů. Ačkoli to nestanovila legislativa, byla Novozélandská maorská rada až do osmdesátých let čistě mužskou záležitostí.

Existence Novozélandské maorské rady však s sebou nesla jistou ironii: od počátku evropské kolonizace se jednotlivé maorské skupiny pokoušeli ustanovit svoji vlastní národní organizaci, která by vyjádřila důstojnost a identitu maorského lidu. Ani jedna z těchto snah nedosáhla trvalého úspěchu. Když vláda vytvořila Novozélandskou maorskou radu, sledovala jiný cíl, a tedy také nevyhovovala představám Maorů, ani nezískala jejich naprostou podporu. Dokonce ani okresní rady, ani jejich místní výbory neměly širší podporu svých lidí.

Přestože se Nový Zéland těšil v letech šedesátých a začátkem let sedmdesátých téměř nepřetržitě prosperitě, jen málo z toho se dotklo maorů. Mírně se snížila porodnost díky antikoncepci, ale nižší střední věk maorského obyvatelstva znamenal, že vysoké procento maorských žen bylo ve skupině plodnosti. Migrace Maorů do měst pokračovala bez přerušení, ale mnohá z optimistických očekávání v souvislosti s jejich osvojením městského způsobu života se nesplnila. Předpokládalo se, že v městských oblastech budou mít Maorové lepší možnosti bydlení, vzdělávání, sociálních služeb, že se budou ekonomicky a sociálně integrovat, že se mnoho z nich stane kvalifikovanými řemeslníky, že se uplatní v sektoru školství a vzdělávání, v úřadech nebo podnikání. Ale navzdory dobrým možnostem a jistým ziskům, k nimž patřilo i zařazení části maorské populace do městských elit, Maorové nestačili s rozvojem bílé populace udržet krok. Při ekonomických výkyvech a ekonomické

⁶³ New Zealand Maori Council

restrukturalizaci trpěli Maorové mnohem vyšší nezaměstnaností než běloši. Od roku 1981 nezaměstnanost Maorů stále stoupala, zvláště u mladých lidí ve věku od 15 do 19 let, takže roku 1986 bylo 30% Maorů bez práce, kdežto ostatních Novozélandců jen 15%. Zvyšování středoškolské a univerzitní kvalifikace Maorů silně zaostávalo za stupněm vzdělávání dosahovaných bělochů. Statistiky dokazují, že jen v jednom Maorové stále před pakehy vedli – v kriminalitě. Od roku 1979 tvoří na Novém Zélandu více než 50% vězňů.

Tyto statistické údaje jsou dosti skličující, neboť dokazují, že skoro v každém ohledu jsou Maorové ve srovnání s bílými Novozélandci na tom hůře, by dokonce že dále upadají. V konfrontaci s těmito údaji ovšem blednou všechna sebeuspokojivá tvrzení, že Nový Zéland dosáhl rasové rovnosti. Maorové platí vysokou cenu za to, že byli do novozélandského hospodářství integrováni. Přestože jsou registrováni v odborových svazích, jen málo z nich se jich uplatnilo na některé z příček odborářské hierarchie. Často si libují v roli vtipálků⁶⁴ v ragby, při dostizích nebo u piva. Maorská mládež propadla pop kultuře a z některých z nich se stali úspěšní aktéři této zábavy. Existuje však i nečetná, pomalu se rozšiřující střední třída, která přijala hodně ze životního stylu obyvatel evropského původu.

4.2 „Nová renesance“

Většina současných Maorů si zachovala svou maorskou identitu, i když už někdy ani maorsky nemluví. Mnoho městských Maorů udržuje kontakt se svou vesnicí, vrací se do ní oplakávat mrtvé, na svatby, an shromáždění nebo jen na dovolenou. I ve městech si udělali svá shromaždiště, často jen z garáže na dvorku.

„Since the 1960s, Māoridom has undergone a cultural revival. Sympathetic governments and political activism have led to compensation for unjust confiscation of land and the violation of other property rights. A special court, the Waitangi Tribunal, was established to investigate and make recommendations on such issues. As a result of the compensation paid to many iwi (tribes), Māori now have significant interests in the fishing and forestry industries.”⁶⁵ (<http://en.wikipedia.org/wiki/M%C4%81ori>)

Již od konce šedesátých let však docházelo k pokusům rozšířit výuku maorštiny na univerzitách, ve školách a prostřednictvím hnutí Mateřský hlas⁶⁶ od roku 1982 ji zavést i

⁶⁴ Kiwi - jokers

⁶⁵ Od roku 1960, Maori podstoupili kulturní oživení. Sympatizující vládní a politické aktivity vedli ke kompenzaci za nespravedlivé konfiskace půdy a jiné porušování vlastnických práv. Zvláštní soud – Waitangi tribunál – byl založen k vyšetřování a následným doporučením v těchto kauzách. Jako výsledek kompenzace bylo mnoha kmenům zapláceno a tudíž nyní mají dividendy z rybářského a lesnického průmyslu.

⁶⁶ *Konahga reo*

v předškolních zařízeních. Rozkvetlá maorská literatura a maorské umění, podporované časopisem pro maorské záležitosti *Te Ao Hou*, v poslední době pak Asociací maorských umělců a spisovatelů. Ožívá zájem o tradiční maorské dědictví a úcta k němu, například v roce 1984 byla uspořádána maorská výstava, která objela Spojené státy. Rozhlas a televize, státní služby, ústřední i místní vládní představitelé, církve i školy, všichni začali projevovat úctu ke všemu maorskému, ale sami Maorové si často stěžují, že to není nic víc než formální uznání.

4.2.1 Gangy

Zároveň však existují pochybnosti, zda tato „nová renesance“ dosáhne až k masám maorského národa a zvláště zda se dotkne i velkého počtu mladých nezaměstnaných Maorů, kteří nesouhlasí se svými rodiči a s autoritou vůbec. Mnoho z nich upadlo do závislosti na drogách, páchá násilnosti a krádeže a pravidelně končí v sociálních zařízeních, nápravných institucích a ve vězení. Od šedesátých let se mnoho mladých Maorů sdružuje v gangy. S nárůstem nezaměstnanosti rostou i tyto gangy. Mají místní organizace a scházejí se na celostátních sjezdech. Některé nahromadily majetek a daly se do podnikání a pracovních projektů. Členové gangu jen zřídka umějí maorsky, málokdy přicházejí na maorská shromáždění a mají jen minimální kontakt se svými rodovými staršími a s maorskými vůdci ve městech. Z nárůstu těchto gangů lze odhadovat jaká je propast mezi generacemi Maorů.

Ačkoli jsou gangy převážně městským jevem, mají málo společného s početnými a často rychle zanikajícími městskými nátlakovými skupinami a protestním hnutím, které se rovněž objevily v šedesátých letech. Patří k nim Asociace maorských studentů a Asociace maorských absolventů, které se zabývaly hlavně organizováním konferencí mladých maorských předáků, připomínající konference absolventů *Te Aute* na přelomu 19. a 20. století. V šedesátých letech byly tyto radikální městské skupiny podporovány několika liberálními organizacemi vedenými bělochy, např. Asociací občanů ze rasovou rovností (CARE) a Zastavte všechny rasové zájezdy (HART)⁶⁷.

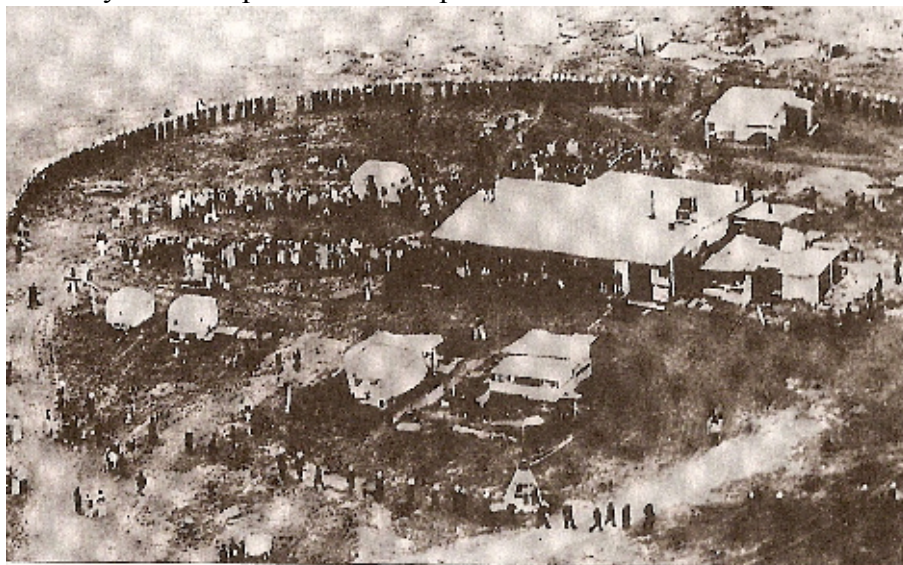
4.3 Řešení nároků půdy

V sedmdesátých letech se objevily nové maorské organizace, soustředěné na nové úrovni na to, co už v minulosti Maory velmi trápilo, totiž na problém konfiskace půdy.

⁶⁷ Halt all racial Tours

Dlouhodobé stížnosti lidí kmenů Tauranga se oživily a v roce 1977 se konečně dočkali kompenzace za svoji zkonfiskovanou půdu – padesát let poté, co původní komise jejich nárok zamítla. Maory také trápilo to, že stále ještě přicházeli o půdu, nyní často tzv. povinným nákupem půdy podle zákona o veřejně prospěšných pracích. Tyto problémy vedly ke vzniku hnutí pod vedením lady Whiny Coopereové, které bylo nazváno Proroctví o Novém Zélandu. V létě na přelomu let 1974-75 zorganizovala lady Whiny pochod za vyřešení otázek půdy, jenž vedl z nejsevernějších končil severního ostrova až ke schodům budovy parlamentu ve Wellingtonu.

Jiná stará záležitost se vynořila na povrch vlivem provokace z roku 1977. Šlo o nárok lidí Ngati Whatua na půdu V Bastion Pointu uprostřed přepychové čtvrti ve východní části Aucklandu. Jednalo se o poslední zbytek rezervace Orakei, kterou stát koupil roku 1950 za použití donucovacích prostředků podle



Policejní kordon kolem Maory okupovaného Bastion Pointu před uvězněním protestujících a odstraněním jejich příbytků v r. 1978

zákona o veřejných pracích, aby získal poslední podíly a mohl vystěhovat poslední příslušníky kmene Ngati Whatua do státních domů na přilehlém horském hřebenu. V roce 1977, když vláda navrhla odprodej části bastion Pointu na výstavbu luxusních domů, okupovali lidé Ngati Whatua se svými sympatizanty příslušné místo po dobu 506 dní. Nakonec okupované místo vyklidila silná policejní akce, která připomínala odstranění Te Whitiho z Parihaky v roce 1881.

Případ Bastion Pointu byl nejvýznamnějším z několika maorských pokusů rozhodnout spornou záležitost okupací příslušného místa. Další poskytl každoroční oslavy ve Waitangi. Až dosud se ne nich vždy samolibě řečnilo ve smyslu Hobsonova přání: „ted’ jsme jeden národ“, jehož bylo údajně dosaženo. Maorské radikální skupiny doputovaly pěšky do Waitangi, aby zde prohlásily, že pro ně není co oslavovat. Někteří z nich nazvali Dohodu z Waitangi podvodem!

Příliv a odliv maorského protestu má vždy hodně co dělat s polickou stranou, která je právě u moci. Když vládla Národní strana, protesty nabývaly na síle, avšak mírnily se, či zcela utichly, když se vlády ujímali labouristé. Roku 1972, kdy opět začala úřadovat labouristická vláda, stali se dva maorští labouristé – Matiu Rata a Whetu Tirikatene-Sullivan - jejími členy. Mormon Matiu Rata byl první od dob Ngaty, kdo dostal portfej pro maorské záležitosti. Odvolal nebo opravil některé nepopulární zákony předchozí vlády, použil státních zdrojů na nákup pozemku na maorské sídliště, vrátil horu Taupiri a horu Taranaki do maorského vlastnictví, neboť obě měly pro Maory symbolický význam. Roku 1975 ustanovil tzv., Waitangský tribunál, jenž měl zvažovat maorské stížnosti týkající se jakýchkoli porušení Dohody z Waitangi. Výsledkem byl skutečný příval maorských požadavků, předložených tomuto tribunálu. To vše poukazovalo na to, jak značný je pocit křivdy uvnitř maorské komunity.

Tribunál nebyl schopen projednat víc než několik málo stížností, přestože byl posílen až na šestnáct členů. Jakmile se jednalo o rozsáhlé zdroje a maorové se pokoušeli o změnu, docházelo k silnému odporu a soudním sporům. Od sedmdesátých let získali Maorové význačné pozice v církvi i ve státě, ale nikdy nedostali skutečnou nebo politickou moc. Nejvyšší a rozhodující pozice zůstávají i nadále bílým Novozélandcům.

„The present Maori population has increased to about 250,000 and the Maori live in all parts of New Zealand, but predominately in the North Island where the climate is warmer. The Maori have adapted well to living in 21st century New Zealand, yet they have retained their unique culture, and this rich culture contributes much to New Zealand as a whole.“⁶⁸
(<http://www.virtualaustralia.com/newzealand/culture/history.shtml>)

⁶⁸ Současná maorská populace se rozrostla na téměř 250 000 obyvatel, kteří žijí ve všech částech Nového Zélandu, ale především na Severním ostrově, kde je teplejší klima. Maori se dobře adaptovali na život v jednadvacátém století a stále udržují jejich unikátní kulturu. Tato bohatá kultura znamená mnoho pro Nový Zéland jako celek.

5 Závěr

Práce je historickým shrnutím počátků Nového Zélandu až po současnost. Násilné vnucování evropského způsobu života vedlo postupně až ke ztrátě identity a pomalému zániku maorské kultury. V době po druhé světové válce začíná období tzn. asimilace. Přes všechny negativní jevy však postupně nastupuje „nová renesance“. Zvláště v posledních dvou dekádách je citelný vzestup poptávky po maorské kultuře. Do jisté míry to má na svědomí filmový průmysl, který celkem nedávno objevil Nový Zéland jako zajímavou filmovou lokalitu. S tím je spojen vzestup cestovního ruchu. Každý turista, který přistane na Novém Zélandu se snaží „poznat“ alespoň trochu z kultury původního obyvatelstva, avšak toto poznání je velmi umělé a střípkovité. Mnoho Maorů vykonává své zvyky a rituály často už jen za pozornosti turistů a za honorář. Pokud se tedy nezmění zájem o tuto kulturu v celkové podobě, může se do budoucna stát, že klasičtí Maori vymřou a mladí reprezentanti se k této kultuře budou znát jen kvůli materiální stránce.

Resumé v českém jazyce

Práce se zabývá historií, kulturou a konflikty maorské populace. Popisuje osídlení Nového Zélandu Maory a následné objevení těchto ostrovů Abelem Janszoonem Tasmanem. Centrem mého zájmu jsou dále pak konflikty při osidlování Nového Zélandu evropskými kolonisty vznikající v důsledku rozdílnosti obou kultur. Nedílnou součástí maorské historie jsou válečné či ozbrojené konflikty trvající až do poloviny 20. století, kdy postupně dochází k renesanci do té doby pomalu upadající kultury. Od konce druhé světové války se Novozélandské vlády snaží postupně napravovat křivdy spáchané na Maorech, kteří si jen pomalu zvykají na tyto změny v politice.

English resumé

This project is trying to get into Maori 's history, culture and conflicts of Maori's population. It describes inhabiting New Zealand by Moari, discovering these islands by Abel Janszoon Tasman and conflicts that came up during the conquering of New Zealand by European colonists, because of the diversity of both cultures. The important part of Maori's history includes war conflicts until mid 20's, when the renesaince of the falling culture started to happened. Since the end of the world war II. the New Zealand goverments are trying to settle down all the harms done to the Maoris in the past and they are slowly trying to get used to these changes.

Obrazová příloha č. 1 – Severní ostrov



Obrazová příloha č. 2 – Jižní ostrov



Literatura:

- BALLARA, A.:** Te Kingitanga: The People of the Maori King Movement, Auckland, Auckland University Press 1996, ISBN 1869402022
- BROOKING, T.:** The history of New Zealand, Auckland, Greenwood Publishing Group 2004, ISBN 0313323569
- DURRIE, M.:** Nga Kahui Pou: Launching Maori Futures, Huia Publishers 2003, ISBN 1877283983
- HANSON, Allan F.:** Hanson Louise: Counterpoint in Maori Culture, Routledge 1983, ISBN 0710095465
- HAWKE, Richard G.:** The Making of New Zealand: An Economic History, CUP Archive 1985, ISBN 0521262267
- HOUGHTON, P.:** The First New Zealanders, Hong Kong, Hodder&Stoughton 1980, ISBN 0-340-25241-3
- KOLIG, E.; Mückler:** Politic of Integrity in the South Pacific, Hamburk, Transaction Publisher 2002, ISBN 3-8258-5915-0
- LANGE, R.:** May the People Live: A History of Maori Health Development 1900 – 1920, Auckland, Auckland University Press 1999, ISBN 1869402146
- LIŠČÁK, V; Fojtík, P:** Státy a území světa, Praha, Nakladatelství Libri 1998, ISBN 80-85983-07-9
- McCARTHY, C.:** EXHIBITING MAORI – A History of Colonial Cultures of Display, Oxford, BERG 2007, ISBN 978 1 84520 475 4
- MAC INNES, C.:** Australia and New Zealand, New York, Life World Libraly 1964
- Mc LEOD, A. L.:** Pattern of New Zealand Culture, New York, Cornell Univerzity Press 1964
- MURPHY, Robert F.:** Úvod do kulturní a sociální antropologie, Praha, Slon 1998, ISBN: 80-86429-25-3
- OLIVER, W. H.; WILLIAMS, B. R.:** The Oxford History of New Zealand, Wellington, Oxford University Press 1981, ISBN 0-19-558062-1
- O'MALLEY, V.:** Agents of Autonomy: Maori Committees in Nineteenth Century, Huia Publishers 1998, ISBN 1877241024
- PHILLIPS, C.:** Waihou Journeys: The Archaeology of 400 Years of Maori Settlement, Auckland, Auckland University Press 2001 Auckland, ISBN 1869402278

ROUT, Ettie A.: Hohepa Te Rake: Maori Symbolism: Being an Account of the Origin, Migration and Culture of the New Zealand Maori as Recorded in Certain Sacred Legends, Kessinger Publishing 2003, ISBN 0766129136

SINCLAIR, K.: Dějiny Nového Zélandu, Praha, Nakladatelství lidové Noviny 2003, ISBN 80-7106-556-0

SINCLAIR, K.: The Origins of the Maori Wars, Auckland, Auckland University Press 1974

SINCLAIR, K.: Maori Times, Maori Places: Prophetic Histories, Rowman&Littlefield 2003, ISBN 0742516393

SMITH, M.: A Concise History of the New Zealand, Cambridge University Press 2005, ISBN 0521834384

Internetové zdroje:

<http://maaori.com> (navštíveno dne 27. 6. 2007)

www.community.net.nz (navštíveno dne 27. 6. 2007)

<http://en.wikipedia.org/wiki/M%C4%81ori>" (navštíveno dne 30. 6. 2008)

www.culture.co.nz (navštíveno dne 1. 7. 2008)

www.maori.org.nz (navštíveno dne 1. 7. 2008)

www.teara.govt.nz (navštíveno dne 1. 7. 2008)

<http://history-nz.org/maori1.html> (navštíveno 12. 12. 2007)

<http://www.newzealand.com/travel/about-nz/culture/culture-arts.cfm> (navštíveno 12. 8. 2007)

<http://www.virtualaustralia.com/newzealand/culture/history.shtml> (navštíveno dne 3. 5. 2008)

<http://www.maori.info/> (navštíveno 12. 12. 2007)

http://www.maori.info/maori_society.htm (navštíveno 17. 3. 2008)

(http://www.baptismus.estranky.cz/clanky/teologie/radikalni-reformace-na-prahu-3_-tisicileti---z-pohledu-historickeho-_p_hlavacek_) (navštíveno dne 1.7. 2008)

Diplomové práce
se půjčují pouze prezenčně!

UŽIVATEL

potvrzuje svým podpisem, že pokud tuto diplomovou práci

Pirunčíková, L.: Maorská kultura

využije ve svém textu, uvede ji v seznamu literatury a bude ji řádně
citovat jako jakýkoli jiný pramen.

Jméno uživatele, bydliště	Katedra (pracoviště)	Název textu, v němž bude práce vytištěna	Datum, podpis

Jméno uživatele, bydliště	Katedra (pracoviště)	Název textu, v němž bude práce vytištěna	Datum, podpis

Jméno uživatele, bydliště	Katedra (pracoviště)	Název textu, v němž bude práce vytištěna	Datum, podpis

Jméno uživatele bydliště	Katedra (pracoviště)	Název textu, v němž bude práce vytištěna	Datum, podpis